

Міністерство освіти і науки України
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

Оксана Драч, Галина Кочерга

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ І ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

*Навчально-методичний посібник
для студентів спеціальностей: 035 «Філологія»
(Українська мова та література);
014 «Середня освіта» (Українська мова та література)*

Черкаси
2017

УДК 94(477):008+811.161.2 (076)

Д 72

Рецензенти:

Гуржій О. І. – доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу історії України середніх віків та раннього нового часу Інституту історії України НАН України, заслужений діяч науки і техніки України;

Мех Н. О. – доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови НАН України

*Схвалено до друку Вченою радою Черкаського
національного університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 6 від 28 березня 2017 року)*

Драч О. О., Кочерга Г. В.

Д 72 Історія української культури і літературної мови в контексті національного державотворення»: навчально-методичний посібник для студентів спеціальностей: 035 «Філологія» (українська мова та література); 014 «Середня освіта» (українська мова та література) / О. О. Драч, Г. В. Кочерга. – Черкаси, 2017. – 308 с.

ISBN

Навчально-методичний посібник відповідно до програми містить предметну інформацію про навчальні курси «Історія української культури» та «Історія української літературної мови» в контексті національного державотворення, ознайомлюючи з їх цільовим призначенням, структурними та змістовими особливостями. У виданні запропоновано блок матеріалів різномірних тестових завдань, навчальної програми, планів семінарських занять, завдань до самостійної роботи, тематика індивідуальних навчально-дослідних проєктів (ІНДЗ), перелік питань для підсумкового контролю. На допомогу студентам у посібнику вміщено короткий термінологічний словник до кожного модуля, список навчальної, наукової літератури та Інтернет-ресурсів з дисциплін. Запропонований матеріал спрямований на опанування майбутніми філологами основних закономірностей еволюції української культури й літературної мови в контексті державотворчих процесів українського народу.

Посібник розрахований на студентів вищих навчальних закладів філологічних спеціальностей, а також інших напрямів підготовки фахівців-гуманітаріїв.

УДК 94(477):008+811.161.2 (076)

ISBN

© О. О. Драч, Г. В. Кочерга, 2017

ЗМІСТ

Передмова	5
------------------------	----------

МОДУЛЬ 1. Розвиток української культури від найдавніших часів до початку ХХІ ст.	11
--	-----------

Тема 1. 1. Феномен та витоки української культури	11
---	----

Тема 1. 2. Культура українських земель Руської доби	20
---	----

Тема 1. 3. Українська культура ХІV – першої половини ХVІІ ст.	39
---	----

Тема 1. 4. Українська культура другої половини ХVІІ – ХVІІІ ст.	58
---	----

Тема 2. 1. Українська культура першої половини ХІХ ст.	69
--	----

Тема 2. 2. Культура України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.	83
--	----

Тематика наукових есе	128
-----------------------------	-----

Перелік індивідуальних навчально-дослідних проектів	131
--	-----

Питання для підсумкового контролю.....	135
--	-----

Короткий термінологічний словник	140
--	-----

Навчальна література до курсу «Історія української культури»	153
---	-----

МОДУЛЬ 2. Становлення і розвиток української літературної мови	157
---	------------

2.1. Вступ.....	157
-----------------	-----

2.2. Мовна ситуація в Київській Русі. Княжа доба IX – XIV ст.	170
2.3. Староукраїнська літературна мова XIV – XVI ст. Литовська доба XIV – XVI ст.	190
2.4. Староукраїнська літературна мова XVI – XVII ст. Польська доба (1569 – 1654 роки)	194
2.5. Староукраїнська літературна мова к. XVII – XVIII ст. ..	207
2.6. Українська літературна мова XIX – XX ст.	222
2.7. Становлення української літературної мови в Західній Україні.....	231
2.8. Мовна політика на зламі XX – XXI ст.	256
Десять мовних заповідей.....	261
Орієнтовний перелік питань для підсумкового контролю	265
Короткий словник лінгвістичних термінів	271
Рекомендована література	297

ПЕРЕДМОВА

*Без добре виробленої рідної мови,
немає всенародної свідомості,
без свідомості немає нації, а без свідомої
нації – немає державності як
найвищої громадської організації, в
якій вона отримує найповнішу змогу
розвитку й виявлення.*

Іван Огієнко

Культура – це єдино можлива для людини і суспільства форма існування. Всесвітня конференція з культурної політики, проведена під егідою ЮНЕСКО 1982 року, прийняла декларацію, в якій культура тлумачиться як комплекс характерних матеріальних, духовних, інтелектуальних і емоційних рис суспільства, що включає в себе не лише різні мистецтва, а й спосіб життя, основні правила людського буття, системи цінностей, традицій і вірувань. Вивчення культури передбачає розкриття її як продукту розвитку суспільства і як сукупності матеріальних і духовних цінностей, створених людством. Культура виступає водночас і як мірило цивілізованості етносу, і як форма та зміст внутрішнього зв'язку поколінь.

Протягом всього часу свого існування український народ творив самобутню культуру, незважаючи на постійні зовнішні загрози і впливи. Українська культура – це, передусім, історичне явище, а її розвиток – найважливіша частина процесу розвитку людської цивілізації. Історія української

культури – результат досліджень не лише істориків, але й археологів, етнографів, фольклористів, істориків літератури, мовознавців, фахівців у галузі суспільної думки, науки, філософії, мистецтва. Вітчизняна наукова традиція тяжіє до аналізу культури як цілості, вивчення основних закономірностей її розвитку, її структури і функції, ролі у суспільному житті.

Українська мова – це скарбниця духовної і культурної спадщини українського народу. У різноманітних формах існування української мови (старовинні усні перекази і літописи, народні пісні і думи, казки і міфи, поетичні і прозові твори тощо) зберігається історична пам'ять та досвід нації, її світоглядні і моральні цінності, віддзеркалюються національні традиції і звичаї, тобто ознаки, що є унікальними складовими національної ідентичності. Почасти звуження підходів до проблеми становлення та розвитку української літературної мови не давало можливості розв'язати глотогенетичні проблеми на суто мовному матеріалі без зв'язків з історією народу, що призводило до підміни етногенезу проблемами походження й історії мови поза її зв'язками з історією народу – творця й носія цієї мови. Історики й археологи, як правило, зосереджуються на питаннях етногенезу окремих слов'янських народів, залишаючи поза увагою мовні проблеми. Тривала боротьба за самобутність української культури найчастіше набирала форми боротьби за рідну мову, тому що мова формує націю, нація будує державу, держава береже мову, бо мова – це константа державної самодостатності, самобутності, самоцінності, оригінальності – ці категорії є необхідною передумовою підготовки і становлення фахівців-педагогів справжніми патріотами своєї Батьківщини.

Дискусії навколо Української державності, суверенітету й історії спонукають до осмислення власне генетичного коду українців, де мова є найважливішою константою, носієм культури та запорукою її збереження й розвитку. Нагадаємо слова Олесь Гончара: «...а мова й історія – це ж єдине ціле, один кровообіг, тож і відроджувати їх маємо водночас.

Маємо відродити в наших сучасних українцях і українках генетичну пам'ять, почуття гордості, маємо і до збайдужілих душ торкнутися запашистим евшан-зіллям рідного слова!»

Підготовка і призначення навчального посібника зумовлена комплексним підходом до підготовки студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» і ґрунтується на засадах міждисциплінарності і компетентності студіювання історії української культури і літературної мови в контексті українського державотворення.

Навчальний посібник має за мету поглиблення професійної та практичної підготовки майбутніх філологів і орієнтований на опанування студентами знань насамперед із процесу культурного і мовного розвитку українського народу, а тому основою проблематики є духовні засади суспільного буття і їхнє матеріальне втілення. Ключовим принципом викладу навчально-методичних матеріалів з історії української культури і літературної мови є антропоцентризм, а в контексті державності – україноцентризм, сутність яких полягає у науково вивірених підходах до мовно-державницьких проблем крізь призму духовних і культурних цінностей. Посібник сприятиме належній культурологічній підготовці студентів-філологів, розумінню швидкоплинних процесів соціокультурного буття українського народу, ґрунтовному та всебічному вивченню культурно-історичного простору його діяльності, формуванню наукового світогляду і готовності до систематичної самоосвіти майбутніх фахівців, підвищенню їхньої загальної культури і духовності.

Навчально-методичний посібник включає два змістові модулі: Модуль 1 «Розвиток української культури від найдавніших часів до початку XXI ст.» і Модуль 2 «Становлення і розвиток української літературної мови». Модуль 1, присвячений історії української культури, репрезентує навчально-методичні матеріали культурницького блоку нормативної навчальної дисципліни «Історія і культура України», що вивчають студенти I курсу в II семестрі. Модуль 1 перед-

бачає глибоку історичну підготовку студентів-філологів, формування їхнього наукового світогляду, готовності до систематичної самоосвіти, підвищення їхньої загальної культури і духовності, допомагає розумінню швидкоплинних процесів соціокультурного буття українського народу і сприяє ґрунтовному та всебічному вивченню культурно-історичного простору його діяльності. Модуль 2 присвячено історії української літературної мови, що вивчається студентами на III курсі у V семестрі, передбачає з'ясування теоретичних питань з урахуванням традиційних та новітніх підходів відповідно до переосмислення питань зовнішньої історії української літературної мови, загальних тенденцій жанрово-стильової диференціації літературної мови, національної етносвідомості, національної літературної мови в історичному вимірі. Модуль забезпечує з'ясування основних тенденцій розвитку української мови, що визначають її сучасний стан, прогнозування подальшого розвитку, а також аналіз змін, яких зазнали фонетико-фонологічна, лексична, граматична, стилістична системи мови в різні історичні періоди її побутування. Завдяки такому підходові вможливлено пошук першопочатків української мови, обґрунтування її місця у світовій сім'ї мов, що вочевидно в тестових завданнях посібника, які охоплюють проблемні питання мовно-культурної періодизації історії української літературної мови, особливості розвитку і функціонування літературної мови, обґрунтування принципів її системності та функційної доцільності.

У посібнику запропоновано завдання до семінарських занять і самостійної роботи студентів, множину різнорівневих тестових завдань для самоконтролю, методичні рекомендації для організації самостійної роботи студентів, тематику індивідуальних завдань, орієнтовний перелік питань для підсумкового контролю, список рекомендованої, для глибшого ознайомлення з темою, наукової літератури, короткий термінологічний словник. Змістове наповнення

програмового матеріалу, закладено у формулюванні тестових завдань, уможливило системне вивчення студентами історії української культури і літературної мови в контексті історичного поступу нації і державотворчих процесів в Україні, дає можливість з'ясувати походження, становлення, основні тенденції історичного розвитку українського народу та його культури.

Посібник розрахований на студентів філологічних спеціальностей ВНЗ України, а також інших напрямів підготовки фахівців-гуманітаріїв, усіх тих, кого цікавить історія української культури і літературної мови в контексті історії державності України.

Структура дисципліни модуля «Історія української культури»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		лекції	практичні	індивід. завд.	самост. роб.		лекції	практичні	індивід. завд.	самост. роб.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1.										
Українська культура від найдавніших часів до кінця XVIII ст.										
Тема 1. Феномен та витоки української культури	6	2			4	7	1			6
Тема 2. Культура українських земель Руської доби	8	2	2		4	9	1			8
Тема 3. Українська культура XIV – першої половини XVII ст.	7	1	2		4	9		1		8
Тема 4. Культура України другої половини XVII – XVIII ст.	9	1	2		6	9		1		8
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	<i>30</i>	<i>6</i>	<i>6</i>		<i>18</i>	<i>34</i>	<i>2</i>	<i>2</i>		<i>30</i>
Змістовий модуль 2. Культура України XIX – початку XXI ст.										
Тема 1. Українська культура першої половини XIX ст.	8	2	2		4	7	1			6
Тема 2. Культура України другої половини XIX – початку XX ст.	8	2	2		4	7	1			6
Тема 3. Українська культура радянської доби	10	2	2		6	8		2		6
Тема 4. Культурне життя в умовах утвердження національного суверенітету	4				4	4				4
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	<i>30</i>	<i>6</i>	<i>6</i>		<i>18</i>	<i>26</i>	<i>2</i>	<i>2</i>		<i>22</i>
Усього годин	60	12	12		36	60	4	4		52

МОДУЛЬ 1

Розвиток української культури від найдавніших часів до початку XXI ст.

Тема 1.1. Феномен та витоки української культури

Теоретичні засади вивчення історії української культури. Теоретико-методологічні аспекти курсу. Основні категорії історії культури. Вузьке та широке поняття «культури». Культура як продукт історії й об'єкт пізнання.

Українська культура як історичний феномен: загальна характеристика. Історіографія досліджень української культури: етапи та сучасний стан. М. Попович «Нарис історії української культури, М. Семчишин «1000 років української культури». Періодизація історії української культури. Проблема критеріїв періодизації історії української культури (Дм. Чижевський, М. Семчишин).

Українська ментальність. Поняття ментальності та національного характеру. Архетипи української культури. Мова як одна з головних складових ознак етносу. Чинники формування культурних універсалій української нації: біологічні, географічні, історичні, соціопсихічні, культуроморфні, глибинно-психологічні. Джерельна база курсу «Історія української культури»: проблема класифікації джерел.

Методологічна проблема типології української культури. Виокремлення української культури в світовому культурному процесі. Феномен «Великого кордону». Порівняльно-

історичний метод та його значення у вивченні історії української культури. Предмет і завдання курсу, його місце в системі навчальних дисциплін вищих навчальних закладів України.

Кочові племена та їх роль у формуванні української культури. Культурно-еволюційні процеси на території України в доісторичні часи. Відомості археології. Трипільська культура.

Культурно-етнічні спільноти першого тисячоліття до нашої ери – середини першого тисячоліття нашої ери. Скіфи в давній українській культурі. Дискусії щодо етнічної належності скіфів. Космологія скіфів. Міфологічні конструкції скіфської доби. Вплив скіфської культури на слов'янську культуру. Сармати на території Північного Причорномор'я. Матріархат в сарматських племен. Сарматська міфологема у світогляді польсько-української шляхти (роксолани).

Грецька колонізація та виникнення колоній Північному Причорномор'ї. Духовна культура античних колоній. Релігійні культури, розвиток наукових знань. Особливості розвитку мистецтва: архітектура, живопис, скульптура. Театр в колоніях. Значення грецьких колоній у формуванні культури тубільного населення Північного Причорномор'я. Римські впливи в давньоукраїнській культурі.

Культура східних слов'ян: міфологічний простір та релігійні вірування. Проблема Велесової книги, її зміст. Походження східнослов'янських племен. Антський союз племен. Зарубинецька (II ст. до н. е. – II ст. н. е.) та черняхівська культури (III – V ст.) культури. Формування літописних племен: поляни, древляни, уличі, тиверці, білі хорвати, дуліби. Матеріальна культура. Релігійні вірування. Язичницькі традиції східного слов'янства. Особливості релігійного культури східнослов'янських племен.

Самостійна робота
до теми 1.1. Феномен та витоки української культури

1. Опрацюйте рекомендовану літературу до курсу і складіть тематичні тези (анотацію) з обраного питання:

◇ Культурно-еволюційні процеси на території України в доісторичні часи.

◇ Язичництво: питання його розквіту і занепаду в українській традиційній культурі.

◇ Проблема походження слов'янського населення України.

◇ Літописні племена та їх історико-культурні здобутки.

◇ Матеріальна культура східнослов'янських племен.

◇ Релігійні вірування давніх слов'ян.

2. Підготуйте доповідь (презентацію) з обраного питання:

◇ Стилiстичні особливості скіфського мистецтва.

◇ Міфологічна модель світобудови у язичницькому світогляді.

◇ Людина і природа в язичницькому світогляді.

◇ Космогонічні уявлення давніх слов'ян.

◇ Феномен трипільської культури.

◇ Кочові народи як чинник формування української культури.

◇ Скіфські племена Північного Причорномор'я.

◇ Сармати та їх внесок в розвиток української культури.

◇ Германські племена в українській культурі: готи.

◇ Тюркомовні кочові племена як детермінанта української культури.

◇ Культура античних колоній Північного Причорномор'я.

◇ Кіммерійці в українській культурі.

◇ Звіриний стиль як вершина скіфського мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1998. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/porovuch/narys.htm>
2. Українська культура: лекції за ред. Д. Антоновича. – К., 1993. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/cultur/cult.htm>
3. Бессонова С. С. Религиозные представления скифов. – К., 1983.
4. Блаватский В. Д. Античная археология Северного Причерноморья. – М., 1961.
5. Голіченко Т. С. Слов'янська міфологія та антична культура. – К., 1994.
6. Етнічна історія давньої України / П. П. Толочко, Д. Н. Козак, О. П. Моця та ін. – К., 2000. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Zbirka/Etnichna_istoriia_davnoi_Ukrainy.pdf
7. Залізняк Л. Л. Передісторія України X-V тис. до н. е. – К., 1998.
8. Знойко О. П. Міфи Київської землі та події стародавні. – К., 1992.
9. Ілларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. – К., 1994.
10. Ісаєвич Я. Д. Україна давня і нова: Народ, релігія, культура. – Л., 1996.
11. Історія релігії в Україні. У 10 т. – К., 1996. – Т. 1.
12. Костомаров М. Слов'янська міфологія. – К., 1994.
13. Котляр М. Ф. Русь язичницька. Біля витоків слов'янської цивілізації. – К., 1993.
14. Крижицький С. Д. Античні держави Північного Надчорномор'я / С. Д. Крижицький, В. М. Зубар, А. С. Русяєва. – К., 1998.
15. Рыбаков Б. А. Язычество древних славян. – М., 1981.
16. Толочко П. П. Давня історія України: у 2-х кн. Кн. 1. – К., 1994.
17. Уманцев Ф. С. Мистецтво давньої України: історичний нарис. – К., 2002.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Люди, які населяли землі сучасної України в епоху мезоліту, жили:

- а) людськими стадами;
- б) дородовими громадами або родовими общинами;
- в) родами та сусідськими общинами.

2. Виберіть із перелічених тверджень ті, які розкривають зміни в житті людей в епоху неоліту:

- а) перетворення мисливства та рибальства в основні заняття людей;
- б) створення нових, значно досконаліших знарядь праці (крем'яних сокир, луків, серпів);
- в) винайдення складних технологій обробки каменю та кістки (техніки сколів, свердління, шліфування та ін.);
- г) започаткування гончарства, прядіння, ткацтва;
- д) зародження скотарства та землеробства;
- е) утвердження матріархату як основи суспільного життя;
- ж) зростання ролі обміну продуктами та виробами в житті людей;
- з) поглиблення поділу праці між членами общини;
- к) поява первісних вірувань (тотемізму, фетишизму).

3. На території України перехід від привласнювального до продуктивного господарства (неолітична революція) відбувся у:

- а) X–VII тис. до н. е.;
- б) IX–V тис. до н. е.;
- в) VI–III тис. до н. е.

4. Поясніть поняття «осілий спосіб життя» та «кочовий спосіб життя».

5. Вкажіть різницю між поняттями «мотичне землеробство» та «тваринництво і перегінне скотарство».

6. Спільноту людей, члени якої об'єднані кровною спорідненістю, колективним виробництвом і споживанням, системою моральних цінностей і життєвих норм та взаємною відповідальністю, називають:

- а) стадом;
- б) родом;
- в) племенем.

7. Перший суспільний поділ праці на території України відбувся в:

- а) IV тис. до н. е.;
- б) III тис. до н. е.;
- в) II тис. до н. е.

8. Перші бронзові вироби на території України з'явилися:

- а) XXII ст. до н. е.;
- б) XXI ст. до н. е.;
- в) XX ст. до н. е.;
- г) XIX ст. до н. е.;
- д) X ст. до н. е.;

9. Час існування на території України трипільської археологічної культури:

- а) V–IV тис. до н. е.;
- б) IV–III тис. до н. е.;
- в) II–I тис. до н. е.

10. Визначіть територію, заселену племенами трипільської культури від:

- а) Пруту і Дунаю до Дніпра;
- б) Дністра до Дону;
- в) Дніпра до Дону.

11. Уперше дослідив поселення носіїв трипільської археологічної культури:

- а) С. Бібіков;
- б) В. Хвойка;
- в) Я. Пастернак.

12. Серед наведених нижче виберіть ознаки способу життя носіїв трипільської культури:

- а) мали житла типу куреня, вкриті шкурами тварин;
- б) займалися тільки мисливством та збиранням;
- в) виготовляли і користувалися мальованою керамікою;
- г) займалися мотичним землеробством і тваринництвом;
- д) жили в землянках і напівземлянках, а найчастіше – в глинобитних мазанках;
- е) користувалися досконало виготовленими кам'яними знаряддями;
- ж) використовували залізні знаряддя праці та зброю;
- з) сповідували культ бога неба та культ меча;
- к) шанували найбільше богиню-матір;
- л) виготовляли і користувалися керамікою з гребінчастим орнаментом;
- м) жили великими поселеннями (протомістами), житла в яких розташовувалися колоподібно;
- н) жили сім'ями, спорідненими за материнською лінією.

13. З-поміж археологічних культур на території України найбагатшою на культурні здобутки і навіть рівною раннім цивілізаціям Стародавнього Сходу вчені вважають:

- а) трипільську культуру;
- б) культуру кулястих амфор;
- в) культуру Шумеру.

14. Скотарські племена індоевропейської мовної групи прийшли на землі України в:

- а) V тис. до н. е.;
- б) III тис. до н. е.;
- в) I тис. до н. е.

15. Скотарські племена індоевропейської мовної групи у другій половині II тис. до н. е. заселяли:

- а) Північне Причорномор'я та Приазов'я;
- б) Середнє Подніпров'я;

в) землі сучасних західних областей України (Волинської, Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської).

16. Із наведених суджень про причини переселень скотарів виберіть правильні.

Переселення скотарів із глибини Азії в Україну зумовлювалося:

- а) природним потягом цих людей змінювати місце проживання;
- б) пошуком багатих пасовищ для худоби та зручних природних умов життя;
- в) військовими конфліктами і натиском сусідніх із ними кочових племен;
- г) намаганням завоювати нові землі і збагатитися;
- д) пошуком земель, придатних для землеробства й осілого тваринництва.

17. Визначальну суспільну роль у скотарських племенах індоєвропейців, що заселяли Україну в другій половині III–II тис. до н. е., відігравали:

- а) чоловіки;
- б) жінки.

18. Провідні верстви, які здійснюють керівництво у певних сферах суспільного життя (господарстві, політиці, культурі), називаються:

- а) знаттю;
- б) елітою;
- в) дружиною.

19. Які з культів давнього язичництва (Богині-матері, неба і землі, богів – покровителів явищ природи (сонця, вогню, вітру, лісу, води), предків, віри в прій (загробне царство), меча, культ тварин-тотемів) відігравали важливу роль у духовному житті племен:

- а) мисливців;
- б) землеробів;
- в) скотарів.

20. Виберіть правильний варіант відповіді на питання «Які ознаки розкладу родового ладу?»:

- а) існування спільної власності роду на знаряддя та продукт праці, панування родової общини в господарському житті, зародження міжплеменних об'єднань – союзів племен;
- б) існування сусідської общини, панування патріархальної сім'ї в господарському житті, початок соціально-майнового розшарування, формування військової аристократії, утворення великих союзів племен на чолі з вождями;
- в) спільна власність роду на знаряддя, предмети і продукти праці, панування сусідської общини в господарському житті, ієрархія родів, формування племен.

21. Об'єднання слов'янських племен у IV-VI ст. носило назву:

- а) авари;
- б) поляни;
- в) скіфи;
- г) сармати;
- д) анти.

Тема 1. 2. Культура українських земель Руської доби

Історіографія соціокультурного розвитку Русі. Матеріальні й духовні цінності населення Русі. Язичництво. Прийняття християнства. Вплив християнства на формування нового типу руської культури. Феномен двовір'я в українській культурі.

Розвиток писемності та освіти на Русі. Проблема протокириличної писемності у слов'ян (графіті Софійського собору). Старослов'янська та церковнослов'янська мова в богослужбовій літературі. Перші бібліотеки Русі. Пам'ятки писемності: Реймське, Остромирове Євангелія, Ізборник Святослава. Київська писемна школа та її центри (Софіївський собор, Києво-Печерський монастир, Михайлівський Видубицький монастир). Перекладна та оригінальна література Русі. Ізборники як киеворуський літературний феномен. Агіографічна література. «Києво-Печерський патерик». Апокрифічні твори в літературі Київської Русі. Релігійний та світський компоненти в оригінальній руській літературі. «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона. «Повчання дітям» Володимира Мономаха як приклад мемуарної прози. Виникнення белетристичного жанру («Моління Даниїла Заточника»). Літописання як вітчизняний жанр літератури. «Повість минулих літ» та етапи її формування. Система освіти на Русі. Державні школи. Кафедральні та монастирські школи. Приватне навчання.

Розвиток мистецтва Русі. Архітектура Русі: дерев'яна та кам'яна. Містобудування. Особливості районування руських міст: княжий град, дитинець, посади. Монументальне мистецтво. Сакральна архітектура Русі. Особливості давньоруського малярства. Іконопис. Фрески та мозаїки Софії Київської. Книжкова мініатюра. Розквіт декоративно-прикладного мистецтва. Ювелірне мистецтво.

Повсякденне життя та світоглядні уявлення давньоруської людини. Житло Русі. Одяг населення Русі. Споживання їжі. Історичне значення Руської культури.

Регіональна специфіка культурно-духовного розвитку Русі після 1240-х рр. Характерні риси культурного феномену Галицько-Волинського князівства. Церковне життя Південної Русі. Православні монастирі. Галицька митрополія.

Архітектура і містобудування. Європейські тенденції в розвитку культури Галичини та Волині. Розвиток ремесел та декоративно-ужиткового мистецтва. Міста та містобудування. Галицька архітектурна школа. Сакральна архітектура Львова, Галича. Специфіка тематики іконописання. Початки української скульптури.

Освіта та книгописання. Літописання та книгописні майстерні в Галицькій землі. Галицько-Волинський літопис як історична та літературна пам'ятка.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема 1. 2. Культура українських земель Руської доби (2 год.)

1. Зміст семінарського заняття
2. Вплив християнства на формування нового типу руської культури. Феномен двовір'я в українській культурі. Основи християнського світогляду русича.
3. Сакральне мистецтво Русі: архітектура, живопис, скульптура. Особливості давньоруського малярства. Іконопис.
4. Давньоруська література: провідні види та жанри творів. Київська писемна школа. Релігійний та світський компоненти в руській літературі.
5. Регіональна специфіка культурно-духовного розвитку Русі.
6. Культурні надбання Галицько-Волинського князівства.

Основні поняття теми: *архітектурний стиль, візантійський архітектурний стиль, глаголиця, графіті, ікони, капище, кирилиця, книжкова мініатюра, культура, літописи, мозаїки, романський стиль в архітектурі, техніка зерні, техніка*

перегородчастої емалі, техніка скані, техніка черні, усна народна творчість, фрески, художній стиль, язичництво.

Самостійна робота

до теми 1. 2. Культура українських земель Руської доби

1. Опрацюйте рекомендовану літературу до курсу і складіть тематичні тези (анотацію) з обраного питання:

◇ Пам'ятки писемності: Реймське й Остромирове Євангелія, Ізборник Святослава.

◇ «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона.

◇ «Повчання дітям» Володимира Мономаха як приклад мемуарної прози.

◇ «Києво-Печерський патерик».

◇ Виникнення белетристичного жанру («Моління Даниїла Заточника»).

2. Підготуйте доповідь (презентацію) з обраного питання:

◇ Агіографічна література Русі.

◇ Апокрифічні твори в літературі Русі.

◇ Розвиток писемності на Русі.

◇ Харчування русичів у IX–XIII ст.

◇ Одяг населення на Русі.

◇ Житло населення Русі.

◇ Музичне мистецтво на Русі.

◇ Особливості кам'яного будівництва на Русі.

◇ Перекладна та оригінальна література Русі.

◇ Ізборники як киеворуський літературний феномен.

◇ «Повість минулих літ» та етапи її формування.

◇ Система освіти на Русі.

◇ Становище жінок у Руській державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української культури: у 5 томах. Т. 1. Історія культури давнього населення України / ред. В. А. Смолій. – К., 2000. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/istkult/ikult.htm>
2. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1998. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/popovych/narys.htm>
3. Українська культура: лекції за ред. Д. Антоновича. – К., 1993. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/cultur/cult.htm>
4. Александров А. В. Старокиївська агіографічна проза IX – першої третини XIII ст. – О., 1999.
5. Александрович В. Мистецтво Галицько-Волинської держави. – Л., 1999.
6. Брайчевський М. Ю. Запровадження християнства на Русі. – К., 1988.
7. Горський В. С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі. – К., 1993.
8. Горський В. С. Святі Київської Русі. – К., 1997.
9. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. – К., 2000.
10. Етнічна історія давньої України / П. П. Толочко, Д. Н. Козак, О. П. Моця та ін. – К., 2000. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Zbirka/Etnichna_istoriia_davnoi_Ukrainy.pdf
11. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995. – Режим доступу: http://www.ukrcenter.com/!FilesRepository/Literature%5C_Upload3/8a2741a5-70bd-4b1f-833a-4c54e3a0a27e.pdf
12. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. – К., 1998.
13. Котляр М. Ф. Духовний світ літописання. – К., 2011.
14. Лихачев Д. С. Человек в литературе Древней Руси. – М., 1970.
15. Романов Б. А. Люди и нравы Древней Руси. – М. -Л., 1966.
16. Рыбаков Б. А. Киевская Русь и Русские княжества XII – XIII вв. – М., 1982.
17. Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь. – К., 1998.
18. Салько Н. Б. Живопись Древней Руси XI – начала XIII века: Мозаики. Фрески. Иконы. – Л., 1982.
19. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття. – Л., 2001.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. У писемних джерелах слов'яни спочатку згадуються як:

- а) склавини, готи та алани;
- б) венеди, склавини та анти;
- в) склавини, анти та алани.

2. Прабатьківщиною слов'ян більшість учених нині вважає територію:

- а) Подунав'я;
- б) у басейнах Вісли та Прип'яті;
- в) Прибалтики.

3. Вчені вважають слов'янськими археологічні культури:

- а) вельбарську, черняхівську, зарубинецьку;
- б) черняхівську, вельбарську, липецьку;
- в) черняхівську, зарубинецьку, пшеворську;
- г) Ваш варіант відповіді.

4. Основним заняттям слов'ян наприкінці I тис. до н. е. – на початку I тис. н. е. було:

- а) перегінне скотарство;
- б) орне землеробство і тваринництво;
- в) мисливство та рибальство.

5. Встановіть територію проживання слов'янських племінних союзів:

а) антів	1) у басейні Вісли
б) склавинів	2) між Дністром, Прип'яттю та верхів'ями Бугу
в) венедів	3) між Дністром та середнім Дніпром.

6. Предками українців вважають:

- а) венедів та антів;
- б) антів та склавинів;
- в) склавинів та венедів.

7. У писемних джерелах слов'яни спочатку згадуються як:

- а) склавини, готи та алани;
- б) венеди, склавини та анти;
- в) склавини, анти та алани.

8. Племінний союз антів існував у:

- а) III–IV ст.;
- б) IV–VII ст.;
- в) V–VIII ст.

9. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

Суспільний устрій східних слов'ян мав перехідний характер: на зміну родоплемінній організації прийшла (*родова община, сусідська община, патріархальна сім'я*), а замість об'єднань за кровною спорідненістю виникають територіальні (*родові союзи, племінні союзи, нації*).

10. Ознакою кризи первісного родоплемінного ладу і початку державної консолідації у східних слов'ян було:

- а) існування сусідської общини;
- б) виникнення приватної власності на майно і худобу;
- в) виникнення майнової нерівності;
- г) поява знаті – групи людей, що претендувала на управління общиною завдяки походженню.

12. Більшість вчених вважає прабатьківщиною слов'ян:

- а) басейн Дунаю;
- б) басейн Вісли і Прип'яті;
- в) Прибалтику.

13. Засновниками Києва вважаються (виключіть зайвих):

- а) Кий;
- б) Аскольд;
- в) Щек;
- г) Дір;
- д) Рюрик;
- е) Хорив

14. Співвіднесіть Богів та їх функції:

а) Перун	1) Бог сонця
б) Дажбог	2) Бог вітру
в) Велес	3) Бог грому і блискавки
г) Сварог	4) покровитель худоби
д) Стрибог	5) Бог небесного вогню

15. Введіть у текст пропущене ім'я князя, вибравши його серед перелічених (Олег, Ігор, Святослав, Володимир, Ярослав).

І сказав: «Се недобре є [що] мало городів довкола Києва». І став він городи зводити по Десні і по Остру, і по Трубежу, і по Сулі, і по Стугні. І став він підбирати мужів ліпших із словен і із кривичів, із чуді, із вятичів і ними населив він городи, бо була війна з печенігами».

16. Серед наведених суджень виберіть ті, які характеризують правління Володимира Великого:

- а) створення військових союзів з князями із місцевих східнослов'янських династій;
- б) опора на дружину і родичів під час володарювання;
- в) призначення намісниками в окремі адміністративні центри Русі синів князя та довірених людей;
- г) заснування нових міст та фортець-городів і розбудова та укріплення існуючих;
- д) щорічний збір полюддя та його збут за межами Русі;
- е) підтримка церкви та місіонерської діяльності священиків;
- ж) налагодження династичних зв'язків із сусідніми володарями;
- з) організація численних завойовницьких походів, спроби підкорити все нові і нові землі та народи;
- к) значна військова активність, мета якої – відстояти свої землі від напасників чи утвердити власну владу на землях, завойованих попередніми володарями Русі;
- л) покровительство освіти та мистецтву.

17. Визначіть, коли відбулося хрещення:

- а) Болгарії
- 1) 962-992 рр.

б) Чехії	2) 864 р.
в) Польщі	3) 928-935 р.
г) Русі	4) 988 р.

18. Введіть у текст пропущені імена:

Існує гіпотеза, що поширенню християнства на Русі сприяли відомі слов'янські просвітителі IX ст. – брати.. та.., які приблизно у 848 р. здійснили так звану руську місію в Крим, де знайшли «руські письмена». На їх основі.. уклав слов'янське письмо і переклав Євангелію слов'янською мовою.

19. Вчені вважають, що першими вчителями і церковниками проповідниками на Русі були:

- а) поляки;
- б) болгар;
- в) греки;
- г) Ваш варіант відповіді.

20. Серед київських правителів християнська віра була вперше прийнята:

- а) Аскольдом;
- б) Ольгою;
- в) Володимиром.

21. З перерахованих князів запеклим супротивником християнства був:

- а) Аскольд;
- б) Святослав;
- в) Ярослав Мудрий.

22. Знайдіть у тексті помилки історичного змісту:

Згідно з літописом, Володимир Великий був хрещений у Константинополі і там же брав шлюб з сестрою імператора Ганною. Місто Корсунь у Криму дали за нею в посаг і з того часу воно належало руським князям. Повернувшись до Києва у 998 р., Володимир велів нищити ідолів язичницьких богів, що викликало збройний опір жителів міста. Процес християнізації

східних слов'ян проходив досить бурхливо, часто доводилося вдаватися до сили, однак він не зайняв багато часу.

23. Співвіднесіть дати і події:

а) 972 – 980	1) княжіння Володимира
б) 987	2) будівництво Десятинної церкви
в) 988	3) прийняття християнства на Русі
г) 996	4) боротьба синів Святослава
д) 980 – 1015	5) договір Володимира з імператором Василем II

24. Володимир перед прийняттям християнства обложив грецьке місто:

- а) Константинополь (Царгород);
- б) Афіни;
- в) Херсонес (Корсунь).

25. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

У (Києві, Новгороді, Вишгороді) християнство не зустріло ніякого опору. А ось у (Києві, Новгороді, Вишгороді) про Володимирові їх воевод залишилась приказка: «Путята хрестив вогнем, а Добриня мечем».

26. Останньою дружиною Володимира Святославича була:

- а) візантійська царівна Ганна;
- б) полоцька княжна Рогнеда;
- в) шведська принцеса Інгігерда.

27. Особливо довго язичництво зберігали і були охрещені лише в середині XI ст. жителі:

- а) Новгородської землі;
- б) Києва і його околиць;
- в) Чернігівської землі.

28. Найпершою із відомих християнських храмів у Києві була збудована церква:

- а) св. Іллі;

- б) Пресвятої Богородиці (Десятинна);
- в) св. Софії.

29. «Потім же, коли Володимир жив у законі християнському, надумав він спорудити кам'яну церкву.. і, пославши [послів], привів майстрів із Греків, [і] почав зводити. А коли скінчив споруджувати, прикрасив він її іконами, і поручив її Анастасові – корсунянину, і попів корсунських приставив служити в ній». У цьому уривкові з літопису йдеться про спорудження:

- а) Софійського собору;
- б) Десятинної церкви;
- в) церкви св. Іллі.

30. Після прийняття християнства на Русі набула поширення азбука:

- а) латиниця;
- б) кирилиця;
- в) глаголиця.

31. Першим митрополитом русичем за походженням був:

- а.) Іларіон;
- б.) Никон;
- в.) Нестор.

32. До появи Руської Правди жителі Русі користувалися:

- а.) Законом;
- б.) Звичаєвим правом;
- в.) Кодексом правил.

33. Виберіть з перерахованих князів, тих хто був канонізований церквою (зарахований до лику Святих):

- а) Рюрик;
- б) Аскольд;
- в) Дір;
- г) Олег;
- д) Ігор;
- е) Ольга;
- е) Святослав;

- ж) Володимир;
- з) Борис;
- и) Гліб;
- і) Ярослав Мудрий.

34. Українська мова сформувалась, як вважають учені, на основі:

- а) старослов'янської мови та місцевих говірок жителів Подніпров'я;
- б) давньоруської мови та південно-західної групи діалектів, якими розмовляли літописні «племена»;
- в) подніпровської та південно-західної діалектних груп, які своєю чергою виникли завдяки злиттю говірок літописних «племен»;
- г) Ваш варіант відповіді.

35. Населення Київської Русі у повсякденному житті користувалося:

- а) церковнослов'янською мовою, якою написано і більшість богослужбових книжок того часу;
- б) давньоруською мовою, яка дійшла до нас завдяки документам та літературним творам русичів;
- в) племінними говірками, які з часом злилися в територіальні діалекти.

36. Ланцюги із срібних та золотих медальйонів з емалевими прикрасами, які князі носили поверх одягу, називалися:

- а) гривни;
- б) підвіски;
- в) барми.

37. Центральна, найбільш захищена частина давньоруського міста називалася:

- а) дитинцем;
- б) подолом;
- в) посадом.

38. Срібні злитки різної ваги, які виконували функцію грошей на Русі, називалися:

- а) рублі;
- б) гривні;
- в) флорини.

39. Русичі називали своїх язичницьких жерців:

- а) пророками;
- б) волхвами і кудесниками;
- в) закупами і рядовичами.

40. Святилища русичів, де приносили жертви язичницьким богам, називалися:

- а) погостами;
- б) капищами;
- в) становищами.

41. Церковні територіально-адміністративні області Русі, на чолі яких стояли єпископи, називалися:

- а) єпархіями;
- б) парафіями;
- в) уділами.

42. Усе духовенство Русі підпорядковувалося:

- а) єпископові Чернігівському, якого наставляв константинопольський патріарх;
- б) митрополитові Київському, якого наставляв константинопольський патріарх;
- в) митрополитові Київському, якого наставляв великий київський князь;
- г) єпископові Чернігівському, якого наставляв великий київський князь.

43. З-під юрисдикції князя в Руській державі були вилучені «церковні люди»:

- а) смерди, закупи, холопи, пономарі, проскурниці та ін.;
- б) духовні особи та їхні родини, задушники і прощеники;
- в) духовні особи та їхні родини, закупи, задушники, холопи.

44. Духовний чин священика на Русі:

- а) здобувався через купівлю посади (симонія);
- б) переходив по родинній лінії від батька до дітей;
- в) можна було отримати, лише прийнявши постриг.

45. Чи правильні наступні твердження:

- а) першими руськими святими були князі Борис і Гліб
1) так, 2) ні;
- б) Святослав був християнином, як і його мати – княгиня Ольга
1) так, 2) ні;
- в) першу спробу ввести християнство як державну релігію здійснив князь Аскольд
1) так, 2) ні;
- г) першим проповідником християнства серед слов'ян вважали апостола Андрія Первозванного
1) так, 2) ні;
- д) княгиня Ольга та князь Володимир Великий були канонізовані і зачислені до лику руських святих
1) так, 2) ні.

46. Із наведених виберіть ті жанри усної народної творчості, які були поширені на Русі:

обрядові пісні, думи, ліричні пісні, казки, балади, легенди, загадки, замовляння, биліни, літописи, повчання.

47. Як свідчить літопис, перші школи на Русі заснував князь:

- а) Святослав Завойовник;
- б) Володимир Великий;
- в) Володимир Мономах.

48. В XI – XIII ст. більшість шкіл містилася:

- а) у спеціальних державних будівлях (цими школами управляла держава);
- б) при церквах та монастирях, які опікувалися ними;
- в) у приміщеннях, збудованих на кошти приватних осіб та общин (школи перебували під опікою та контролем цих осіб).

49. На Русі дітей навчали лише:

- а) читати, писати, складати вірші і промови, розуміти мову небесних світил, а також Закону Божому та основам моралі;
- б) читати, писати, рахувати, Закону Божому, основам моралі та церковному співу;
- в) читати, писати, рахувати, складати вірші, промови, співати в церковному хорі, а також Закону Божому та основам моралі.

50. Онука Ярослава Мудрого Янка при Андріївському монастирі організувала першу на Русі:

- а) школу для дівчат;
- б) духовну школу;
- в) школу живопису.

51. Книги в Київській Русі писали на:

- а) папері;
- б) пергаменті;
- в) бересті.

52. Допишіть речення:

Приватні листи часів Київської Русі, написані на березовій корі, називають..

53. Графіті – це:

- а) приватні листи давньоруських часів, написані на березовій корі;
- б) ілюстрації у давньоруських книжках, виконані графічно;
- в) написи, видряпані на стінах будівель, горщиках тощо.

54. Згідно з літописом, перша бібліотека на Русі була створена при:

- а) Софійському соборі в Києві;
- б) Софійському соборі в Новгороді;
- в) Успенському соборі в Галичі.

55. Визначіть, про що йшлося в книгах, поширених на Русі:

- А) «Фізіолог»

Б) «Шестоднев»

В) «Пчела»

1) збірка сентенцій та коротких оповідань

2) короткі розповіді про реальні та фантастичні рослини і тварини

3) збірка, присвячена окремим царствам природи, відповідно до днів їх створення Богом

56. Визначіть, кому із авторів належать твори:

а) «Слово про закон і благодать» 1) Нестор

б) «Повчання синам» 2) Клим Смолятич

в) «Лист до пресвітера Хоми» 3) Іларіон

г) «Житіє Бориса та Гліба» 4) Володимир Мономах

д) «Слово о полку Ігоревім» 5) автор невідомий

57. Автором «Повісті минулих літ» традиційно вважають:

а) митрополита Іларіона;

б) монаха Нестора;

в) князя Володимира Мономаха.

58. Автором твору «Слово про закон і благодать» вважається:

а) Чернець Нестор;

б) Митрополит Іларіон;

в) Володимир Мономах.

59. В архітектурі Київської Русі найпоширенішим був стиль:

а) романський;

б) візантійський;

в) готичний.

60. Свідченням того, що в Руській землі високого мистецтва досягла різьба по каменю, є саркофаг князя:

а) Ярослава Мудрого;

б) Володимира Мономаха;

в) Юрія Довгорукого.

61. Бій навкулачки, циркові змагання, вистави скоморохів, сцени князівського полювання тощо – це сюжет фресок:

- а) Успенської церкви в Галичі;
- б) Софійського собору в Новгороді;
- в) Софійського собору в Києві.

62. Дopiшть речення, використавши наведені у дужках терміни (мозаїка, ікона, фреска):

- а) живописний твір, виконаний водяними фарбами ні свіжій вогкій штукатурці, – це..;
- б) мистецький твір із різнокольорового скла-смальти – це...
- в) живописний твір на релігійну тематику, виконаний темперними фарбами на заґрунтованій дошці, – це..

63. Одним із найталановитіших майстрів-іконописців часів Русі вважають:

- а) Бонна;
- б) Аґапіта;
- в) Алімпія.

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

◇ Перерахуйте відомі вам версії походження слова «Русь». Яка з них, на вашу думку, найближча до істини? Відповідь обґрунтуйте.

◇ Перерахуйте відомі вам версії походження слова «слов'яни». Яка з цих версій, на ваш погляд, є найбільш правильною? Відповідь обґрунтуйте.

◇ Чи брали участь слов'яни у «Великому переселенні народів»? Відповідь обґрунтуйте.

◇ Чи згодні ви із твердженням російського історика М. М. Карамзіна, що епітет «Антський», який привласнив собі імператор Юстиніан Великий нагадував «більше сором, ніж славу його зброї»? Відповідь обґрунтуйте.

◇ Не зважаючи на відзначену античними авторами волелюбність слов'ян, у німецькій мові слово «Sklave» (ськлавє) донині означає «рабинь». Про що це може свідчити?

◇ Історик С. М. Соловйов помітив, що іноземні письменники, сучасні стародавнім слов'янам, з більшою похвалою розповідали про вдачі слов'ян, ніж перші київські літописці. Поясніть з чим, на ваш погляд, пов'язана ця суперечність?

◇ Тацит вагався віднести венедів до германців або до сарматів. Він дійшов висновку, що за способом життя венеди ближчі до германців. Назвіть загальні риси побуту слов'ян і германців у давнину.

◇ Чи згодні ви думкою В. О. Ключевського: «Київ не міг залишатися стольним містом одного з місцевих князівств: він мав загальноруське значення, як вузловий пункт торгово-промислового руху, і тому став центром політичного об'єднання всієї землі»? Відповідь обґрунтуйте.

◇ Прокоментуйте слова М. М. Карамзіна: «Переказ нарік Ольгу Хитрою, церква – Святою, історія – Мудрою».

◇ Рюрик, Ігор, Олег – скандинавські імена. Пізніше руські князі називаються слов'янськими іменами: Святослав, Ярослав, Володимир, Святополк. З чим, на ваш погляд, пов'язані подібні зміни?

◇ У списку послів князя Олега, що укладали договір з Візантійською імперією, з 13 імен лише 2 мають слов'янське походження, інші є скандинавськими. Дайте пояснення цьому факту.

◇ На думку С. М. Соловйова, за часів правління Володимира Великого, християнство було поширене на вузькій смузі Руської землі, яка прилягала до великого водного шляху з Новгороду до Києва. У інших землях християнство розповсюджувалося дуже повільно, хоча християнські заповіді до них доходили. Дайте пояснення цьому факту?

◇ Прокоментуйте вислів з літопису, що жителі Києва в 988 р. «якщо не з любові, то із страху хрестилися».

◇ Чи згодні ви думкою М. С. Грушевського, що правління Володимира виявилось надзвичайно важливим моментом в історії нашого народу? Відповідь обґрунтуйте.

◇ У чому полягало моральне значення основних заповідей християнської релігії?

◇ У чому полягало культурне значення прийняття християнства на Русі?

◇ Поясніть, чому перші школи на Русі були засновані Володимиром після прийняття християнства?

◇ Дайте визначення поняттю «рівноапостольний». Чому цього звання удостоїлися княгиня Ольга та князь Володимир і перші слов'янські просвітителі – Кирило та Мефодій?

◇ Поясніть, за що Ярослава назвали Мудрим.

◇ Чи згодні ви з висловом М. С. Грушевського, що княжіння Ярослава Мудрого мало більше значення для внутрішнього життя Русі, ніж у сфері закордонних відносин? Відповідь обґрунтуйте.

◇ За свідченням літопису Ярослав Мудрий «сам книги читав». До наших днів зберігся документ з підписом його доньки французької королеви. Її чоловік Генріх I був неписьменний і ставив замість підпису хрест. Які висновки можна зробити з цих фактів.

◇ Чи згодні ви з думкою М. М. Карамзіна, що влада київського князя над землями Русі ґрунтувалася багато в чому на його моральному авторитеті? Відповідь обґрунтуйте.

◇ Чому Русь мала найтісніші культурні зв'язки з Візантією, а не з королівствами Заходу чи з мусульманським Сходом?

◇ «Іпатіївський літопис» називає Данила Галицького «другим Соломоном». Що літописець мав на увазі?

◇ Про що свідчить факт створення Галицької митрополії? Яке це мало значення?

◇ Чи згодні ви з думкою, що в «Повчанні» Володимира Мономаха виявляються не тільки особисті якості його автора, але й культурно-етичний рівень князівського оточення і світського суспільства Русі? Відповідь обґрунтуйте.

◇ Чи можна вважати «Слово о полку Ігоровім» пам'яткою церковного походження? Відповідь обґрунтуйте.

◇ Ще на початку ХХ ст., серед істориків існувало переконання про неписьменність жителів Русі (за винятком духівництва і великих феодалів). Яке відкриття дозволило встановити, що відсоток грамотних людей у руських містах був високий для того часу?

◇ Чи можна вважати літописи неупередженим джерелом? Відповідь обґрунтуйте.

Тема 1. 3. Українська культура XIV – першої половини XVII ст.

Історичні умови розвитку культури України у литовсько-польський період: традиції Русі та іноземний вплив. Переорієнтація української культури на Захід. Політичні і церковні унії та їх наслідки для розвитку культури України. Литовсько-Руські літописи. Перекладна література.

Ранній гуманізм в українській культурі. Українські студенти і професори в європейських університетах. Латиномовні письменники України XV – XVI ст. (Ю. Дрогобич, П. Русин, М. Гусовський, С. Кленович). Інтерпретація феномену ренесансу в українській культурі. Специфіка поєднання ренесансних італійських та реформаційних впливів в українській культурі. Періодизація українського ренесансу. Проблема елітарності українського ренесансного гуманізму.

Українське культурно-національне відродження ранньомодерної доби. Люблінська унія 1569 року й розквіт культури України в останній третині XVI ст. Інтелектуальні впливи Заходу. Протестантизм і українська культура. Братства як соціокультурний феномен. Роль братств у розвитку та утвердженні української культури. Діяльність культурно-освітніх осередків. Православне відродження: М. Грек, А. Курбський, К. -В. Острозький. Острозький вчений гурток. К. Лукаріс, Г. Смотрицький, М. Броневський, Д. Наливайко. Вчений гурток Києво-Печерської Лаври: Є. Плетенецький, З. Копистенський, П. Беринда.

Література. Перші переклади на староукраїнську мову. Релігійна література. Полемічна література як елемент української ренесансної культури. Х. Філалет, І. Вишенський, М. Смотрицький, З. Копистенський, Г. Смотрицький, С. Зизаній, К. Острозький, І. Потій, І. Вишенський. Початки книгодрукування. Ф. Скорина, Ш. Фіоль, І. Федоров. Острозька Біблія. Літописання як літературний жанр.

Мистецтво. Ренесанс в українській архітектурі. Галицька та волинська архітектурно-будівельні школи. Типи оборонних споруд. «Золотий вік» львівського архітектурного Ренесансу: світські та сакральні споруди. Український іконопис доби Ренесансу. Розвиток української музичної культури. Усна народна творчість: календарні, сімейно-обрядові та побутові пісні. Танцювальні жанри інструментальної музики. Виникнення історичних пісень та дум. Виникнення нових жанрів світської музики: канти. Розвиток театрального мистецтва. Ляльковий театр, скоморохи. Виникнення шкільного театру.

Руські магнати (Острозькі, Сангушки, Збараські) та їх вплив на розвиток української культури. П. Могила та його внесок в розвиток української культури. Розвиток освіти. Типи початкових шкіл: при монастирях, при церквах. Єзуїтські колегіуми в Україні. Протестантські школи.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема 1. 3. Українська культура XIV – першої половини XVII ст. (2 год.)

1. Зміст семінарського заняття
2. Український Ренесанс і його особливості. Ранній гуманізм в українській культурі. Латиномовні письменники України XV – XVI ст.
3. Розквіт культури України в останній третині XVI – першій половині XVII ст. Роль братств у розвитку культури. Діяльність культурно-освітніх осередків. (Острозький вчений гурток. Вчений гурток Києво-Печерської Лаври).
4. Полемічна література як елемент української ренесансної культури.
5. Архітектура і образотворче мистецтво епохи Ренесансу в Україні.

Основні поняття теми: братства, братські школи, готичний архітектурний стиль, гуманізм, дидаскал, європейська і православна реформація, єзуїтські колегіуми, квадрівіум, концепція «Москва – третій Рим», культура Відродження (Ренесансу), полемічна література, православна публіцистика, принцип «подвійної лояльності», протестантські школи, тривіум.

Самостійна робота
до теми 1. 3. Українська культура XIV –
першої половини XVII ст.

1. Опрацюйте рекомендовану літературу до курсу і складіть тематичні тези (анотацію) з обраного питання:

◇ Соціополітичні умови формування ренесансної української культури.

◇ Український ренесанс: особливості та періодизація.

◇ Релігійний чинник в культурі Українського Ренесансу.

◇ Олельковицький культурний ренесанс.

◇ Литовсько-Руські літописи.

◇ Міста та їх вплив на формування ренесансної культури України.

2. Підготуйте доповідь (презентацію) з обраного питання:

◇ Петро Могила та його внесок в розвиток української культури.

◇ Український іконопис доби Ренесансу.

◇ Ренесанс в українській архітектурі.

◇ Усна народна творчість: календарні, сімейно-обрядові та побутові пісні XV – першої половини XVII ст.

◇ Ідеї Відродження та Реформації в розвитку української літератури.

◇ Суспільно-культурні погляди та літературна діяльність І. Вишенського.

- ◇ Нові жанри світської музики: канти.
- ◇ Братства і їх роль у піднесенні національної культури кінця XVI – початку XVII ст.

3. Складіть історичний портрет одного з діячів культури українського ренесансу:

◇ *православних письменників-полемістів* (Христофор Філалет, Іван Вишенський, Мелетій Смотрицький, Захарій Копистенський, Герасим Смотрицький, Стефан Зизаній, Клірик Острозький, Іпатій Потій, Іван Вишенський);

◇ *представників латиномовної лінії української літератури* (Юрій Дрогобич, Павло Русин, Станіслав Оріховський);

◇ *членів братств* (Арсеній Еласонський, Стефан Куколь (Зизаній Тустановський), Кирило Транквіліон-Ставровецький, Павмо Беринда, Юрій Рогатинець, Єлисей Плетенецький, Костянтин Корнякт).

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української культури: у 5 томах. Т. 2. Українська культура XIII – першої половини XVII століття / ред. В. А. Смолій. – К., 2001. – Режим доступу: <http://litorpys.org.ua/istkult/ikult.htm>
2. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1998. – Режим доступу: <http://litorpys.org.ua/porovuch/narys.htm>
3. Українська культура: лекції за ред. Д. Антоновича. – К., 1993. – Режим доступу: <http://litorpys.org.ua/cultur/cult.htm>
4. Александрович В. Західноукраїнські малярі XVI століття: Шляхи розвитку професійного середовища. – Л., 2000.
5. Александрович В. Українське малярство XIII–XV ст. – Л., 1995.
6. Грабович Г. До історії української літератури: дослідження, есе, полеміка. – Режим доступу: <http://www.litorpys.org.ua/hrabo/hr.htm>
7. Дашкевич Я. Національна самосвідомість українців на зламі XVI – XVII ст. // Сучасність. – 1992. – № 3.

8. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995. – Режим доступу: http://www.ukrcenter.com/FilesRepository/Literature%5C_Upload3/8a2741a5-70bd-4b1f-833a-4c54e3a0a27e.pdf
9. Литвинов В. Д. Ренесансний гуманізм в Україні (Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII століть): автореф. дис. на здобуття ступеня д. філос. н. – К., 2003.
10. Макаров А. Світло українського бароко. – К., 1994. – Режим доступу: <http://uartlib.org/allbooks/istoriya-ukrayinskogo-mistetstva/anatoliy-makarov-svitlo-ukrayinskogo-baroko/>
11. Наливайко Д. С. Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст. – К., 1998.
12. Острозька академія XVI – XVII ст.: енциклопедія. – Острог, 2011.
13. Українські гуманісти епохи Відродження: антологія. У 2-х т. / упор. В. Литвинов. – К., 1995. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/human/hum.htm>
14. Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні. У 3-х кн. – К., 1994. – Кн. 1-2.
15. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття. – Л., 2001.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. У XIV–XV ст. в архітектурі українських земель найбільшої поширення набув(ло):

- а) візантійський стиль;
- б) романський стиль;
- в) поєднання рис візантійського та готичного стилів.

2. Допишіть речення:

В українській літературі XIV–XV ст. найпоширенішими були такі жанри..

3. Серед причин занепаду Руської церкви в Україні у XV – XVI ст. треба виділити як найважливіші:

- а) збайдужіння значної частини українців до релігії і церкви;
- б) втрата правласною церквою державної підтримки та підтримки Константинопольського патріарха;
- в) посилення втручання в справи церкви світських осіб, зокрема посідання світськими людьми вищих церковних посад;
- г) втрата церквою частини маєтностей та доходів;
- д) низький освітній рівень та моральний занепад православного духовенства;
- е) Ваш варіант відповіді.

4. Занепад Руської церкви в Україні у XV – XVI ст. спричинився до:

- а) збайдужіння багатьох українців до релігії та церкви;
- б) поширення серед українців практики переходу до інших віросповідань, особливо в середовищі шляхти;
- в) руйнування національної самосвідомості українського народу та занепад національної культури;
- г) занепаду моральності та духовності українців;
- д) Ваш варіант доповіді.

5. Встановіть відповідність.

- а) «врятувати» душу може лише віра. Бог визначає долю людини. Її життєвий успіх – свідчення Божої ласки і

благовоління. Священник обирається віруючими, кожна церковна громада незалежна і самокерована.

- б) «спасіння» душі забезпечує віра людини в Бога. У земному житті – шлях до спасіння. Всі віруючі рівні перед Богом, кожен має право тлумачити Святе Письмо за своїм розумінням.
- в) Бог єдиний, а Христос – лише людина, богоподібна, тож не схильна до зла і не потребує спокути (первородного гріха не існує).
- 1) соцініанство;
- 2) кальвінізм;
- 3) лютеранство.

6. Система обґрунтування і захисту релігійних ученій – це сукупність вироблених тією чи іншою релігіїю істинності догматики, релігійної моралі, правил і норм духовенства та віруючих, боговстановленості вірші церкви має назву:

- а) теогонія;
- б) теологія;
- в) філософія.

7. Виправіть помилки історичного змісту в тексті:

На захист Руської церкви стали деякі українські маганти. Серед них, зокрема, польний гетьман Григорій Ходкевич, який у себе в Острозі дав притулок московському і друкарю Ф. Скорині, підтримавши його друкарню. Найбільші заслуги перед православ'ям мав князь Костянтин-Василь Острозький. Це у його маєтку – в Заблудові, очевидно, 1576–1578 рр. була заснована Могілянська академія, навколо якої гуртувалися вчені і письменники. У друкарні в 1590 р. було видрукувано «Острозьку Біблію». Однак більшість магнатів та шляхти, прагнучи пошестей, посад і багатства, переходила в пресвітеріанство.

8. Громадські об'єднання православних українців – міщан, духовенства, шляхти, козаків, які займалися господарською, благодійною та релігійно-просвітньою діяльністю, називали:

- а) цехами;

- б) колегіями;
- в) братствами.

9. Найдавнішим за часом виникнення і найвпливовішим в Україні наприкінці XVI – в першій половині XVII ст. вважають:

- а) Успенське братство;
- б) Чеснохрестське братство;
- в) Богоявленське братство.

10. Встановіть відповідність:

а) Успенське братство	1) Вільно
б) Чеснохрестське братство	2) Львів
в) Богоявленське братство	3) Луцьк
г) Свято-Духівське братство	4) Київ

11. Визначіть відповідність:

а) Іпатій Потій	1) митрополит православної Київської митрополії, який домігся визнання прав Руської православної церкви Речі Посполитій і провів церковну реформу;
б) Петро Могила	2) один з ініціаторів Берестейської унії, Володимиро-Берестейський єпископ, і пізніше митрополит уніатської Київської митрополії, визначний письменник-полеміст;
в) Йосип Рутський	3) митрополит уніатської Київської митрополії, провів реформу Руської уніатської церкви, доклав зусиль збереження її як національної церкви.

12. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

Руська уніатська церква пережила внутрішню реформацію: піднесення чернечого життя, дисципліни духовенства, освітнього рівня за митрополита (*Михайла Рогози, І Потія, Йосипа Рутського*), а православна – за митрополита (*Іова Бо-рецького, Петра Могили, Сильвестра Косіва*).

13. Православна церква відновила свої права на богослужіння за своїм обрядом, на володіння церквами і монастирями, друкарнями, а також на церковну ієрархію на чолі митрополитом і на братства згідно з:

- а) Куруківською угодою;
- б) «Статтями для заспокоєння руського народу»;
- в) «Ординацією Війська Запорозького реєстрового».

14. Відродження Руської православної церкви в Україні пов'язане із зусиллями митрополита Петра Могили та його сподвижників. Воно виявилось в:

- а) «управильненні» православних догм і обрядів;
- б) узаконенні цієї церкви в Речі Посполитої і поверненні їй частини маєтностей;
- в) піднесенні освітнього рівня та моральності православного духовенства;
- г) ліквідації унії і відновленні єдиної церковної організації;
- д) зростанні авторитету Київської митрополії в православному світі;
- е) Ваш варіант відповіді.

15. Чия це біографія?

Виходець із знатного молдавського роду, навчався у Львівській братській школі та університетах Західної Європи. Став архімандритом Києво-Печерського монастиря, згодом митрополитом Київським, реформував Руську православну церкву, заснував Київську колегію.

- а) І. Борецький;
- б) Й. Рутський;
- в) П. Могила.

16. Визначіть, для якого суспільства – традиційного (аграрно-ремісничого), модерного індустріального, постмодерного (постіндустріального) характерні такі риси (ознаки):

- а) життя людей цілковито залежить від природи, тісно пов'язане з нею;

- б) основний дохід, а значить, і можливість вижити, люди мають з землі, тож вона – основне багатство;
- в) в економіці панують натуральне господарство та ручна праця;
- г) більша частина часу і зусиль людини йде на забезпечення власного виживання;
- д) місце людини в суспільстві визначається передусім походженням: існує станове суспільство;
- е) суспільство «замкнуте», не схильне до нововведень використання «чужого» досвіду, його життя усталене і регулюється регулюється звичаями;
- ж) світогляд людей міфологічний або релігійний, погляди ґрунтуються на переказах, власному досвіді та здоровому глузді;
- з) панівними формами держав є поліси та імперії, в основі держави – примус, опертий на грубу силу. Єдність держави забезпечується також єдиною вірою (церквою) та призвою володаря, з яким ототожнюється держава.

17. Встановіть відповідність:

- а) виникнення світської культури, визнання людини найвищою цінністю, поширення індивідуалізму, свободи думки та творчості;
- б) утвердження ідей рівності та народовладдя, проголошення права людей на політичну та релігійну свободу, оновлення церкви, звільнення держави від церковної опіки.
  - 1) Реформація;
  - 2) Відродження

18. Українське відродження у XVI – першій половині XVII ст. виявилось у:

- а) поширенні ідей гуманізму та Реформації, розвитку шкільництва, друкарства, літератури і мистецтва;
- б) пробудженні в українців прагнення до самовияву як нації, наслідком чого була активізація їхньої політичної діяльності та поширення ідеї української державності;

- в) пробудженні в українців прагнення до самовияву як нації та в розгортанні процесу їхнього духовного оновлення, свідченням чого була спроба осмислення власного та європейського культурно-історичного досвіду в літературі, реформи церковного життя, створення національного шкільництва та вияви політичної активності козацтва;
- г) духовному очищенні українців, свідченням чого були реформи церкви, поширення ідей гуманізму, розвиток шкільництва і мистецтв;
- д) Ваш варіант відповіді.

19. Школи при православних церквах та монастирях у XIV – XVI ст. давали:

- а) лише початкову освіту (вміння читати, писати, рахувати, співати);
- б) початкову і середню освіту (вміння читати, писати, рахувати, співати та навчали основам «сімох вільних мистецтв»);
- в) не лише початкову і середню, а й вищу освіту (знання з філософії та богослов'я).

20. Необхідну для політичної та громадської діяльності освіти до останньої третини XVI ст. українці могли здобути тільки у:

- а) Острозькій академії та Львівській братській школі;
- б) європейських університетах: Краківському, Празькому, Вітенбергському, Болонському, паризькій Сорбоні та ін.;
- в) Києво-Могилянській академії.

21. Юрій Котермак (Дрогобич) відомий в Україні та Європі сьогодні як:

- а) здібний полководець, керівник козацького війська в битві під Хотиним у 1621 р.;
- б) відомий учений та викладач, професор і ректор Болонського університету (Італія);
- в) блискучий політик, один з творців Люблінської унії.

22. Розвиток українського шкільництва в XVI – першій половині XVII ст. виявився в:

- а) створенні освітніх закладів з українською мовою навчання, де вивчали історію, географію та літературу;
- б) створенні освітніх закладів з церковнослов'янською мовою навчання, де вивчали грецьку мову та догматику православ'я;
- в) створенні освітніх закладів, де вивчали «сім вільних мистецтв» та філософію.

23. Наприкінці XVI – першій половині XVII ст. в Україні існували:

- а) лише школи при церквах та монастирях, які давали початкову освіту (вміння читати, писати, рахувати, співати) та формували релігійний спосіб мислення;
- б) школи при церквах і монастирях, які давали не лише початкову освіту, а й знання з граматики, риторики, діалектики, піітики, філософії і богослов'я;
- в) школи при церквах та монастирях, які давали початкову освіту, і громадські та приватні школи, де вивчали «сім вільних мистецтв», філософію, богослов'я.

24. У XVI – першій половині XVII ст. «сім вільних мистецтв» та філософію вивчали в:

- а) єзуїтських колегіях, церковних та монастирських православних школах, Острозькій та Могилянській колегіях;
- б) єзуїтських колегіях, деяких школах православних братств, Острозькій та Могилянській колегіях;
- в) школах православних братств, церковних та монастирських православних школах, Могилянській колегії.

25. Особливостями середньої та вищої української школи XVI – першої половини XVII ст., порівняно зі школами інших європейських країн, були:

- а) українська мова навчання, вивчення української історії, географії, літератури;

- б) вивчення церковнослов'янської та грецької мов, догматики православ'я;
- в) вивчення «семи вільних мистецтв» і філософії.

26. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

Поширення підручників церковнослов'янської мови – (*риторики, граматики, требників*) – було зумовлене потребою православних зберегти свою віру і церковнослов'янську мову. Перший такий підручник з'явився 1586 р. у Вільно. Через 12 років свою (*риторику, граматику, пійтику*) видав Лаврентій Зизаній, додавши до неї словник перекладів церковнослов'янських слів народною мовою. Найціннішим, однак, виявився підручник (*Г. Смотрицького, П. Беринди, М. Смотрицького*), що вийшов у 1619 р. Цією книгою тривалий час користувалися лише в Україні, а й у сусідніх слов'янських землях.

27. Навчання латинською мовою в Україні у першій половині XVII ст, здійснювалося в:

- а) єзуїтських колегіях та православних церковних і монастирських школах;
- б) єзуїтських колегіях та школах православних братств;
- в) єзуїтських та Київській колегіях;
- г) Київській колегії та православних церковних і монастирських школах;
- д) Київській колегії та школах православних братств.

28. Серед названих осіб XVI – першої половини XVII ст. виберіть тих, хто відзначився у сфері шкільництва та просвіти:

Дм. Вишневецький, К. Острозький, С. Наливайко, брати С. та Л. Зизанії, Г. Смотрицький, С. Кішка, І. Борецький, М. Жмайло, Т. Трясило, П. Беринда, М. Смотрицький, І. Сулима, П. Бут, К. Саковнч, П. Могила, Я. Острянин.

29. Відомим меценатом, засновником першої в Україні національної школи на зразок середніх та вищих навчальних закладів Європи був:

- а) Ю. Дрогобич;
- б) П. Сагайдачний;
- в) К. Острозький;
- г) Я. Замойський;
- д) І. Борецький.

30. Засновником Київської колегії (пізніше академії) – єдиного у XVII ст. вищого навчального закладу у слов'ян був:

- а) П. Сагайдачний;
- б) К. Острозький;
- в) І. Борецький;
- г) П. Могила;
- д) Я. Замойський.

31. Встановіть відповідність:

а) Львівська братська школа	1) 1576 чи 1578 р. 1578 р,
б) Київська колегія (П. Могили)	2) 1586 р.
в) Замойська академія (Я. Замойського)	3) 1595 р.
г) Острозька академія (К. Острозького)	4) 1615р.
д) Київська братська школа	5) 1632 р.

32. Про який період у житті України міг так писати чужинець: «Починаючи з міста Рашкова, тобто по всій козацькій землі, ми помітили прегарну рису, що нас дуже здивувала: всі вони, за малим винятком, навіть здебільшого їхні жінки та дочки, вміють читати та знають порядок богослужіння і церковній спів. Крім цього, священники вчать сиріт і не дозволяють, щоб вони тинялися неуками по вулицях»:

- а) першу половину XV ст.;
- б) першу половину XVI ст.;
- в) першу половину XVII ст.

33. Перші книги кирилицею були надруковані в:

- а) другій половині XV ст.;
- б) першій половині XVI ст.;

в) другій половині XVI ст.

34. Виправіть помилки в тексті:

В Україні, наскільки зараз відомо, першим друкував книги Іван Федорович (Федоров). Він прибув до Києва на початку 70-х років XVI ст. після своєї видавничої діяльності в Москві та Білорусі. Отримавши матеріальну допомогу від місцевих православних купців та ремісників, Федоров 1574 р. видав у цьому місті «Біблію» та «Буквар». Фінансові труднощі спонукали друкаря на запрошення князя Острозького перебраться до Львова. У друкарні К. Острозького Федоров здійснив майже 30 видань, серед яких вирізняється чудовим поліграфічним оформленням «Апостол» – перше повне видання Біблії староукраїнською мовою. Текст її зусиллями вчених Острозького наукового гуртка було звірено з усіма відомими на той час церковнослов'янськими та грецькими канонізованими текстами. Останні роки свого життя першодрукар провів в Острозі, де похований в Онуфрієвському монастирі.

35. Провідне місце серед літературних творів XV – першої половини XVII ст. посідають:

- а) авантюрні романи і твори філософського та етичного спрямування;
- б) твори релігійного змісту: богослужбові книга та переклади писань отців церкви, підручники богослов'я тощо;
- в) літописи, пісні епічного характеру, збірники повчальних висловлювань.

36. Серед відомих історичних осіб XVI – першої половини XVII ст. відзначте імена письменників-полемістів:

Д. Вишневецький, К. Острозький, Д. Наливайко, брати С. та Л. Зизанії, Г. Смотрицький, М. Смотрицький, С. Кішка, Христофор Філалет, М. Жмайло, Т. Трясило, З. Копистенський, І. Сулима, П. Бут, Клірик Острозький, Ю. Рогатинець, Я. Острянин, В. Сурозький.

37. Серед перелічених літописів виділіть ті, які були укладені в XIV – першій половині XVII ст.:

Галицько-Волинський літопис Густинський літопис, Супрасльський літопис, «Повість минулих літ», літопис Биховця, Львівський літопис, Острозький літопис, «Літописці Волині і України», Київський літопис.

38. Серед відомих історичних осіб XVI – першої половини XVI ст. відзначте імена українських поетів:

К. Острозький, Д. Наливайко, Г. Смотрицький, С. Кішка, М. Дорошенко, М. Смотрицький, К. Сакович, М. Жмайло, Т. Трясило, П. Беринда, І. Сулима, П. Бут, П. Сагайдачний, Павло Русин.

39. Ліро-епічні твори XV – XVII ст. з чіткою побудовою (зачин, основна частина, повтор, кінцівка), своєюрідною віршовою формою (нерівноскладовість рядків, довільне римування), які зображали, дотримуючись правдивості, життєві факти, суспільні події та історичних осіб і виконувалися речитативом під акомпанемент кобзи, бандури, ліри, були новим жанром української літератури – це:

- а) поеми;
- б) билини;
- в) думи;
- г) балади;
- д) інтермедії.

40. З першої половини XVII ст. в Україні поширювалися п'єси, які ілюстрували біблійні оповідання, життя святих або містили розмови моралізаторського характеру між алегоричними постатями (Правдою і Кривдою, Любов'ю та Смертю тощо). Такі п'єси називалися:

- а) вертепами;
- б) шкільними драмами;
- в) інтермедіями.

41. На початку XVII ст. в Україні почали створювати веселі побутові сценки, які вставляли між актами релігійної драми для розваги глядачів. Такі сценки називалися:

- а) вертепами;
- б) містеріями;
- в) інтермедіями.

42. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

Шедевром українського мистецтва рукописної книги і найвизначнішою пам'яткою перекладної літератури XVI ст. вважають (*Києво-Печерський патерик, Пересопницьку Євангелію, Острозьку Біблію*), текст якої староукраїнською мовою, дуже близькою до народної, дійшов до нас у списку 1571 р.

43. З XVII ст. в Україні поширюється український народний нильковий театр, авторами й виконавцями (ляльководами, співаками, інструменталістами) спектаклів в якому були учні ораторських шкіл та колегіумів. Такий театр називався:

- а) вертеп;
- б) міракль;
- в) інтермедія.

44. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

у XVI – першій половині XVII ст. в Україні найпоширенішим був (*іконопис, портретний живопис, пейзажний живопис*), який набув реалістичних рис. Пам'ятки його збереглися нерівномірно і найбільша їх кількість походить із (*Галичини, Поліні, Київщини*). Вирізняються роботи майстерні Федора Сеньковича та продовжувача його творчості – Миколи Петраховича (*Львівська школа, Київська школа, Луцька школа*).

45. Допишіть речення:

У живописі світського характеру першої половини XVII ст. найпопулярнішим був образ характерника – козака..

46. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

У зв'язку з розвитком друкарства в Україні наприкінці XVI ст. у першій половині XVII ст. набула поширення (*фреска,*

гравюра, мініатюра), у якій, як і в живописі, вже більшою мірою виявилися ознаки (символізму, реалізму, формалізму).

47. Доповніть текст:

В архітектурі України XVI ст. панівним (особливо на Заході) був (готичний стиль, стиль ренесанс, стиль бароко), однак церковна архітектура православних все ще зберігала багато рис традиційного (романського, візантійського, доричного) стилю. Виняток – шедевр ренесансної церковної архітектури Львова – (Успенська церква, церква св. Онуфрія, собор св. Юра) з її Корняктовою вежею-дзвіницею.

48. Становлення професійної музики в Україні у XVI – першій половині XVII ст. виявилось у:

- а) поширенні багатоголосого (партесного) церковного співу по нотах і лінійного нотопису;
- б) створенні перших симфоній, опер та балетів переважно духовного змісту;
- в) створенні перших композицій світського змісту для багатоголосих хорів та перших українських опер.

49. Встановіть відповідність:

- 1) стійка спільнота, яка має спільну історичну територію або зберігає символічний зв'язок з нею, спільні культурні та психологічні риси, що склалися протягом тривалого часу.
  - 2) стійка етнополітична спільнота, яка має спільні територію, громадянську культуру, економіку, політичну та правову систему.
- а) нація;
  - б) етнос (народ).

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

◇ XIV-XVI ст. називають епохою Відродження в культурно житті європейських народів. Які риси цієї епохи властиві культурі України цього періоду?

◇ Порівняйте тип українця епохи середніх віків (XII – XIV ст, та епохи Відродження (XV – першої половини XVII ст, зазначте найважливіші зміни, що відбулися в способі житт звичаях і системі духовних, моральних цінностей наш предків протягом XIV – XVI ст.

◇ Проаналізуйте погляди українців XVI – XVII ст. на роль віри і церкви в житті людини, їхні моральні та звичаєві норми,

◇ Проаналізуйте погляди українців XVI – XVII ст. на владу державу.

◇ Проаналізуйте погляди українців XVI – XVII ст. на світ, місце та роль людини в цьому світі.

◇ Які цінності та моральні принципи утверджували мистецтво XVI – першої половини XVII ст.? Покажіть на прикладі творів українських письменників, художників, архітекторі та ін.

◇ Які проблеми найчастіше розглядаються в літературі XVI – першої половини XVII ст.?

◇ Які жанри літератури були найбільш поширені в XVI – першій половині XVII ст.?

Тема 1. 4. Українська культура другої половини XVII – XVIII ст.

Козацтво та його роль в культурі України. Освіта й інтелектуальне життя в Україні в другій половині XVII століття. Історична, полемічна, морально-дидактична література XVII століття. Густинський літопис.

Мистецтво України: поєднання ренесансного й барокового стилів. Формування національної української культури бароко як стильова домінанта епохи. Козацьке бароко як самобутнє культурне явище. Інтерпретація бароко як національно-органічного стилю в українській культурі (Дм. Чижевський). Місце військово-політичної культури козацтва в історії ранньомодерної української нації. Перетворення «культури в Україні» на «українську культуру».

Напрями розвитку архітектури: єзуїтське бароко, перехідний стиль, українське бароко. Бароко і рококо в архітектурі та в мистецтві. Декоративізм, орнаментальність та колористика як характерні риси українського архітектурного бароко. Б. Меретин, Й. -Г. Шедель, І. Григорович-Барський. Рококо в українських архітектурних пам'ятках: Б. Растреллі. Розвиток української барокової скульптури: Й. Пінзель. Церковне і світське будівництво. Дерев'яне зодчество. Головні напрямки розвитку живопису: іконопис, батальний та портретний жанри. Жовківський художній осередок. Народна творчість в живописі XVII–XVIII століть. Барокові мотиви в пам'ятках книжкової графіки (О. та Л. Тарасевичі, І. Мирський).

Література, музика, театр. Історіографія Гетьманської України. Мемуарно-історична проза. (Хроніки Ф. Сафоновича, П. Кохановського, Л. Боболінського, «Синопсис»). Літописи як історико-літературний жанр (літопис Самовидця, літопис Гр. Граб'янки, С. Величка). Виникнення ліричного жанру (М. Чурай). Полемічна, ораторсько-учительна, агіографічна і паломницька проза. Напрямки розвитку письменства: 1) світський розповідно-публіцистич-

тичний (В. Григорович-Барський), 2) світський панегіричний та емблематичний (К. Сакович, С. Дівович), 3) духовний (І. Галятовський, Дм. Ростовський, С. Яворський). Думи як пам'ятка козацької культури. Класифікація дум (К. Грушевська). Літературна творчість Г. Сковороди.

Книгодрукування в Україні. Видавничі осередки і друкарні. Новгород-Сіверська друкарня. Відновлення друкарства в Чернігові. Лавра як головний видавничий осередок другої половини XVII – початку XVIII ст. Репертуар видань та їх оформлення. Бібліотеки України.

Нові здобутки українського барокового музичного мистецтва: Д. Бортнянський, М. Березовський, А. Ведель. Народна музична творчість. Музика в міському середовищі, козацьких, магнатських осередках. Музична освіта. Розвиток церковної музики. Звернення українських композиторів до оперного жанру. Театр в Україні. Декламації і діалоги. Шкільна драма. Інтермедії. Вертеп. Балаган. Російський театр в Україні.

Піднесення суспільного престижу освіти. Києво-Могилянська академія: історія виникнення та розвитку. Ректори Києво-Могилянської академії.

Традиційно-побутова культура. Звичаєві норми громадського побуту. Традиційна етика громадського життя. Традиції колективної взаємодопомоги. Звичаєві норми спілкування і дозвілля. Сімейні обряди і ритуали. Традиційне житло. Одяг. Споживання їжі. Національна кулінарія.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 3
Тема 1. 4. Культура України
другої половини XVII – XVIII ст.
(2 год.)

1. Зміст семінарського заняття
2. Україна в другій половині XVII – XVIII ст. та формування нової моделі культури. Становлення національної української

культури бароко як стильова домінанта епохи. Бароко і рококо в архітектурі та в мистецтві.

3. Головні напрямки розвитку живопису: іконопис, батальний та портретний жанри. Народна творчість в живописі XVII–XVIII ст.

4. Література козацької доби. Мемуарно-історична проза. Літописи. Полемічна, ораторсько-учительна, агіографічна і паломницька проза. Думи.

5. Музика і театр Гетьманської України. Розвиток драми: релігійна, шкільна, історична драма. Інтермедії. Вертеп.

***Основні поняття теми:** вертеп, історичні думи та пісні, козаки-бандуристи, козацькі літописи, лірники, мандрівні дяки, мистецький стиль бароко, парафіяльні школи, православні колегіуми, художній стиль класицизм, шкільна драма.*

Самостійна робота

до теми 1. 4. Культура України другої половини XVII – XVIII ст.

1. Опрацюйте рекомендовану літературу до курсу і складіть тематичні тези (анотацію) з обраного питання:

◇ Звичаєві норми громадського побуту в Україні другої половини XVII – XVIII ст.

◇ Звичаєві норми спілкування і дозвілля в Козацькій Україні.

◇ Сімейні обряди і ритуали другої половини XVII – XVIII ст.

◇ Розвиток освіти і наукових знань в Україні другої половини XVII – XVIII ст. Києво-Могилянська академія.

2. Підготуйте доповідь (презентацію) з обраного питання:

◇ Освіта й інтелектуальне життя в Україні в другій половині XVII ст.

◇ Козацтво та його роль в культурі України другої половини XVII – XVIII ст.

◇ Військово-політична культура козацтва.

◇ Лавра як головний видавничий осередок другої половини XVII – початку XVIII ст.

◇ Розвиток церковної музики в Україні другої половини XVII – XVIII ст.

◇ Українська література другої половини XVII – XVIII ст.

◇ Драма та розвиток театру в Україні другої половини XVII – XVIII ст.

◇ Розвиток української поезії другої половини XVII – XVIII ст.

3. Складіть історичний портрет одного з діячів культури другої половини XVII – XVIII ст.:

◇ Д. Бортнянський, М. Березовський, А. Ведель, В. Григорович-Барський, І. Галятовський, Дм. Ростовський, С. Яворський, К. Сакович, С. Дівович, О. та Л. Тарасевичі, І. Мирський.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української культури: у 5 томах. Т. 3. Українська культура другої половини XVII – XVIII століть / ред. В. А. Смолій. – К., 2003.

2. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1998. – Режим доступу: <http://litorys.org.ua/porovych/narys.htm>

3. Українська культура: лекції за ред. Д. Антоновича. – К., 1993. – Режим доступу: <http://litorys.org.ua/cultur/cult.htm>

4. Білецький П. О. Нариси з історії українського мистецтва. Українське мистецтво другої половини XVII – XVIII століть. – К., 1989. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/1322701/>

5. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995. – Режим доступу: http://www.ukrcenter.com/FilesRepository/Literature%5C_Upload3/8a2741a5-70bd-4b1f-833a-4c54e3a0a27e.pdf

6. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори. – К., 1994. – Режим доступу: <http://litorys.org.ua/mykutas/myk.htm>

7. Сковорода Г. Пізнай в собі людину. – Л., 1995. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Skovoroda/Piznai_v_sobi_liudynu_zbirka/

8. Українське бароко та європейський контекст: архітектура, образотворче мистецтво, театр і музика / відп. ред. А. К. Федорук. – К., 1991. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?&id=6176>
9. Уманцев Ф. С. Мистецтво давньої України: історичний нарис. – К., 2002.
10. Ушкалов Л. Світ українського бароко. Філологічні етюди. – Х., 1994. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Ushkalov_Leonid/Svit_ukrainskoho_baroko_filolohichni_etiudy/
11. Франко І. Студії над українськими піснями // Франко І. Зібрання творів. – К., 1986. – Т. 43.
12. Хижняк З. І. Історія Києво-Могилянської академії / З. І. Хижняк, В. К. Маньківський. – К., 2003. – Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2782>
13. Чижевський Д. І. Українське літературне бароко. – К., 2003. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/chyzh/chyb.htm>

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Більшість представників української культури другої половини XVII – XVIII ст. були вихідцями з:

- а) духівництва, православної шляхти, міщан;
- б) духівництва, козацтва, міщан;
- в) козацтва, міщан, світської інтелігенції.

2. Київська митрополія була підпорядкована Московському патріархату в:

- а) 1654 р.;
- б) 1666 р.;
- в) 1685 р.

3. Основним ідеологом церковної реформи Петра I в Росії, автором «Духовного регламенту» був:

- а) Стефан Яворський;
- б) Феофан Прокопович;
- в) Варлам Вонятович.

4. Церква втратила свої землі й у фінансовому відношенні міц цілком залежною від уряду в:

- а) 1686 р.;
- б) 1721 р.;
- в) 1786 р.

5. Знайдіть у тексті помилки історичного змісту:

У другій половині XVII – XVIII ст. в Україні, як на Правобережжі, так і на Лівобережжі, формувалася система освітніх закладів. Початкову освіту в Гетьманщині діти могли здобути в церковно-приходських чи братських школах. На Правобережжі діяли уніатські й єзуїтські початкові школи. Розвивалося і професійне навчання. Сини старшин і міщан набуванні професійних знань, працюючи у канцеляріях місцевих адміністративних установ, молоді шляхтичі – в січовій школі (тут готували канцеляристів, кобзарів, сурмачів, скрипників, цимбіістів). Середню освіту давали колегіуми. У XVIII ст. колегіуми

працювали в Києві, Чернігові, Харкові, Переяславі. Із вищих навчальних закладів треба згадати Львівський університет, Острозьку академію і Києво-Могилянський колегіум. Останній користувався значним авторитетом, особливо після того, як у 1723 р. офіційно отримав статус академії.

6. На землях Гетьманщини та Слобожанщини у другій половині XVII – XVIII ст. діти здобували початкову освіту в:

- а) братських школах;
- б) церковно-приходських школах;
- в) колегіумах.

7. Києво-Могилянський колегіум указом Петра I отримав статус академії в:

- а) 1694 р.;
- б) 1701 р.;
- в) 1711 р.

8. В Києво-Могилянській академії основну увагу приділяли вивченню:

- а) філософії, теології, граматики;
- б) математики, фізики, географії;
- в) літератури, історії, музики.

9. Першим спеціальним підручником з вітчизняної історії в Україні, Білорусі та Росії був:

- а) «Синопис» (автором його вважають І. Гізеля);
- б) «Хроніка» (Т. Сафонович);
- в) «Краткое описание о козацком малороссийском народе..» (П. Симоновський).

10. Українцеві якого часу могли належати такі думки?

Наука – це корінь і насіння, і основа всякої користі як батьківщини, так і церкви. Але на те треба пильно уважати, щоб наука була добра і ґрунтовна. Бо існує наука, негідна цього імені, люди, хоч і розумні, але несвідомі цього, вважають її за справжню науку. Багато шкіл залишилося в давньому стані, так що в них є тільки імена риторики і філософії, і інших наук, а діло

не те.. Люди, що спробували такої, так би мітити, примарної і прнмрійної науки, дурніші, як невчені...»:

- а) XIV – XV ст.;
- б) XVI ст.;
- в) XVII – XVIII ст.

11. Чия це біографія?

Походженням з Полтавщини, з козацького роду, навчався в Києво-Могилянській академії, співав у придворній царській капелі, викладав, останні 25 років життя провів як «мандрівний філософ» та вчитель. Написав низку філософських трактатів та діалогів («Начальная дверь к христианскому добронравию», «Наркиз. Розглагол о том – узнай себе», «Благодарный Еродий» іа ін.), а також літературних творів, які зібрав у рукописні збірки «Сад божественних пісень» та «Басні Харківські».

- а) Ф. Прокопович;
- б) С. Величко;
- в) Г. Сковорода.

12. Які концептуальні ідеї лежали в основі філософії Г. Сковороди:

- а) існування трьох світів: великого – Всесвіту, малого – Людини і символічного – Біблії;
- б) світ як єдність двох натур: видимої і невидимої, субстанції та форми, матерії і Бога;
- в) необхідність розрізняти дві істини: істину розуму та істину віри, істину логіки та істину одкровення;
- г) потреба самопізнання, яке є пізнанням свого духу, і через самопізнання – пізнання природи і Бога;
- д) необхідність експериментального пізнання Природи,
- е) непомильність розуму, який єдиний є основою пізнання (помилки людини – наслідок впливу на неї емоцій та волі);
- ж) розуміння держави як гаранта національного життя;
- з) досягнення соціальної рівності можливе шляхом знищення приватної власності;

- и) людське щастя як результат самопізнання та наслідок праці згідно з нахилами та душевним спокоєм;
- к) думка, що лише Божа благодать може вивести людину з інерції гріха.

13. У другій половині XVII – XVIII ст. набуло поширення старшинське літописання. Авторами найбільш відомих «козацьких літописів» були:

- а) Ф. Прокопович, Самовидець (можливо, Р. Ракушка-Романовський), Гр. Грабянка;
- б) Самовидець (можливо, Р. Ракушка-Романовський), Гр. Грабянка, С. Величко;
- в) Самовидець (можливо, Р. Ракушка-Романовський), С. Величко, І. Гізель.

14. Твором, провідною ідеєю якого є право українців, як самобутнього народу з державним історичним минулим, на державно- політичний розвиток, на автономію в Російській імперії, вважають:

- а) «Синопис»;
- б) «Літопис Самійла Величка»;
- в) «Історію Русов».

15. Який мистецький стиль, що розвинувся в Україні, можна характеризувати таким чином:

«Задовольняючи смаки знаті, ніп підкреслював велич, розкіш та декоративність. Цей стиль мав збуджувати почуття людини і в такий спосіб оволодівати її думками. Він віддавав перевагу формі перед змістом, химерності перед простотою, синтезові перед самобутністю. Саме здатність до синтезу зробила його особливо принадним для українців – нації, котра перебувала між православним Сходом та латинізованим Заходом»?

- а) ренесанс;
- б) бароко;
- в) романтизм.

16. Автором унікальної рукописної збірки «Вірши. Приповіді посполиті», у якій були зібрані вірші соціально-побутового та філософсько-релігійного змісту, народні приказки українською мовою, був:

- а) Климентій Зиновій;
- б) Лазар Баранович;
- в) Іван Величковський.

17. У другій половині XVII – XVIII ст. в Україні закладаються основи:

- а) сучасної професійної літератури;
- б) сучасної системи вищої освіти;
- в) сучасної професійної музики.

18. Встановіть відповідність:

- а) Микола Дилецький
  - б) Максим Березовський
  - в) Дмитро Бртнянський
  - г) Артемій Ведель
- 1) автор 20 концертів і опери «Демофонт»;
  - 2) автор семи десятків хорових концертів і опер «Алکید», «Фабій», «Креонт», «Сокіл», «Син-суперник»;
  - 3) автор 29 хорових концертів», у яких використані українські народні мелодії;
  - 4) теоретик партесного співу і композитор, автор «Граматики музикальної» – одного з перших і кращих посібників для композиторів та хорових диригентів.

19. Серед українських митців другої половини XVII – XVIII ст., (І. Григорович-Барський, Д. Бортнянський, І. Пізель, С. Ковнір, М. Березовський, І. Галятовський, Ф. Прокопович, А. Ведель, Д. Левицький, Г. Сковорода, В. Боровиковський, І. Величковський, І. Некрашевич, Л. Баранович, І. Мартос, К. Зиновій, І. Руткович, Й. Кондзелевич) відберіть тих, хто творив у царині:

- а) літератури;
- б) архітектури;

- в) образотворчого мистецтва;
- г) музики.

20. Дайте коротке визначення:

Українське «національне відродження» ХІХ – початку ХХ ст. – це..

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

◇ Які характерні риси бароко властиві українській культурі? Чи можна говорити про українське, або «козацьке» бароко?

◇ Проаналізуйте найважливіші зміни в поглядах українців на релігію, владу і суспільний устрій, мову та освіту, що відбулися у ХVІІ – у ХVІІІ ст.

◇ Які факти засвідчують поширення ідеології Просвітництва в українському суспільстві ХVІІІ ст.? Наскільки глибоким, на Вашу думку, був її вплив на нього?

◇ Проаналізуйте роль церкви в житті українського суспільства наприкінці ХVІІ – у ХVІІІ ст.

◇ Які цінності та моральні принципи утверджувалися в мистецтві України у другій половині ХVІІ – у ХVІІІ ст.? (Покажіть на прикладах із творів тогочасних українських письменників).

◇ У чому суть української національної ідеї?

КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Тема 2. 1. Українська культура першої половини ХІХ ст.

Історіографія української культури ХІХ ст. Проблема трансформації структури українського культурного життя. «Культурний ландшафт» як географія культурних центрів, їх характер та способи взаємозв'язку. Передумови національного відродження в Україні.

Становлення національної літератури. Формування нової української літератури. Творчість І. Котляревського: на межі «реалістичного» ХVІІІ ст. і «романтичного» ХІХ ст. Енеїда І. Котляревського та народна мова в українській літературі. Витоки українського романтизму. Г. Квітка-Основ'яненко, Є. Гребінка, М. Костомаров, А. Метлинський. Українська література «патріархального гуманізму» (П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Основ'яненко, Є. Гребінка). Т. Шевченко – центральна постать літературного відродження в Україні. Феномен Т. Шевченка. Поетизована історія в структурі української культури середини ХІХ ст. «Малоросійська школа» в російській літературі (М. Гоголь). Героїчне минуле України – джерело романтичних творів К. Рилєєва та О. Пушкіна. «Українська школа» в польській літературі як фактор національного відродження України. А. Мальчевський, Б. Залеський, С. Гоцинський, М. Грабовський, Т. Падура, М. Чайковський.

Мистецтво: театр, музика, живопис. «Домашній театр» українського панства. «Українські Афіни» – Кибинці Д. Троцинського. Аматорський театр. Початок професійного театру в Україні М. Щепкін). Українська пісенна культура. Оперне мистецтво в Україні. М. Вербицький,

С. Гулак-Артемівський. Палацо-паркові архітектурні ансамблі в Україні. Скульптура. Розвиток українського живопису: Т. Шевченко, К. Трутовський, Л. Жемчужников. Портрет (А. Мокрицький, В. Тропінін, Т. Шевченко). Графіка (В. Штернберг, М. Сажин, Я. Бальмен, М. Башилов). Архітектурне мистецтво України: класицизм, ампір, псевдовізантійський стиль. Класицизм в українській скульптурі. І. Мартос, В. Демут-Малиновський, К. Тон.

Формування системи народної освіти. Шкільна реформа в західноукраїнських землях кінця XVIII ст. Середня освіта Галичини, Буковини та Закарпаття. Розвиток середньої освіти у Наддніпрянській Україні на початку XIX ст. Політика централізації та русифікації освіти в Україні 30–50 рр. XIX ст. Нові вищі навчальні заклади як центри культури.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 4

***Тема 2. 1. Українська культура першої половини XIX ст.
(2 год.)***

1. Зміст семінарського заняття
2. Проблема трансформації структури українського культурного життя. «Культурний ландшафт» як географія культурних осередків, їх характер та способи взаємозв'язку.
3. Становлення національної літератури. Творчість І. Котляревського. Витоки українського романтизму. Т. Шевченко – центральна постать літературного відродження в Україні.
4. Архітектурне мистецтво України: класицизм, ампір, псевдовізантійський стиль. Класицизм в українській скульптурі.
5. Розвиток українського живопису першої половини XIX ст.: мистецька техніка, представники і основні шедеври.

Основні поняття теми: ампир, драма-феєрія, жанр бурлеску, «культурний ландшафт», псевдовізантійський стиль, травестія, український романтизм, українські земляцтва, феєрія.

Самостійна робота

до теми 2. 1. Українська культура першої половини XIX ст.

1. Опрацюйте рекомендовану літературу до курсу і складіть тематичні тези (анотацію) з обраного питання:

- ◇ Особливості та напрями українського романтизму.
- ◇ Романтизм та сентименталізм в українській літературі.
- ◇ Романтизм в українському музичному мистецтві.
- ◇ Засади українського романтизму як підґрунтя української національної ідеї.

2. Підготуйте доповідь (презентацію) з обраного питання:

- ◇ Театральне мистецтво першої половини XIX ст.
- ◇ «Малоросійська школа» в російській літературі. М. В. Гололь.
- ◇ «Українська школа» в польській літературі першої половини XIX ст.
- ◇ Гурток І. Срезневського у Харкові та його діяльність.
- ◇ Василь Каразін – «український Ломоносов».
- ◇ Петро Лодій: життя і творчість.
- ◇ Іван Мартос – життя і діяльність.
- ◇ Трансформація козацької старшини в дворянський стан на початку XIX ст.
- ◇ Виникнення українського театру (перша половина XIX ст.)

3. Складіть історичний портрет одного з діячів культури першої половини XIX ст.

- ◇ І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, Є. Гребінка, П. Гулак-Артемівський, М. Костомаров, А. Метлинський, Т. Шевченко, М. Гоголь, М. Вербицький, С. Гулак-Артемівський.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української культури: у 5 томах. Т. 4. кн. 1 Українська культура першої половини XIX століття / голов. ред. Г. А. Скрипник. – К., 2008.
2. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1998. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/porovuch/narys.htm>
3. Українська культура: лекції за ред. Д. Антоновича. – К., 1993. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/cultur/cult.htm>
4. Грабович Г. Шевченко як міфотворець: семантика символів у творчості поета. – К., 1991. – Режим доступу: http://platon.net/load/knigi_po_filosofii/istorija_ukrainskaja/grabovich_gr_shevchenko_jak_mifotvorec_semantika_simvoliv_u_tvorchosti_poeta_1991/69-1-0-2874
5. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995. – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/!FilesRepository/Literature%5CUpload3/8a2741a5-70bd-4b1f-833a-4c54e3a0a27e.pdf>
6. Забужко О. Шевченків міф України: Спроба філософського аналізу. – К., 2009. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Zabuzhko/Shevchenkiv_mif_Ukrainy_Sproba_filosofskoho_analizu/
7. Історія Русів. – К., 1991. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/istrus/rusiv.htm>
8. Кирило-Мефодіївське товариство. – К., 1990. – Т. 1-3. – Режим доступу: <http://1576.ua/books/2693>
9. Костомаров М. Закон Божий (Книга Буття українського народу). – К., 1996.
10. Наєнко М. Романтичний епос. Ефект романтизму і українська література. – К., 2000.
11. Овсійчук В. Класицизм і романтизм в українському мистецтві. – К., 2001.
12. Попович М. В. Микола Гоголь. – К., 1985.
13. Рубан В. Український портретний живопис першої половини XIX ст. – К., 1988.
14. Сергієнко Г. Я. Т. Г. Шевченко і Кирило-Мефодіївське братство. – К., 1983.
15. Софіївка. Фотоальбом / Автор-составитель З. Г. Головерда. – К., 1980.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Серед названих виберіть прізвища тих громадських діячів та митців, чия діяльність була пов'язана з українським культурним осередком у Харкові, що сформувався при місцевому університеті в першій третині XIX ст.:

Г. Сковорода, І. Котляревський, П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Основ'яненко, М. Костомаров, П. Куліш, А. Метлинський, Л. Боровиковський, О. Павловський, М. Гоголь, Т. Шевченко, І. Срезневський.

2. Діячі Харківського українського культурного осередку в першій третині XIX ст. займалися:

- а) вивченням української історії, народознавчими студіями, творенням літератури народною мовою українців;
- б) організацією для українців гуртків та товариств політичного характеру з метою поширення серед них ідей лібералізму, демократії та націоналізму;
- в) пропагандою серед студентів ідей революційного оновлення суспільства: повалення царського самодержавства, створення федерації слов'янських народів і т. ін.

3. Серед перелічених виберіть міста, які були центрами українського національно-культурного руху в першій половині XIX ст.:

Катеринослав, Одеса, Київ, Харків, Львів, Полтава, Васильків, Ніжин, Москва, Петербург.

4. Перший на східноукраїнських землях університет європейського зразка було відкрито в:

- а) Києві;
- б) Харкові;
- в) Одесі.

5. Перша наукова граматика української мови, яка заклала основи її наукового опису і могла одночасно служила самовчителем, була складена:

- а) І. Срезневським;
- б) М. Цертелєвим;
- в) О. Павловським.

6. Українську фольклористику започаткувала збірка українських пісень під назвою:

- а) «Опыт собрания старинных малороссийских песен» (укладач М. Цертелєв);
- б) «Малороссийские песни» (укладач М. Максимович);
- в) «Запорожская старина» (укладач І. Срезневський).

7. Першим друкованим публічним виступом на захист української мови, за її необмежене використання в літературі/науці, історики вважають:

- а) «Граматику малороссийского наречия» О. Павловського;
- б) «Взгляд на украинскую старину» М. Костомарова;
- в) «Взгляд на памятники украинской народной словесности» І. Срезневського.

8. Встановіть відповідності.

- 1) громадський діяч, економіст, поміщик-ліберал, ініціатор заснування Харківського університету;
  - 2) відомий російський філолог-славіст, цікавився українською етнографією, записані на Харківщині, Полтавщині та Катеринославщині пісні, думи та перекази із власними коментарями опублікував у збірниках «Запорожская старина»;
  - 3) етнограф, професор Харківського та Київського університетів, талановитий поет-романтик;
  - 4) зачинатель харківського романтизму, поет і педагог, збирач фольклору, автор історичних «Дум»;
  - 5) виходець із знатної козацько-старшинської родини, «батько української новітньої прози», автор «Малоросійських оповідань»;
  - 6) професор (пізніше ректор) Харківського університету, поет та літературознавець, майстер травестованої оди, автор вдалих перекладів од римського поета Горація.
- а) Петро Гулак-Артемівський;

- б) Григорій Квітка-Основ'яненко;
- в) Левко Боровиковський;
- г) Ізмаїл Срезневський;
- д) Амвросій Метлинський;
- е) Василь Каразин.

9. Першим видавцем «Історії Русів», «Літопису Самовидця», праць з історії України А. Рігельмана і П. Симоновського, численних архівних документів був:

- а) О. Бодянський;
- б) М. Костомаров;
- в) М. Маркевич.

10. Чия це біографія?

Був викуплений з кріпацтва в 24-річному віці. Навчався в Петербурзькій Академії мистецтва. Входив до Кирило-Мефодіївського братства. Написав поетичну збірку, яка зробила його ім'я відомим і шанованим українцями. За революційні мотиви своїх поезій був покараний солдатчиною.

- а) Т. Шевченко;
- б) П. Куліш;
- в) М. Гулак.

11. Чия це біографія?

Син поміщика-росіянина та селянки-українки. Закінчив Харківський університет. Був одним із засновників Києво-Мефодіївського братства. Написав ряд фундаментальних праць з історії України XVI – XVIII ст. та літературних творів як правило, історичного змісту. Вважається засновником народницького напрямку в українській історіографії.

- а) Т. Шевченко;
- б) П. Куліш;
- в) М. Костомаров.

12. Чия це біографія?

Син вільного селянина. Вчився в Київському університеті. Првцював учителем. Був членом Кирило-Мефодіївського

братства. Написав низку поетичних та прозових творів, зокрема, перший у новій українській літературі історичний роман. Створив оригінальну українську абетку. Перекладав Біблію, європейських класиків.

- а) Т. Шевченко;
- б) М. Костомаров;
- в) П. Куліш.

13. Таємне Кирило-Мефодіївське братство було створене в:

- а) Києві;
- б) Харкові;
- в) Санкт-Петербургові.

14. Таємне Кирило-Мефодіївське товариство існувало у:

- а) 1843-1845 рр.;
- б) 1845-1847 рр.;
- в) 1847-1848 рр.

15. Програмний документ Кирило-Мефодіївського братства – це:

- а) «Книга буття українського народу (Закон Божий) »;
- б) «Катехизис автономіста»;
- в) «Кобзар».

16. Автором «Книги буття українського народу (Закону Божого)», вважають:

- а) Т. Шевченка;
- б) П. Куліша;
- в) М. Костомарова.

17. У 40-х роках ХІХ ст. заклик до національного та соціального визволення шляхом революційної боротьби містили твори:

- а) Т. Шевченка;
- б) П. Куліша;
- в) А. Метлинського.

18. Члени Кирило-Мефодіївського братства розраховували реалізувати свою програмну мету шляхом:

- а) організації народних мас на революційну збройну боротьбу;
- б) тривалої і наполегливої просвітницької діяльності й утвердження християнської етики;
- в) провокування війни з Росією західноєвропейських держав.

19. Виберіть серед перелічених прізвища тих галичан, які відомі сьогодні як «Руська трійця»:

Д. Зубрицький, М. Левицький, Й. Лозинський, М. Шашкевич, І. Могильницький, Я. Головацький, А. Добрянський, І. Вагилевич, О. Духнович.

20. «Руською трійцею» називали:

- а) таємний гурток революційно налаштованих студентів Львівського університету;
- б) український альманах, який вийшов у Будапешті в 1837 р.;
- в) трьох товаришів – учнів греко-католицької семінарії у Львові.

21. На відміну від попереднього покоління будителів національної самосвідомості українців, «Руська трійця»:

- а) була тісно пов'язана з церковними традиціями, відзначалася консервативними поглядами та лояльністю до влади;
- б) стояла на радикальних позиціях, зокрема, будучи пов'язаною з польськими революційними гуртками, готувала антиурядове повстання;
- в) прагнула внести революційні зміни в тогочасну літературу – запровадити в ній вживання народної мови.

22. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

«Руська трійця» здійснювала свою культурно-просвітницьку діяльність у (20, 30, 40-х) роках XIX ст. Саме тоді були здійснені тривалі мандрівки по містечках і селах Галичини, Буковини й Закарпаття, фольклорні записи та описи народного побуту. Друзі підготували до друку збірник («Молодик», «Зоря», «Ластівка»), який не був дозволений цензурою, випустили в Пешті (*Катехизис, альманах «Запорожская старина», альманах «Русалка Дністровая»*).

23. «Азбучна війна», що в 50-х роках досягла найбільшої гостроти в Галичині, була започаткована:

- а) офіційною заборонаю австрійських властей використовувати латинський шрифт у текстах українською мовою;
- б) намаганням галицького вченого Й. Лозинського впровадити латинський шрифт в український правопис;
- в) намаганням «Руської трійці» використовувати для своїх публікацій «кулішівку».

24. У першій половині XIX ст. вищу освіту (в тому числі й духовну) на території України можна було здобути в:

- а) університетах Харкова, Києва, Львова, Одеси та Києво-Могилянській академії;
- б) університетах Харкова, Києва, Львова та Київській духовній академії;
- в) університетах Харкова, Києва, Львова, Одеси, Чернівців та Київській духовній академії.

25. На території України у першій половині XIX ст. ліцеї діяли в:

- а) Києві, Харкові, Ніжині;
- б) Харкові, Ніжині, Кременці;
- в) Кременці, Одесі, Ніжині.

26. У першій половині XIX ст. загальну середню й одночасно певну фахову освіту в Україні надавали:

- а) парафіяльні школи;
- б) реальні училища та академії;
- в) ліцеї і гімназії.

27. Парафіяльні школи на східноукраїнських землях у середині XIX ст. забезпечували початкову освіту:

- а) польською мовою;
- б) російською мовою;
- в) українською мовою.

28. Грамоти, чотирьох дій арифметики і основ православної віри у першій половині XIX ст. навчали в:

- а) ліцеях і гімназіях;

- б) реальних училищах;
- в) парафіяльних школах.

29. Початкові школи на західноукраїнських землях у першій половині XIX ст. забезпечували українцям початкову освіту, як правило:

- а) німецькою мовою;
- б) польською мовою;
- в) церковнослов'янською мовою.

30. Першим ректором Київського університету був:

- а) П. Куліш;
- б) М. Максимович;
- в) П. Гулак-Артемівський.

31. Професійні театральні трупи, які ставили п'єси на українську тематику, зокрема, драматичні твори І. Котляревського та Г. Квітки-Основ'яненка, у першій половині XIX ст. існували в:

- а) Києві та Харкові;
- б) Харкові та Полтаві;
- в) Полтаві та Києві.

32. У першій половині XIX ст. відомими в Україні аматорськими групами, які склалися в основному з кріпаків, були:

- а) домашні театри в селах Качанівка і Спиридонова Буда на Чернігівщині і громадські в Харкові та Полтаві;
- б) домашні театри в селах Качанівка та Спиридонова Буда на Чернігівщині, с. Кибинці на Полтавщині, с. Романівка на Волині;
- в) громадські театри в Харкові, Ніжині, в с. Кибинці на Полтавщині та с. Качанівка на Чернігівщині.

33. Батько письменника М. Гоголя – Василь Гоголь-Яновський був режисером і керівником театру в:

- а) Ніжині;
- б) с. Кибинці на Полтавщині;
- в) с. Качанівка на Чернігівщині.

34. На західноукраїнських землях перші аматорські трупи, в репертуарі яких були п'єси українців – І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Устияновича, О. Духновича – з'явилися близько:

- а) 1830 р.;
- б) 1848 р.;
- в) 1861 р.

35. В українській архітектурі першої половини XIX ст. домінував:

- а) стиль бароко;
- б) класичний стиль;
- в) стиль ампір.

36. Допишіть речення, вибравши не менше трьох назв:

Серед найзначніших архітектурних споруд в Україні першої половини XIX ст. – ... (*Києво-Печерська лавра, Андріївський собор в Києві, Київський оперний театр, Одеський оперний театр, будинок головного корпусу Київського університету, церква св. Юра у Львові, будинок головного корпусу Львівського університету. Преображенський собор у Катеринославі, Успенський собор в Почаєві, Оссолінеус*).

37. Допишіть речення:

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. в Україні створювалися світові шедеври пейзажного архітектурного мистецтва, парки..

38. Назвіть автора серії офортів «Живописна Україна» (1843 р.):

- а) В. Тропінін
- б) Т. Шевченко
- в) А. Мокрицький
- г) Л. Долинський
- д) І. Сошенко

39. Проект пам'ятника князю Володимирів в Києві належить:

- а) Ф. Шедріну;
- б) В. Демут-Малиновському;

в) І. Мартосу.

40. У першій половині XIX ст. хорові самодіяльні та професійні колективи, які виконували в основному церковну музику, однак пробували співати і народні пісні, діяли в усіх найбільших культурних центрах:

- а) Лівобережної України;
- б) Південної України;
- в) Східної Галичини і Північної Буковини.

41. Андрій Шут, Іван Крюковський, Федір Гриценко (Холодний), Остап Вересай – це:

- а) відомі у першій половині XIX ст. фольклористи;
- б) відомі керівники селянського руху першої половини XIX ст.;
- в) відомі в першій половині XIX ст. кобзарі, бандуристи лірники.

42. Автором надгробків гетьману Кирилу Розумовськом (Батурич), генерал-губернатору Малоросії Петру Рум'янцев (Київ), пам'ятника градоначальнику Одеси Арману-Еммануелю дю Плессі Рішельє був:

- а) Ф. Щедрін;
- б) В. Демут-Малиновський;
- в) І. Мартос.

43. Релігійно-етичний рух у формі таємних організацій в Україні на початку XIX ст. мав назву:

- а) соціанство
- б) марксизм
- в) масонство
- г) громадівський рух
- д) декабристський рух

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

◇ Визначить роль греко-католицького духовенства у суспільному житті українців західноукраїнських земель у XIX ст.

- ◇ Охарактеризуйте програмні вимоги Кирило-Мефодіївського братства. Яке його місце в національному русі українців?
- ◇ Змалюйте історичний портрет М. Костомарова. Охарактеризуйте його як особистість, науковця та громадського діяча.
- ◇ Змалюйте історичний портрет Т. Шевченка. Охарактеризуйте його як особистість, науковця та громадського діяча.
- ◇ Змалюйте історичний портрет П. Куліша. Охарактеризуйте його як особистість, науковця та громадського діяча.
- ◇ Відомий український історик М. Грушевський, оцінюючи діяльність Головної руської ради, назвав її першим національним урядом. Обґрунтуйте (або заперечте) справедливості цієї думки.
- ◇ Визначить найбільш поширені теми та образи в українській літературі і мистецтві першої половини ХІХ ст.
- ◇ Які ідеї та моральні цінності здобули пріоритет в українській культурі першої половини ХІХ ст.?
- ◇ Яке значення «Кобзаря» Т. Шевченка для української нації?

Тема 2. 2. Культура України другої половини XIX – початку XX ст.

Українська культура другої половини XIX ст. Народницький період національно-культурного відродження: особливості та етапи розвитку. Наука в системі культури: поширення раціоналістичного світогляду. Позитивізм. Розвиток фізики (І. Пулюй), медицини (М. Пирогов, І. Мечников), хімії (М. Бекетов), етнографії (Ф. Вовк) та мовознавства (О. Потебня). Реалізм в українському мистецтві.

Історіографія культури модерну в Україні кінця XIX – початку XX ст. Ленінська теорія «2-х культур». Декаданс, занепадництво, регрес. Історичні умови еволюції української культури в епоху модерності. Поняття «модерну» як нового мистецького стилю. Основні його риси. Проблеми розвитку української модерної культури: мова як основа культури («Російськомовна українська культура» – М. Попович), проблема диференціації діячів культури, проблема дефінітивності української культури, дилема розмежування культурних та політичних тенденцій).

Тенденції архітектурного модерну в Україні. Модерн та урбаністична культура в Україні. Зовнішній вигляд українських міст доби індустріалізації. Еволюція архітектурних стилів: інтерпретація стилів (неоготика, неоренесанс, неокласицизм), виникнення еkleктизму. Декоративізм як напрям українського модерну. Будинок «з химерами» В. Городецького. Царський палац в Лівадії М. Краснова. Національний стиль в українському модерні. Будинок Полтавського земства В. Кричевського. Раціоналістичний модерн в Україні. Бессарабський ринок Г. Гая. Українська сецесія. Банк «Дністер» у Львові І. Левинського.

Український живопис: реалізм і модернізм. Три центри живопису в Україні: Харків, Одеса, Київ. Реалізм як напрям в живописі України. К. Костанді («Рання весна», «Гуси»,

«У хворого товариша», «Старенькі»), М. Кузнецов («У свято», «На сінокіс», «На заробітки»), М. Мурашко («Осінь», «Дніпро», «Крим», «Український пейзаж»). Творчість І. Сошенка, В. Орловського, К. Трутовського, С. Васильківського. Передвижники та Україна (І. Репін, М. Ге). Провідні жанри українського живопису: «шевченківський стиль», маринізм (І. Айвазовський), монументальний живопис. Скульптура українського реалізму: Л. Позен, П. Забіла, М. Микешин.

Модернізм та художня культура в Україні. Сценографія. Нові види мистецтва – кінематограф, фотографія. Витоки українського модернізму: М. Башкирцева. К. Малевич – засновник супрематизму. Кубофутуризм – течія українського авангарду (О. Богомазов, О. Екстер, Г. Нарбут, Н. Редько, Г. Собачко-Шостак, В. Хвостенко-Хвостов, К. Піскорський, А. Петрицький). Український стиль. Західноукраїнський живопис та графіка (К. Устиянович «Бойківська пора», «Гуцулка біля джерела», Т. Копистинський «Гуцул з Липовиці», «Далматинка», «Гуцулка»). Витоки модернізму в українському малярстві Галичини: І. Труш, О. Новаківський.

Театр та музична культура в Україні: нові тенденції. «Модерний» театр в Україні: передумови та особливості. Аматорський період – кінець 50-х – перша половина 70-х рр. XIX ст. Доба професіоналізації українського театру 80-90 рр. XIX ст. Родина Тобілевичів та виникнення українського професійного театру. Формування театральних труп. Розвиток української драматургії. Організаційна розбудова українського професійного театру початку XX ст. Корифеї нового українського театру. М. Кропивницький, М. Старицький, М. Садовський, М. Заньковецька, П. Саксаганський, І. Карпенко-Карий. Театральне життя в Західній Україні. О. Бачинський.

Еволюція українського музичного мистецтва. Виникнення української опери: С. Гулак-Артемівський («Запо-

рожець за Дунаєм»), М. Аркас, П. Сокальський. Пісенний репертуар в музичному мистецтві: М. Леонтович, М. Лисенко. Модерна музична культура Наддніпрянщини. М. Лисенко – засновник українського оперного мистецтва, організатор музичного життя в Україні. Західноукраїнські музичні діячі. М. Вербицький, А. Вахнянин. Українське концертно-виконавче мистецтво. Внесок М. Лисенка в світову музичну культуру.

Розквіт реалізму в українській літературі. П. Куліш, М. Вовчок, О. Стороженко, І. Нечуй-Левицький, П. Мирний, І. Франко. І. Франко та його місце в історії української культури. Модернізм в українській літературі. Літературний модернізм в Україні як культурно-політичне явище. Жіноча мистецька традиція. Наталя Кобринська, Наталка Полтавка (Н. Кибальчич-Симонова), Л. Яновська, У. Кравченко, Дніпрова Чайка (Л. Василевська), Грицько Григоренко (О. Судовщикова-Косач), Л. Старицька-Черняхівська, Н. Кибальчич, Х. Алчевська. Жіночі традиції української модерної літератури (Л. Українка, О. Кобилянська). Лідери українського модернізму: «аристократи духу». М. Коцюбинський, В. Стефаник. Модерн як літературний рух. Українські літературні інтереси Л. Захер-Мазоха.

Освіта і наука в Україні: шляхи модернізації. Реорганізація системи початкової освіти. Середня освіта як засіб модернізації суспільства. Вища і спеціальна освіта. Система освіти в західноукраїнських землях: традиції та новачі. Роль суспільних наук у формуванні національної свідомості українства. М. Костомаров. П. Куліш. В. Антонович. М. Драгоманов. І. Франко. М. Грушевський. Внесок українських вчених у розвиток природничих і технічних наук. Наукові товариства в Україні – праобраз української Академії наук.

Культурні процеси доби Української революції. Культурна політика українських національних урядів.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема 2. 2. Культура України другої половини XIX – початку XX ст. (2 год.)

1. Зміст семінарського заняття

2. Українська культура другої половини XIX ст.: аналіз умов розвитку. Реалізм як напрям в живописі України. Передвижники та Україна (І. Рєпін, М. Ге). Розквіт реалізму в українській літературі (М. Вовчок, І. Нечуй-Левицький, П. Мирний, І. Франко).

3. Історичні умови еволюції української культури в епоху модерності. Поняття «модерну» як нового мистецького стилю. Основні його риси. Проблеми розвитку української модерної культури.

4. Модернізм та художня культура в Україні. Витоки українського модернізму: М. Башкирцева. К. Малевич – засновник супрематизму. Кубофутуризм – течія українського авангарду.

5. Тенденції архітектурного модерну в Україні. Модерн та урбаністична культура. Еволюція архітектурних стилів (неоготика, неоренесанс, неокласицизм, еклектизм).

6. Модерн як літературний рух. Лідери українського модернізму: «аристократи духу». М. Коцюбинський, В. Стефаник.

7. «Модерний» театр в Україні: передумови та особливості. Організаційна розбудова українського професійного театру початку XX ст. Корифеї нового українського театру.

Основні поняття теми: абстракціонізм, авангард, антисемітизм, драма, імпресіонізм, кубізм, кубофутуризм, матеріалізм, модернізм, націоналізм, об'єктивізм, передвижництво, позитивізм, реалізм, супрематизм, футуризм.

Самостійна робота
до теми 2. 2. Культура України
другої половини XIX – початку XX ст.

1. Опрацюйте рекомендовану літературу до курсу і складіть тематичні тези (анотацію) з обраного питання:

- ◇ Українське мистецтво доби реалізму.
- ◇ Чинники та характер модернізації вітчизняного соціокультурного простору.
- ◇ Модерністський період національно-культурного відродження та його особливості в Галичині.

2. Підготуйте доповідь (презентацію) з обраного питання:

- ◇ Родина Тобілевичів та виникнення українського професійного театру.
- ◇ Еволюція українського музичного мистецтва в другій половині XIX ст.
- ◇ М. Лисенко – засновник українського оперного мистецтва.
- ◇ Жіночі традиції української модерної літератури (Л. Українка, О. Кобилянська).
- ◇ Українські імена у світовій науці: І. Пулюй, І. Мечников, І. Пирогов (на розсуд дослідника).
- ◇ С. Васильківський – найяскравіший представник українського реалістичного живопису.

3. Складіть історичний портрет одного з діячів культури другої половини XIX ст.

- ◇ К. Костанді, М. Мурашко, І. Сошенко, В. Орловський, К. Трутовський, С. Васильківський, І. Айвазовський, Л. Позен, П. Забіла, М. Микешин, М. Кропивницький, М. Старицький, М. Садовський, М. Заньковецька, П. Саксаганський, І. Карпенко-Карий, М. Леонтович, М. Лисенко, М. Вербицький, А. Вахнянин, Л. Українка, О. Кобилянська, І. Труш, О. Новаківський, О. Кульчицька, Н. Кобрин-

ська, Н. Кибальчич-Симонова, Л. Яновська, У. Кравченко, Л. Василевська, О. Судовщикова-Косач), Л. Старицька-Черняхівська, Н. Кибальчич, Х. Алчевська.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української культури: у 5 томах. Т. 4. Українська культура другої половини XIX століття. Кн. 2. – К., 2005.
2. Історія української культури: у 5 томах. Т. 5 Кн. 1. Українська культура XX – початку XXI століть / голов. ред. Б. Є. Патон. – К., 2011.
3. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1998. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/porovuch/narys.htm>
4. Українська культура: лекції за ред. Д. Антоновича. – К., 1993. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/cultur/cult.htm>
5. Аксиоми для нащадків. Українські імена у світовій науці / упоряд. О. К. Романчик. –Л., 1992.
6. Бібліотека українського мистецтва: Олекса Новаківський. – Режим доступу: <http://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/novakivskiy-oleksa/>
7. Грінченко М. Історія української музики. – К., 1922. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=331>
8. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискусія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Л., 1997. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Hundorova_Tamara/ProYavlennia_slova_Dyskusiia_rannoho_ukrainskoho_modernizmu.pdf
9. Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці. – К., 1970. – Т. 1-2.
10. Дух України. 500-ліття малярства. Видання мистецької галереї Вінніпегу. – 1992.
11. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995. – Режим доступу: http://www.ukrcenter.com/!FilesRepository/Literature%5C_Upload3/8a2741a5-70bd-4b1f-833a-4c54e3a0a27e.pdf
12. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. – К., 2007.
13. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період. – К., 2009.
14. Завальнюк А. Микола Леонтович: листи, документи, духовні твори. – Вінниця, 2007. – 272 с.

15. Лагутенко О. А. Українська графіка першої третини XX століття: загальноєвропейські тенденції та національні особливості розвитку: Автореф. дис. докт. мистецтв.: спеціальністю 17. 00. 05; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – К., 2008.

16. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1997.

17. Рубан В. В. Забытые имена. Рассказы об украинских художниках XIX – начала XX века. – К., 1990.

18. Савицька Л. Л. Мистецтво України в контексті художнього життя межі століть. 1890–1910-ті роки: Автореф. дис. докт. мистецтв.: спеціальністю 17. 00. 01; Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. – К., 2006.

19. Слабошпицький М. Українські меценати. Нарис з історії української культури. – К., 2001.

20. Чижевський Д. Реалізм в українській літературі. – Нью-Йорк, 1994. <http://litopys.org.ua/chyzh/chy.htm>

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Відновлену в Києві на початку 70-х років XIX ст. зусиллями В. Антоновича, М. Драгоманова, О. Русова та інших українофілів таємну культурно-просвітню організацію називали:

- а) Кирило-Мефодіївським братством;
- б) Старою громадою;
- в) Товариством тарасівців.

2. Київський часопис, у якому в 1874-1876 рр. співпрацю члени Старої громади, називався:

- а) «Основа»;
- б) «Киевский телеграф»;
- в) «Громада»;
- г) «Киевская старина».

3. Чия це біографія?

Виходець зі спольщеного українського шляхетського роду. Народився в с. Махнівці на Вінниччині. Закінчив медичний та історико-філологічний факультети Київського університету. Був професором історії цього університету. Заснував Історичне товариство імені Нестора-літописця. Автор багатьох праць з історії України. Був одним з організаторів; і головою Київської громади. Належав до угруповання званих хлопоманів. Майже півстоліття стояв на чолі українського громадсько-політичного життя:

- а) В. Антонович;
- б) П. Куліш;
- в) М. Драгоманов.

4. Чия це біографія?

Родом з м. Гадяча на Полтавщині. Закінчив історико-філологічний факультет Київського університету, магістр загальної історії, доцент кафедри античної історії Київського університету, член «Старої громади». Був звільнений з університету, емігрував. У Женеві видавав журнал «Громада. Мав значний вплив на галицьких радикалів. В останні роки життя працював у Болгарії.

- а) В. Антонович;
- б) П. Куліш;
- в) М. Драгоманов.

5. У 80-90-ті роки українознавчі матеріали громадівців у підросійській Україні друкував журнал:

- а) «Громада»;
- б) «Мета»;
- в) «Киевская старина».

6. Яке із десятиліть другої половини XIX ст. історики вважають «мертвими роками» національного відродження на східно-українських землях?

- а) 50-ті роки;
- б) 60-ті роки;
- в) 70-ті роки;
- г) 80-ті роки;
- д) 90-ті роки.

7. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть и вильний:

У (1891, 1897, 1900) році з ініціативи В. Антоновича і О. Кониського старше покоління українофілів створило («*Братство тарасівців*», «*Всеукраїнську загальну організацію (ВЗО)*»; *Революційну українську партію (РУП)* – підпільну організацію, яка була покликана на федералістських засадах об'єднати існуючі на той час в Україні громади, студентські товариства й окремих проукраїнських орієнтованих осіб.

8. Історики вважають, що нечисленна українська еліта в Галичині першої половини – середини XIX ст. здебільшого:

- а) не сприймала ідеї створення національної держави;
- б) була схильна до радикальних методів боротьби за незалежну соборну Українську державу;
- в) розраховувала створити незалежну соборну Українську державу завдяки копіткій господарській та політико-пропагандистській діяльності серед українців.

9. Мовно-літературний, а пізніше й політичний рух другої половини ХІХ ст., що об'єднував в основному консервативно і проросійськи орієнтовану духовну та світську українську інтелігенцію Галичини, Буковини і Закарпаття, називають:

- а) москвофільським (русофільським);
- б) народовським;
- в) радикальним.

10. Культурницький, а далі й політичний рух другої половини ХІХ ст., що об'єднував в основному українську ліберально та національно орієнтовану світську й духовну інтелігенцію Галичини, Буковини та Закарпаття, називають:

- а) москвофільським (русофільським);
- б) народовським;
- в) радикальним.

11. Русофіли (москвофіли) домінували в політичному та громадському житті галицьких українців у:

- а) 1840-1850 рр.;
- б) 1860-1880 рр.;
- в) 1870-1890 рр.

12. Провідною культурно-просвітницькою організацією русофілів у останній третині ХІХ – на початку ХХ ст. була (о):

- а) Головна руська рада;
- б) Просвіта;
- п) Общество ім. М. Качковського.

13. Політичною організацією русофілів (москвофілів) у 70-80-х роках ХІХ ст. була:

- а) Руська рада;
- б) Народна рада;
- в) Галицько-руська матиця.

14. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

У (Львові, Києві, Харкові) зусиллями народовців (6 січня 1860 р., 8 грудня 1868 р., 5 травня 1873 р.) було створене товариство «Просвіта».

15. Виберіть твердження, які розкривають напрями діяльності товариства «Просвіта» з 90-х років XIX ст.:

- а) піднесення рівня освіти селян;
- б) пропаганда серед західноукраїнського селянства соціалістичних ідей;
- в) створення сільських читалень, бібліотек та «народних домів»;
- г) організація хорових колективів, театральних гуртків гімнастичних товариств;
- д) організація в селах Галичини й Буковини осередків українських політичних партій;
- е) поширення серед селянства книжок, написаних «язичієм»;
- ж) пропаганда ідей економічної самопомоги (кооперації);
- з) створення громадських крамниць, позичкових товариств, кооперативів;
- и) пропаганда атеїзму;
- к) поширення українських книжок та преси.

16. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

Найбільш авторитетним часописом української громади в Галичині до 80-х років XIX ст. була газета «Слово», яка перебувала в руках (*русофілів, народовців, радикалів*). З 90-х років і до початку Другої світової війни провідні позиції серед української преси займає щоденник («Громада», «Діло», «Батьківщина»), першим редактором якого був В. Барвінський. З часу своєї появи ця газета відстоювала інтереси (*русофілів, народовців, клерикалів*), мала виразно національно-ліберальну орієнтацію, однак ніколи не визнавала себе органом якої-небудь партії і часто виступала з критикою партійного керівництва.

17. Громадська організація у Львові, створена шляхом реорганізації літературного товариства у наукове, яка до Першої світової війни відігравала роль української академії наук, називалася:

- а) Ставропігійський інститут;
- б) Собор руських учених;

в) Наукове товариство ім. Т. Шевченка.

18. Чия це біографія?

Народився в селянській родині на Дрогобиччині. Навчався у Львівському університеті. Захоплювався ідеями М. Драгоманова і замолоду поринув у громадську діяльність. Займався також літературною та науковою роботою. Здобув славу як поет, прозаїк, драматург, перекладач, літературний критик, історик та теоретик літератури, а також як публіцисті філософ, фольклорист, етнограф, мовознавець, економіст. Лише опублікована спадщина цього митця налічує 50 томів.

- а) В. Антонович;
- б) І. Франко;
- в) М. Грушевський.

19. Називаючи Галичину «Українським П'ємонтом», національно орієнтована інтелігенція останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. хотіла:

- а) підкреслити, що цей край може і має виконати роль плацдарму національного руху, стати для українців тим, чим був П'ємонт для італійців;
- б) нагадати, що консерватизм та провінційність галичан можуть спричинитися до таких же проблем для національного руху, які колись існували в П'ємонті;
- в) переконати народ у тому, що цей край матиме в майбутньому таку ж славу, яку має П'ємонт – край високої освіти, мистецьких досягнень та матеріального благополуччя.

20. Автором брошури «Самостійна Україна», яка вийшла у Львові і вважається програмою РУП, був:

- а) В. Антонович;
- б) С. Петлюра;
- в) М. Міхновський.

21. Д. Антонович, М. Русов, Д. Познанський, Ю. Коллар, Л. Мацієвич – це:

- а) відомі українські вчені кінця ХІХ – початку ХХ ст.;

- б) засновники РУП – першої української партії на Наддніпрянщині;
- в) творці перших на східноукраїнських землях кооперативів.

22. Допишіть речення:

Після окупації Галичини царськими військами учасники українського руху – банкіри, кооператори, вчителі гімназій, усі, хто посідав помітне місце в громадському житті краю були...

23. У роки першої світової війни визначили лідерів української громади – митрополита А. Шептицького, вченого-історика М. Грушевського, журналіста М. Богацького – російські власті:

- а) підтримували (в тому числі й матеріально), розраховуючи на толерантність українців завдяки їхньому впливові;
- б) затримали і насильно вивезли за межі України, побоюючись їхнього впливу на українців;
- в) зробили в'язнями російських тюрем, звинувативши в радикальних поглядах та «шпигунстві» на користь Австро-Угорщини.

24. Виберіть правильний та повний варіант кінцівки речення. Низький рівень освіченості українських селян у XIX – на початку XX ст. зумовлювався:

- а) перешкодами, які чинила влада поширенню серед них освіти, відсутністю освіти серед пріоритетів селянського життя, а також тим, що навчання в школах підросійської України провадилося російською мовою;
- б) відсутністю освіти серед пріоритетів селянського життя, байдужістю до просвіти селян української інтелігенції, а також тим, що навчання в школах підросійської України провадилося російською мовою;
- в) природною нездатністю українців засвоювати знання; перешкодами, які чинила влада освіти селян, байдужістю до їх просвіти верхівки українського суспільства, а також відсутністю освіти серед пріоритетів селянського життя.

25. Система загальноосвітніх закладів у підросійській Україні формувалася:

- а) у першій половині XIX ст.;
- б) у другій половині XIX ст.;
- в) на початку XX ст.

25. Виберіть правильний і найбільш повний варіант кінцівки речення: Українці в другій половині XIX – на початку XX ст. здобули загальну освіту в:

- а) церковних і державних навчальних закладах;
- б) державних і приватних навчальних закладах;
- в) державних, земських і приватних навчальних заклад
- г) церковних, державних, земських і приватних навчальних закладах.

26. Загальне обов'язкове початкове навчання на західно-українських землях було запроваджене у:

- а) 1849 р.;
- б) 1869 р.;
- в) 1899 р.

27. Виберіть правильний і найбільш повний варіант кінцівки речення.

У другій половині XIX ст. вищу освіту (в тому числі й духовну) на території України можна було здобути в:

- а) університетах Харкова, Києва, Львова, Полтави, Одеси, Чернівців, у Київській духовній академії та духовній семінарії;
- б) університетах Харкова, Києва, Львова, Одеси, Чернівців, у Київській духовній академії та духовних семінаріях, політехнічних інститутах і спеціалізованих вузах Києва, Львова, Харкова, Одеси, Катеринослава;
- г) університетах Харкова, Києва, Львова, Одеси, Чернівці Катеринослава і Полтави, у Київській духовній академії та духовних семінаріях, у політехнічних інститутах і спеціалізованих вузах Києва, Львова, Харкова, Одеси, Катеринослава, Юзівки, Чернігова, Полтави.

28. Навчання в загальноосвітніх закладах Наддніпрянської України в другій половині XIX – на початку XX ст. провадилося:

- а) російською мовою;
- б) українською мовою;
- в) російською та українською мовами.

29. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

У більшості шкіл Галичини навчання в другій половині XIX ст. провадилося у Північній Буковині, на Закарпатті. (*українською, російською, польською, румунською, угорською, німецькою*) мовою.

30. Товариство ім. Т. Шевченка у Львові – це:

- а) літературне (до реорганізації) товариство, основним завданням якого була публікація художньої та освітньої літератури народною українською мовою
- б) товариство клубного типу, яке займалось організацією літературно-музичних вечорів, концертів, відзначало роковини з дня уродин Т. Шевченка, утримувало театральну групу;
- в) громадсько-політична організація, основним завданням якої було поширення ідей М. Драгоманова серед галицької молоді.

31. Товариство ім. Т. Шевченка у Львові було створене за фінансової та моральної підтримки:

- а) українців Наддніпрянщини;
- б) російського уряду та слов'янофілів-росіян;
- в) австрійського уряду та місцевої влади.

32. Наукове товариство ім. Т. Шевченка було створене шляхом реорганізації Літературного товариства ім. Т. Шевченка в:

- а) 1881 р.;
- б) 1892 р.;

в) 1908 р.

33. Головою Наукового товариства ім. Т. Шевченка з 1897 р. був:

- а) І. Франко;
- б) М. Грушевський;
- в) В. Вернадський.

34. Наукове товариство ім. Т. Шевченка діяло у:

- а) Києві;
- б) Одесі;
- в) Львові.

35. Загальноукраїнський літературний і науковий журнал, заснований М. Грушевським, І. Франком, О. Борковським, О. Маковеем і виходив спочатку у Львові, а згодом – у Києві, називався:

- а) «Киевская старина»;
- б) «Життя і слово»;
- в) «Літературно-науковий вісник».

36. І. Мечніков отримав Нобелівську премію за розвиток:

- а) біохімії;
- б) імунології;
- в) генетики.

37. Допишіть речення:

Найдокладнішим викладом історії України від найдавніших часів до середини XVII ст., що збудований на оригінальній концепції, і нині залишається...

38. Широке дослідження історії козацтва наприкінці XIX – на початку XX ст. проводив:

- а) О. Єфименко;
- б) А. Лазаревський;
- в) Д. Яворницький.

39. Перший друкований переклад Біблії сучасною українською літературною мовою здійснили:

- а) Т. Шевченко і М. Костомаров;
- б) П. Куліш та І. Пулюй;
- в) В. Антонович та М. Старицький.

40. Проти ідеалізації народу та «мужицького стилю» в національній літературі у 70-80-х роках ХІХ ст. виступав:

- а) Пантелеймон Куліш;
- б) Володимир Антонович;
- в) Михайло Старицький.

41. «Місто... справляє нині свято українського слова. Сто літ минуло, як те занедбане і закинута під сільську стріху слово як фенікс з попелу, воскресло знов в устах батька нової української літератури., голосно залунало по широких світах», – так промовляв український письменник Михайло Коцюбинський на мітингу з нагоди:

- а) відкриття пам'ятника І. Котляревському у Полтаві;
- б) виходу в світ повного видання «Кобзаря»;
- в) публікації поеми І. Франка «Мойсей».

42. Першим україномовним легальним виданням у підросійській Україні був журнал:

- а) «Правда»;
- б) «Основа»;
- в) «Громада».

43. Першим політичним українським часописом вважається журнал:

- а) «Основа»;
- б) «Правда»;
- в) «Громада».

44. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

У грудні (1900, 1905, 1908) року в Києві почала виходити перша щоденна україномовна газета («Громада», «Громадська думка», «Рада», «Літературно-науковий вістник»), видавцем якої був Євген Чикаленко.

45. Першу професійну українську театральну трупу створив:

- а) І. Карпенко-Карий 1863 р. у Полтаві;
- б) М. Кропивницький 1882 р. в Єлисаветграді;
- в) М. Садовський 1907 р. у Києві.

46. Вкажіть період, коли «українська сцена до певної міри заміняла публіцистику, брак якої так сильно відчувався серед українців» (Леон Василевський).

- а) 1841-1860 рр.;
- б) 1861-1880 рр.;
- в) 1881-1900 рр.

47. Перший стаціонарний український театр створив:

- а) І. Карпенко-Карий 1863 р. у Полтаві;
- б) М. Кропивницький 1882 р. в Єлисаветграді;
- в) М. Садовський 1907 р. в Києві.

48. Взірцем українського національного стилю в архітектурі вважають збудований за проектом В. Кричевського і розписаний С. Васильківським:

- а) собор Андрія Первозванного в Києві;
- б) оперний театр у Львові;
- в) будинок земства у Полтаві.

49. Автором мелодії національного гімну «Ще не вмерла Україна» є композитор:

- а) Михайло Вербицький;
- б) Микола Лисенко;
- в) Кирило Стеценко.

50. Автором мелодії національного гімну «Боже великий, єдиний, нам Україну храни» є композитор:

- а) Михайло Вербицький;
- б) Микола Лисенко;
- в) Кирило Стеценко.

51. Встановіть відповідність:

- а) 1861-1862 рр.

- б) 1861-1887 рр.
- в) 1878-1882 рр.
- г) 1880-1939 рр.
- д) 1882-1906 рр.
- е) 1898-1914 рр.
- 1) «Основа»
- 2) «Літературно-науковий вістник»
- 3) «Киевская старина»
- 4) «Слово»
- 5) «Діло»
- 6) «Громада»

52. Встановіть відповідність:

- а) Юрій Федькович
- б) Іван Франко
- в) Леся Українка
- г) Павло Грабовський
- д) Микола Вороний
- е) Олександр Олесь
- 1) збірки «Пролісок», «З чужого поля», «З півночі», «Доля», «Кобза»
- 2) поезії «Рекрут», «Дезертир», «Святий вечір», «Пречиста Діва, радуйся, Маріє»
- 3) збірки «З вершин і низин», «Зів'яле листя», «Мій Ізмарад», поема «Мойсей»
- 4) збірки «З журбою радістю обнялась», «Поезії» (кн. 2 - 3); «По дорозі в казку», «Поезії» (кн. 5)
- 5) «Ліричні поезії», «В сяйві мрій»
- 6) збірки «На крилах пісень», «Думи і мрії», та цикли поезій «Осінні співи», «Весна в Єгипті».

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

◇ Яка роль «громад» 60-70-х рр. XIX ст. в українському національному русі?

- ◇ Які чинники визначили проросійську орієнтацію частини галицької української еліти у другій половині XIX ст.?
- ◇ Розкрийте роль кооперативного руху в національному житті українців Галичини та Буковини на початку XIX ст.
- ◇ Змалюйте історичний портрет В. Антоновича. Охарактеризуйте його як особистість, науковця та громадського діяча.
- ◇ Який вплив, на Вашу думку, мали ідеї та діяльність М. Драгоманова на розвиток українського національного руху?
- ◇ Охарактеризуйте розвиток освіти на східно- та західно-українських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. Вкажіть її найзначніші здобутки.
- ◇ Охарактеризуйте розвиток науки в українських землях у другій половині XIX – на початок XX ст. Які його пріоритетні напрямки та найзначніші наукові здобутки?
- ◇ Чи мали місце спільні тенденції в розвитку української й європейської художньої культури у другій половині XIX – на початок XX ст.? Відповідь обґрунтуйте.
- ◇ Які, на Вашу думку, найбільш поширені теми, образи та провідні ідеї української художньої культури в другій половині XIX – на початок XX ст.?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Тема 2. 3. Українська культура радянської доби (2 год.)

1. Зміст семінарського заняття

2. Українці в умовах становлення та розвитку радянської культури. Комуністична пропаганда як засіб творення нової культури. Українізація і «культурне будівництво». Діяльність творчих об'єднань і їх основний доробок. Конструктивізм: аналіз стильових особливостей і зразки споруд. Українське кіномистецтво. Режисер О. Довженко і його творчий доробок.

3. Підсумки національного відродження 20-х рр. ХХ ст. у сфері культури. Досягнення радянської «культурної революції» 20-х – 30-х рр. ХХ ст. Монументальна скульптура. «Культ вождів» і його мистецьке втілення. «Розстріляне відродження» і його наслідки для української культури.

4. Лібералізація літературно-мистецького життя після ХХ з'їзду КПРС. Феномен шестидесятництва в Україні. Його вияви у сфері літератури.

5. Культурні процеси «застійної» доби. «Радянський народ як нова історична спільність». Напрямки розвитку кіномистецтва. Жанр «поетичного кіно» в УРСР. «Монументальна пропаганда» здобутків соціалізму.

6. Основні поняття теми: ВАПЛІТЕ, «відлига», Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (ВУСПП), конструктивізм, поп-арт, пролеткультівство, робітфаки, сюрреалізм.

Самостійна робота

до теми 2. 3. Українська культура радянської доби

1. Опрацюйте рекомендовану літературу до курсу і складіть тематичні тези (анотацію) з обраного питання:

◇ Духовне життя західноукраїнських земель між двома війнами.

◇ Особливості розвитку української культури в роки Другої світової війни.

◇ Розвиток музично-пісенного мистецтва після Другої світової війни в УРСР.

◇ Наступ компартійної влади на «релігійні пережитки» радянських людей у кінці 50-х – початку 60-х рр. ХХ ст.

◇ Українська культура в роки «перебудови».

2. Складіть історичний портрет одного з діячів культури радянського часу:

◇ М. Рильський, В. Еллан-Блакитний, В. Сосюра, Б-І. Антонич, І. Вільде, К. Гриневичева, П. Карманський,

Б. Лепкий, А. Чайківський, Ю. Шкрумеляк, О. Бабій, Ю. Клен, У. Самчук, Є. Маланюк, Л. Мосендз, О. Ольжич, О. Теліга, В. Бобинський, О. Гаврилко, Я. Галан, П. Козланюк, К. Пелехатий, С. Тудор, М. Вінграновський, Д. Павличко, Л. Костенко, В. Симоненко, І. Драч, М. Божій, М. Дерегус, В. Касіян, К. Трохименко, О. Шовкуненко, Т. Яблонська, К. Білокур, М. Примаченко, К. Данькевич, С. Людкевич, Г. Майборода, П. Майборода, Ю. Мейтус, Л. Ревуцький, О. Білаш, А. Філіпенко, І. Шамо, А. Бучма, В. Добровольський, М. Крушельницький, Ю. Лавров, М. Романов, Н. Ужвій, К. Хохлов, Ю. Шумський, Г. Юра

3. Підготуйте доповідь (презентацію) з обраного питання:

◇ Наукове товариство ім. Т. Шевченка як головний осередок української культури.

◇ Літературно-мистецька група «Горно»: основні ідеї і діяльність.

◇ Асоціація незалежних українських митців: історія створення, склад і напрями діяльності.

◇ Львівська інтернаціональна група «Артес» і її мистецька діяльність.

◇ Роль митрополита А. Шептицького в культурному відродженні українців.

◇ Фільм С. Параджанова «Тіні забутих предків» і його значення для розвитку української культури.

◇ Композитор В. Івасюк і його шлягери.

◇ «Червона рута»: знакова пісня в українському музичному мистецтві доби «застою».

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української культури. Т. 5. Українська культура ХХ – початку ХХІ століть. Кн. 4. Проблеми функціонування, збереження і розвитку культури в Україні / Голов. ред. Б. Є. Патон. – К., 2013.

2. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1998. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/porovych/narys.htm>
3. Українська культура: лекції за ред. Д. Антоновича. – К., 1993. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/cultur/cult.htm>
4. Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-ті рр.). – К., 1999.
5. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст. – К., 1996.
6. Дзюба І. Між культурою і політикою. – К., 1998. – Режим доступу: <http://1576.ua/books/5041>
7. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація. – К., 1991. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/idzuba/dz.htm>
8. Довженко О. Україна в огні. Щоденник. – К., 1990. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Dovzhenko/Ukraine_v_ohni_Kinopovist_schodennyk/
9. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995. – Режим доступу: http://www.ukrcenter.com/!FilesRepository/Literature%5C_Upload3/8a2741a5-70bd-4b1f-833a-4c54e3a0a27e.pdf
10. Історія українського радянського кіно: У 3 т. – К., 1986.
11. Історія української культури XX ст.: У 2 кн. – К., 1993-1995.
12. Касьянов Г. В., Даниленко В. М. Сталінізм і українська інтелігенція (20–30-і роки). – К., 1991.
13. Касьянов Г. В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 1980 рр. – К., 1995.
14. Катерина Білокур: Філософія мовчазного бунту: Наук. статті, есеї, культуролог. праці до 100-річчя і 110-річчя Катерини Білокур. – К., 2011.
15. Корнієнко Н. М. Лесь Курбас: репетиція майбутнього. – К., 1998.
16. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження: Антологія 1917-1933: поезія-проза-драма-есеї. – К., 2004.
17. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. – К., 1994. – Т. 1,2.
18. Новиченко Л. Поетичний світ Максима Рильського. 1941 – 1964. – К., 1993.
19. Новітня історія України (1900-2000) / Упоряд. А. Г. Слюсаренко та ін. – К., 2000.
20. Оксана Забужко, Юрій Шевельов. Вибране листування на тлі доби: 1992 – 2002: З додатками, коментарями, причинками до біографій та ін. документами. – К., 2011.
21. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1997

22. Петров В. П. Діячі української культури 1920–1940 рр. жертви більшовицького терору. – К., 1997.
23. Репресоване «Відродження»: (Українська культура у 20-ті роки) / Упоряд. О. І. Сидоренко, Д. В. Табачник. – К., 1993.
24. Сверстюк Є. Блудні сини України. – К., 1993.
25. Світличний І. Серце для куль і для рим. – К, 1990.
26. Скуратівський В. Л. Екранні мистецтва у соціокультурних процесах ХХ століття. – К., 1997. – Ч. I, II.
27. Хвильовий М. Твори. – К., 1995.
28. Хвильовий М. Україна чи Малоросія? – К., 1993.
29. Шлемкевич М. Загублена українська людина. – К., 1990.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Діяльність «Просвіти» була припинена в УСРР у:

- а) 1919 р.;
- б) 1920 р.;
- в) 1921 р.

2. Першим президентом Української академії наук був:

- а) М. Грушевський;
- б) В. Вернадський;
- в) А. Кримський.

3. Встановіть відповідність:

- а) Л. Писаржевський
  - б) О. Палладін, В. Вернадський
  - в) А. Кримський
  - г) Д. Багалій, В. Бузескул, М. Грушевський
  - д) Г. Проскура
  - е) М. Туган-Барановський
- 1) хімія
  - 2) гідромеханіка
  - 3) біохімія
  - 4) історія
  - 5) філологія, сходознавство
  - 6) економіка

4. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

Представниками «неокласичного» напрямку в українській літературі початку 20-х років були (В. Сосюра, О. Вишня, М. Зеров, М. Рильський). Вони гуртувалися навколо журналу («Книгар», «Записки НТШ», «Сучасність»).

5. До «романтичної» течії в українській поезії початку 20-х років належали:

- а) П. Тичина, В. Сосюра, В. Чумак, Г. Чупринка, О. Олесь, М. Семенко;

- б) В. Сосюра, В. Чумак, В. Елан-Блакитний, І. Кулик, П. Тичина;
- в) М. Зеров, П. Филипович, М. Рильський, М. Драї-Хмара, О. Бургардт.

6. Лесь Курбас та Гнат Юра були відомими:

- а) поетами;
- б) композиторами;
- в) театральними режисерами;
- г) вченими.

7. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

Українська академія мистецтв створена у (1917, 1918, 1919) році. Ректором її було призначено визначного українського художника (*Г. Нарбута, М. Бойчука, О. Мурашка, М. Жука*). Проекти грошових знаків, поштових марок, державного герба і печатки, форми для військового строю на замовлення Центральної Ради були виконані визначним українським графіком (*М. Бураченком, В. Кричевським, Г. Нарбутом*).

8. Ставлення більшовиків до розвитку культури в УСРР у 20-х роках полягало у:

- а) піклуванні про створення умов для вільного розвитку національної культури, мови, освіти, у задоволенні права усіх верств населення України на культурне самовираження у будь-якій формі;
- б) підпорядкуванні національної культури ідеологічним догмам марксизму, підтримці лише тих представників української культури, які цілковито поділяли тези партії про розвиток єдиної інтернаціональної соціалістичної культури, нетерпимості до тих, хто заперечував право більшовиків на істину щодо культуротворчих процесів;
- в) невтручанні більшовиків у сферу культурного розвитку, позаяк вони вважали, що створення економічних та політичних умов для побудови соціалізму і комунізму автоматично призведе до відповідних змін у культурі.

9. Провідним літературним об'єднанням у 20-х роках в Україні була Вільна академія пролетарської літератури (ВА-ПЛІТЕ) ідейний лідер якої:

- а) М. Хвильовий;
- б) М. Зеров;
- в) П. Тичина;
- г) В. Сосюра.

10. Лесь Курбас був художнім керівником:

- а) державного драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка;
- б) театру «Березіль».

11. Режисером художніх фільмів «Звенигора», «Арсенал», «Земля» був:

- а) В. Гардін;
- б) О. Довженко;
- в) Л. Ревуцький.

12. Чи відповідають історичній дійсності такі твердження:

- а) у 20-х роках більшовики проводили кампанію з ліквідації неписьменності серед дорослого населення
  - 1) так,   2) ні;
- б) завдяки «українізації» зросла кількість навчальних закладів з українською мовою викладання
  - 1) так,   2) ні;
- в) у першій половині 20-х років уряд УРСР розпочав підготовку до запровадження загального обов'язкового початкового чотирирічного навчання дітей
  - 1) так,   2) ні;
- г) незважаючи на українізацію, 80% шкіл, 60% технікумів, 30% вищих навчальних закладів залишалися російськомовними
  - 1) так,   2) ні;
- д) Л. Каганович та М. Мануїльський підтримували позицію українського націонал-комунізму
  - 1) так,   2) ні;

13. Чи відповідають історичній дійсності такі твердження:

а) у роки «культурної революції» була ліквідована неписьменність, створювалися середні та вищі спеціальні заклади, які готували кадри для промисловості, відновили діяльність університети, значно розширилася мережа клубів, музеїв, хат-читалень

1) так,   2) ні;

б) у результаті «культурної революції» були ліквідовані всі ідеологічні та мовні обмеження на розвиток української літератури і мистецтва

1) так,   2) ні;

в) у роки «культурної революції» в процесі кампанії зі згортання «українізації» була знищена українська творча та наукова інтелігенція, яка не погоджувалася обмежувати свою творчість ідеологічними рамками марксизму, значно звужилася сфера використання української мови, а ті художні твори, що з'являлись українською мовою, були ідеологічно забарвлені та не віддзеркалювали реальної картини життя

1) так,   2) ні;

14. Наукові досягнення українського винахідника Ю. Кондратюка зроблені в 30-х роках, після Другої світової війни були використані:

а) американцями для підготовки польотів на Місяць;

б) радянськими вченими для створення атомного підводного човна;

в) японськими вченими для сучасних технологічних розробок у галузі електроніки.

15. Хто із названих далі українських прозаїків та поетів був репресований у 30-ті роки:

М. Рильський, М. Яловий, В. Сосюра, Д. Фальківський, М. Бажан, Г. Косинка, М. Зеров, М. Хвильовий, П. Тичина.

16. Монархічну групу в еміграції репрезентував Союз української хліборобів-державників. Його очолював:

а) П. Скоропадський;

- б) В. Липинський;
- в) Д. Донцов.

17. Перелічені прізвища – Г. Волобуєв, П. Любченко, В. Затонський, П. Постишев, Є. Маланюк, Л. Каганович, М. Зеров, У. Самчук, С. Косіор, М. Хвильовий, М. Хрущов, Д. Донцов, Б. Антоненко-Давидович, С. Єфремов – згрупуйте за такими ознаками: діячі культури, політичні діячі.

18. Кіноповість О. Довженка (1943 р.), в якій драматург втілює віру у відродження українського народу, що пройшов крізь випробування війни, називається:

- а) «Як гартувалася сталь»;
- б) «Партизани в степах України»;
- в) «Земля»;
- г) «Україна в огні»;
- д) «Щоденник».

19. Чи відповідають історичній дійсності такі твердження:

- а) з-поміж окупованих німцями під час Другої світової війни українських територій найбільш інтенсивно культурно-освітня і літературно-мистецька робота здійснювалася у Галичині
  - 1) так,   2) ні;
- б) у Львові в 1941-1942 рр. українські науковці почали відновлювати діяльність Всеукраїнської академії наук
  - 1) так,   2) ні;
- в) на окупованих територіях відновили діяльність Українська автокефальна православна церква й Українська автономна православна церква
  - 1) так,   2) ні.

20. Йосип Позичанюк, Осип Дяків, Петро Полтава – це:

- а) українські радянські письменники, які відродили українську тематику в радянській літературі в роки Другої світової війни;
- б) українські письменники, котрі у своїх творах підтримували ідею запровадження «нового порядку» в Україні;

в) публіцисти, учасники національно-визвольного руху, котрі в своїх творах розробили й теоретично обґрунтували нову програму ОУН-УПА, в основі якої була ідея дотримання загальнолюдських прав і свобод, у тому числі національно-культурних.

21. Для системи освіти в УРСР у 1945-1955 рр. характерним було:

- а) збереження малої кількості середніх та вищих навчальних закладів, освіти в яких здобували лише представники тодішньої радянської еліти; недостатній розвиток системи початкової та неповної середньої освіти;
- б) збільшення кількості вищих та середніх навчальних закладів і зростання чисельності студентів та учнів в основному за рахунок української молоді; збільшення кількості початкових та неповних середніх шкіл; розширення мережі російськомовних навчальних закладів за рахунок нового будівництва;
- в) збільшення кількості середніх та початкових шкіл, створення великих шкіл з російською мовою навчання; незначна кількість вищих навчальних закладів, через що частина української молоді здобувала освіту в інших республіках СРСР.

22. Ідейні переслідування українських митців у 1945-1953 рр. були спричинені:

- а) особистою неприязню радянських лідерів У РСР до переслідуваних авторів;
- б) антигуманним спрямуванням творів українських авторів;
- в) намаганням радянських лідерів посилити контроль над суспільством, залякати та ізолювати тих, хто вороже чи хоча б скептично ставився до комуністичної ідеології, політичного устрою й економічних порядків в УРСР, схилився до підтримки національної ідеї,
- г) Ваш варіант відповіді.

23. Ідеологічний тиск радянської влади на українську інтелігенцію (ждановщина) призвів до:

- а) бурхливого сплеску художньої творчості в УРСР і появи численних високохудожніх творів;
- б) посилення опору української інтелігенції ідеологічному диктатові й відходу багатьох відомих митців від методу соціалістичного реалізму та класового підходу, до зростання кількості творів, провідною в яких стала національна ідея;
- в) зростання кількості «художньої продукції», більша частина якої була низькопробною, «на злобу дня», і не заслуговувала на увагу, у той час коли інші – високохудожні твори – залишалися поза увагою читача чи глядача, а то й були цілком недоступні йому.

24. Яка з названих ознак найбільш повно характеризує метод соціалістичного реалізму, в рамках якого повинні були в сталінську епоху творити українські митці:

- а) зображення виняткових людей за незвичайних обставин;
- б) відтворення почуттів і пристрастей людини як основний предмет зображення;
- в) раціоналізм, ігнорування особистих почуттів;
- г) возвеличення людини-трудівника як носія ідеалів існуючого ладу;
- д) правдиве конкретно-історичне всебічне зображення типових подій і характерів у типові їх обставинах.

25. Умови розвитку української культури наприкінці 50-х – у середині 60-х років визначалися:

- а) обмеженістю та непослідовністю процесу демократизації суспільного життя в СРСР, що призвело до посилення процесів ідеологізації, русифікації, а також виявилось в застосуванні принципу залишкового фінансування української культури;
- б) процесом десталінізації, який започаткував демократизацію усіх сторін життя радянського суспільства, створення найсприятливіших умов для повноцінного розквіту української національної культури та мови;

- в) ідеологічною реакційністю та консерватизмом політики КПРС у культурно-духовній сфері, запереченням права національних культур на самостійний розвиток, неприязню до всього українського, забороною на використання української мови, закриттям українських освітніх закладів.

26. У квітні 1959 р. Верховна Рада УРСР ухвалила закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в УРСР», згідно з яким передбачалася:

- а) структурна перебудова загальноосвітньої школи – запровадження обов'язкового восьмирічного навчання, перетворення десятирічок на одинадцятирічки, гуманітаризація освіти, а також закріплювалось положення про українську мову як основну мову навчання та викладання в навчальних закладах УРСР;
- б) структурна перебудова загальноосвітньої школи – запровадження обов'язкового восьмирічного навчання, перетворення десятирічок на одинадцятирічки, політехнізація освіти та зміцнення зв'язку школи з виробництвом, вибір батьками обов'язкової мови навчання дітей;
- в) реформа системи народної освіти в Україні – запровадження обов'язкового десятирічного навчання, політехнізація освіти та зміцнення зв'язку школи з виробництвом, вибір батьками обов'язкової мови навчання дітей.

27. Русифікацію народної освіти в УРСР, яка посилилася в процесі реформування системи народної освіти у 1959 р.:

- а) з розумінням зустріла українська творча інтелігенція, яка поділяла позицію партії щодо інтернаціоналізації та «зближення і злиття націй» у соціалістичному суспільстві;
- б) українська творча інтелігенція розцінювала як загрозу знищення української національної культури і масово чинила їй опір;
- в) українська інтелігенція зустріла загалом схвально і лише деякі її представники – М. Рильський, М. Бажан,

- Л. Костенко – виступили проти прихованого знищення української мови та культури;
- г) українська творча інтелігенція сприйняла негативно, однак лише деякі її представники – М. Рильський, М. Бажан, Л. Костенко – виступили проти прихованого знищення української мови та культури.

28. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

Василь Симоненко є автором поетичних збірок (*«Проміння землі», «Мандрівне серце», «Тиша і грім», «Земне тяжіння»*).

29. Автобіографічна повість О. Довженка, створена в 60-ті роки:

- а) «Земля»;
б) «Україна в огні»;
в) «Зачарована Десна»;
г) «Поема про море».

30. Встановіть відповідність:

а) Б. Антоненко-Давидович	1) роман «Дикий мед»
б) Г. Тютюнник	2) роман «За ширмою»
в) Л. Первомайський	3) роман «Вир»

31. Дайте визначення:

- а) дисиденти – це..;
б) шістдесятники – це ....

32. Основними формами діяльності дисидентів в Україні були:

- а) масові страйки;
б) святкування 22 травня – дня пам'яті Т. Г. Шевченка;
в) збройна партизанська боротьба;
г) листи до членів партійного і державного керівництва на захист прав громадян;
д) самвидав;
е) терористичні акти;
ж) інформування світової громадськості про порушення прав людини в УРСР.

33. В Україні учасниками дисидентського руху в основному були:

- а) представники творчої інтелігенції;
- б) робітники;
- в) селяни;
- г) вихідці з номенклатурних кіл;
- д) військові;
- е) кримські татари;
- ж) віруючі.

34. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

Серед зачинателів руху «шістдесятників» були поети (М. Рильський, П. Тичина, Л. Костенко, В. Симоненко, О. Довженко). Вони виступили проти фальшу в зображенні дійсності, відстоювали національно-культурне відродження України. У 1962 р. широкий відгук отримали перші збірки І. Драча та М. Вінграновського («Соняшник», «Любов і ненависть», «Проміння землі», «Атомні прелюди»). До них приєдналася велика група творчої молоді, яка прагнула зламати літературні шаблони, знайти нові зображальні засоби, переступити через одномірне, одноколірне, догматичне сприйняття світу. У плеяді митців-шістдесятників – поети, прозаїки, критики, публіцисти (В. Чорновіл, В. Коротич, В. Шевчук, Є. Гуцало, І. Калинець, В. Стус, Г. Тютюнник, І. Світличний, І. Дзюба, Р. Іваничук).

35. Основними програмними положеннями українських дисидентських організацій кінця 50-х – середини 60-х років – УРСР, УНК, УНФ та інших були:

- а) вимога реалізації мирним шляхом конституційного права УРСР на вихід зі складу СРСР, продовження вдосконалення соціалістичного ладу в УРСР;
- б) збройна боротьба за вихід України зі складу СРСР, відмова від соціалістичної ідеології, демократизація суспільного життя в УРСР;

- в) повноцінна реалізація федеративних прав УРСР у складі СРСР, відродження національної культури, ліквідація диктатури КПРС, перехід влади до Рад народних депутатів.

36. Встановіть відповідність:

- а) Ліна Костенко
  - б) Йосип Сліпий
  - в) Іван Дзюба
  - г) Олесь Гончар
  - д) Павло Григоренко
- 1) митрополит Української греко-католицької церкви, кардинал
  - 2) український письменник, автор романів «Прапорonoсці», «Собор», «Тронка»
  - 3) літературний критик, лідер дисидентського руху в Україні, автор роботи «Інтернаціоналізм чи русифікація?»
  - 4) генерал Радянської армії, відомий правозахисник
  - 5) український поет, дисидент, автор роману в віршах «Маруся Чурай».

37. У 70-х роках в УРСР у системі народної освіти відбувся перехід до обов'язкової загальної:

- а) початкової освіти;
- б) восьмирічної освіти;
- в) середньої освіти;
- г) вищої освіти.

38. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

У навчальних програмах середніх шкіл у 70-х на початку 80-х років з'явилися нові дисципліни (*психологія, кібернетика, релігієзнавство, генетика, філософія, політекономія соціалізму, науковий комунізм, менеджмент, основи Радянської держави і права, етика і психологія сімейного життя*).

39. Перехід до загальної обов'язкової середньої освіти, який законодавчо був закріплений у Конституції УРСР 1978 р.:

- а) свідчив про високий рівень забезпечення культурних та духовних потреб населення республіки, відбивав відповідний освітній рівень учнів середніх шкіл, сприяв вдосконаленню навчальної та професійної підготовки випускників середніх шкіл, особливо в сільській місцевості;
- б) значно знизив якість навчального процесу; породив нездорову атмосферу для роботи шкіл та інших середніх навчальних закладів, яка тепер оцінювалася переважно за кількісними показниками; призвів до погіршення матеріально-технічного забезпечення роботи навчальних закладів, збільшення навантаження вчителів в умовах низької оплати праці;
- в) практично не був реалізований, у державі не вистачило матеріальних та фінансових ресурсів для виконання цього положення Конституції 1978 р.;
- г) Ваш варіант відповіді.

40. Стан української науки в 70-х роках характеризувався:

- а) провінційністю, низькою ефективністю наукових розробок, їх повільним впровадженням; теоретичні, фундаментальні дослідження переважали над прикладними; світовому рівню відповідав стан розробок лише поодиноких наукових дисциплін природознавчого та прикладного характеру, що ж до гуманітарних дисциплін, то вони продовжували перебувати під впливом марксистсько-ленінської ідеології;
- б) світовим рівнем розвитку, високою ефективністю наукових розробок, що швидко впроваджувалися в радянську та світову промисловість, пропорція наукових досліджень поступово змінювалася на користь прикладних досліджень, які давали швидку матеріальну віддачу, за рахунок чого продовжували розвиватися фундаментальні, теоретичні дослідження; значні зміни відбулися в розвитку гуманітарних дисциплін, чому сприяло їх звільнення від марксистських ідеологічних догм, тобто

відбулося «органічне поєднання досягнень науково-технічної революції та соціалізму»;

- в) кризою, яка спричинилася принципом «залишкового фінансування» розвитку науки в Україні; практично припинила діяльність АН УРСР, згорталися прикладні дослідження, українська наука втратила свої провідні позиції у світі, найкращі наукові працівники переїхали для роботи в Росію або в країни Західної Європи та США.

41. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

Офіційний, соцреалістичний напрям в українській літературі 60-70-х років репрезентували (*О. Корнійчук, Ю. Дрозд, Ю. Смолич, М. Бажан, Л. Костенко*).

42. Встановіть відповідність між назвами художніх творів та їх авторами:

а) «Собор»	1) Ю. Дрозд
б) «Мальви»	2) Є. Гуцало
в) «Мертва зона»	3) О. Гончар
г) «Південний комфорт»	4) Р. Іваничук.

43. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

Автором поетичної збірки «Дорога болю» є (*М. Вінграновський, Л. Костенко, В. Стус, І. Світличний*).

44. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

Одним(ою) із перших в українській літературі 60-70-х років у творі.. («*Маруся Чурай*», «*Собор*», «*Мальви*», «*Мертва зона*») звернувся(лась) до художнього аналізу глибоких деформацій у суспільному житті (*Л. Костенко, О. Гончар, Р. Іваничук, Ю. Дрозд*).

45. Перша велика хвиля арештів дисидентів в Україні припадає на:

- а) 1959 р.;
б) 1965 р.;

в) 1972 р.

46. Маніфестація проти арештів української інтелігенції, ініційована В. Стусом, відбулася в київському кінотеатрі «Україна»:

- а) 1959 р.;
- б) 1965 р.;
- в) 1972 р.

47. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:

У квітні 1967 р. (В. Чорновіл, І. Дзюба, В. Мороз) уклав збірник матеріалів про арешти в Україні («Лихо з розуму», «Інтерна-ціоналізм чи русифікація?», «Репортаж із заповідника ім. Берії»).

48. Допишіть речення:

У квітні 1968 р. 139 діячів культури України підписали..

49. Перший-восьмий випуски самвидавівського журналу «Український вісник» були підготовані в:

- а) 1961-1965 рр.;
- б) 1970-1974 рр.;
- в) 1976-1980 рр.

50. Друга хвиля арештів дисидентів – представників інтелігенції України припадає на:

- а) 1965 р.;
- б) 1972 р.;
- в) 1978 р.

51. У 70-80-х роках серед засуджених і ув'язнених у радянських концтаборах були також українські літератори:

- а) І. Світличний, І. Дзюба;
- б) В. Стус, І. Світличний;
- в) В. Стус, О. Корнійчук.

52. О. Майборода, В. Івасюк, О. Білаш – відомі українські:

- а) письменники;
- б) композитори;

- в) режисери;
- г) оперні співаки.

53. Українська громадська група сприяння виконанню Гельсинських угод (Українська Гельсинська спілка) була створена у:

- а) 1966 р.;
- б) 1970 р.;
- в) 1976 р.;
- г) 1980 р.

54. «Українська Гельсинська спілка» – це:

- а) громадська організація, яка не ставила за мету політичну боротьбу проти існуючого Режиму, а керувалася у своїй діяльності гуманітарно-правовими мотивами, спрямовуючи її на ознайомлення світового співтовариства з фактами порушення прав людини в Україні;
- б) громадська організація, яка в своїй діяльності ставила політичні вимоги, а саме: реалізація Україною конституційного права на добровільний вихід зі складу СРСР, створення незалежної Української держави, демократизація суспільного життя республіки;
- в) політична партія, яка проголосила непримиренну тотальну війну КПРС та радянському ладові в Україні і метою якої була повна національно-державна незалежність України, ліквідація диктатури КПРС, демократизація політичного життя та переведення економіки на ринкові засади.

55. Причини занепаду дисидентського руху в Україні на початку 80-х років полягали у:

- а) відсутності чіткої політичної програми, відповідної тактики та методів боротьби, недостатній організованості, постійних репресіях з боку влади, включенні у дисидентський рух віруючих, а також кримських татар; відсутності зв'язків з дисидентським рухом в інших радянських республіках; відсутності підтримки з боку робітників та

селянства, які відкидали вимогу громадянських свобод, проголошуючи лише національно-визвольні гасла:

- б) участі у дисидентському русі віруючих, а також кримських татар; відсутності зв'язків з дисидентським рухом в інших радянських республіках; відсутності підтримки з боку робітників та селянства, які відкидали вимогу громадянських свобод;
- в) відсутності чіткої політичної програми та відповідної тактики і методів боротьби, недостатній організованості, постійних репресіях з боку влади, відсутності широкої підтримки з боку робітників та селянства.

56. На який регіон України наприкінці 80-х років національно зорієнтована інтелігенція поклала надії як на український П'ємонт:

- а) Закарпаття;
- б) Київщина;
- в) Західна Україна;
- г) Дніпропетровщина;
- д) Крим.

57. У 1988 р. відновила діяльність Українська Гельсинська спілка, яка здекларувала як мету:

- а) боротьбу за дотримання конституційних прав громадян України та інформування міжнародної громадськості про порушення прав людини в Україні;
- б) боротьбу за перебудову СРСР на федеративних засадах, втримання громадянських прав особистості; ні необхідність створення суверенної Української держави, дотримання громадянських прав особистості.
- в) необхідність створення суверенної Української держави, захист громадянських прав особистості.

58. Масова громадсько-політична організація, створена в Україні 1989 р. для підтримки перебудови, називалася:

- а) Українське культурологічне товариство;

- б) Українська Гельсинська спілка;
- в) Народний рух України за перебудову;
- г) Нова спілка сприяння перебудові.

59. Закон урспр про мову (1989 р.):

- а) підтвердив статус в Україні російської мови як державної, забезпечив рівноправні умови для розвитку української мови та мов національних меншин у республіці;
- б) визнав державний статус української мови, статус російської мови як мови міжнаціонального спілкування, а також забезпечив умови для рівноправного розвитку мий національних меншин в Україні;
- в) визнав державний статус української мови, забезпечив рівноправні умови розвитку та використання мов національних меншин, зокрема російської.

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

◇ Дайте власне визначення поняття «розстріляне відродження». В чому, на Ваш погляд, полягала трагедія української творчої інтелігенції 20-30-х років?

◇ У роки «культурної революції» більшовики оголосили кобзу та бандуру «класововорожими» інструментами, а в 1934 р. у Харкові НКВС було страчено майже 300 українських кобзарів та лірників. Вкажіть причини, чому українське народне пісенне мистецтво зазнало таких жорстоких переслідувань радянських влади.

◇ Назвіть відомих Вам діячів української культури, що зазнали ідейних переслідувань у другій половині 40-х – на початку 50-х років (так звана ждановщина). Які моменти в їхній творчості «не відповідали» завданням партії?

◇ Як Ви розумієте термін «дисидентський рух». Охарактеризуйте програму українського дисидентського руху 60-х років за такими критеріями: погляди дисидентів на державний

устрій і демократичні засади його існування; національні вимоги; шляхи досягнення поставлених вимог.

◇ Доведіть, що 60-80-ті роки були періодом розгорнутого наступу русифікаторів на українську культуру.

◇ Охарактеризуйте основні течії українського дисидентства 60-80-х років. Назвіть їх учасників.

◇ Складіть історичний портрет будь-кого з учасників українського дисидентського руху.

Самостійна робота
до теми 2. 4. Культурне життя в умовах
утвердження національного суверенітету

1. Опрацюйте рекомендовану літературу до курсу і складіть тематичні тези (анотацію) з обраного питання:

◇ Загальні закономірності і суперечності культурного розвитку в незалежній Україні.

◇ Формування нової культурної інфраструктури демократичного суспільства.

◇ Активність громадськості в культурологічному просторі. Відродження історичної пам'яті.

◇ Поява і діяльність самодіяльних асоціацій, товариств, фондів.

◇ Національні історико-культурні заповідники, музеї, комплекси: історія створення, напрями діяльності.

◇ Постмодерн в Україні. Нова модерністська генерація в українській літературі (О. Забужко, В. Неборак, Ю. Андрухович, С. Павличко, А. Курков на вибір дослідника).

◇ Українська культура в умовах глобалізаційних викликів.

◇ Американізація, вестернізація та русифікація масової культури в Україні на зламі ХХ-ХХІ ст.

◇ Українське суспільство і проблема співіснування субкультур.

2. Підготуйте доповідь (презентацію) з обраного питання:

◇ Творчі колективи незалежної України і їхня діяльність.

◇ Молодіжні субкультури в умовах незалежності України.

◇ Стан і проблеми народного мистецтва на сучасному етапі.

◇ Оперне мистецтво незалежної України.

◇ Сучасна хореографія в Україні: «Київ Модерн Балет».

◇ Сучасна українська рок-музика: стилі музики, біографії виконавців, творчий шлях музичних гуртів («Брати Гадюкіни», «ВВ», «Плач Єремії», «Океан Ельзи», «Мандри», «Грін грей», «Табула раса», «Мертвий півень», «Скрябін»).

◇ Сучасний український живопис (Ж. Кадирова, Г. Зіньковський, М. Кадан, Л. Наконечна)

3. Складіть історичний портрет одного з діячів культури незалежної України:

Ю. Андрухович, Б. Бенюк, С. Вакарчук, В. Гришко, О. Забужко, Р. Кириченко, Р. Лежичко, С. Павличко, Т. Повалій, С. Ротару, В. Сердючка, Б. Ступка, О. Ступка, М. Скорик, О. Скрипка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української культури: у 5 томах. Т. 5. Кн. 2. Українська культура ХХ – початку ХХІ століть / голов. ред. Б. Є. Патон. – К., 2011.

2. Історія української культури. Т. 5. Українська культура ХХ – початку ХХІ століть. Кн. 3. Культура та розвиток науки і технологій в Україні / голов. ред. Б. Є. Патон. – К., 2012.

3. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1998. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/porovuch/narys.htm>

4. Іванова-Георгієвська Н. А. Сучасна українська культура в світовому контексті пошуків справжності: мода на традицію // Універсальні виміри української культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://myslenedrevo.com.ua/studies/uvuk/23.html>

5. Краснодембський О. На постмодерністських роздоріжжях культури. – К., 2000.

6. Литвин В. Україна на межі тисячоліть (1991 – 2000 рр.). – К., 2000.

7. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1997.

8. Пашук А. І. Українська церква і незалежність України. – Л., 2003.

9. Римаренко Ю. І. Національний розвій України: проблеми і перспективи. – К., 1995.

10. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація. – Х., 2001.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Вищий навчальний заклад, який відродився в роки незалежності на базі українських культурних традицій, – це:

- а) Київський державний університет ім. Т. Шевченка;
- б) Києво-Могилянська академія;
- в) Греко-католицький ліцей у Львові.

2. «Українська національна колористична школа» в сучасному живописі репрезентована творами:

- а) М. Бойчука;
- б) Г. Синиці;
- в) В. Чеканюка;
- г) В. Патика.

3. Яка українська співачка принесла перемогу Україні на пісенному конкурсі Євробачення – 2004?

- а) Злата Огневич;
- б) Марія Яремчук;
- в) Руслана;
- г) Джамала.

4. Хто представляв Україну на Євробаченні – 2016 та приніс омріяну перемогу?

- а) Руслана;
- б) Олександр Пономарьов;
- в) Джамала;
- г) гурт «O. Torvald».

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

◇ Назвіть відомих Вам лауреатів Шевченківської премії за 1991 – 2017 рр. у галузі мистецтва та культури, розкрийте їх вклад у скарбницю української культури.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Археологічні джерела з історії української культури: ін-тердисциплінарний аналіз.
2. Літописи як джерело з історії української культури.
3. Проблема періодизації історії української культури.
4. Етнічні та етнокультурні процеси на території Європи у I тис. до н. е. – I тис. н. е.: індоевропейська проблема.
5. Поява Homo Sapiens на території України.
6. Проблеми дослідження духовної культури давнього населення України.
7. Трипільська версія походження українців як типовий приклад історичної міфотворчості.
8. Кочові племена Північного Причорномор'я та античний світ: проблема культурних впливів.
9. Анти і готи в давньоукраїнській культурі: проблемати-ка наукових інтерпретацій.
10. Велика Скіфія за Геродотом.
11. Коли і як виник Київ.
12. Історія пошуків слов'янської прабатьківщини.
13. Європейські тенденції в розвитку культури Галичини та Волині.
14. Походження слов'янської писемності.
15. Школа і педагогічна думка Русі.
16. Світорозуміння русича.
17. Літописання як вітчизняний жанр літератури.
18. Проблема походження християнства на українських землях.
19. Феномен двовір'я на Русі.
20. Розвиток науки та освіти на Русі.
21. Вплив християнства на мистецтво Русі.
22. Гуманістична ідеологія в українській культурі: шляхи проникнення.
23. Духовна ґенеза першого українського відродження.
24. Річ Посполита та її роль у формуванні української куль-тури XVI – XVII ст.

25. Реформаційні ідеї в українській ренесансній культурі.
26. Київ як духовний центр української культури другої половини XIV – XVII ст.
27. Петро Могила в українській духовній культурі.
28. Ренесансна ідеологія в українській літературі.
29. Львівське братство як соціокультурний феномен.
30. Формування нових світоглядних парадигм в Україні другої половини XVII – XVIII ст.
31. Український епос другої половини XVII – XVIII ст.
32. Українське бароко як системотворчий чинник української культури XVII – XVIII ст.
33. Світоглядні засади українського бароко.
34. Музика в українській бароковій культурі.
35. Інтерпретація ренесансного гуманізму в українській культурі другої половини XVII – XVIII ст.
36. Літературна творчість Г. Сковороди.
37. Художньо-естетичні особливості української барокової літератури.
38. Феномен Богородиці-Покрови в мистецтві і легендах козацької України.
39. Архетипи українського народного живопису: козак Мамай.
40. Етико-політичні засади Просвітництва та їх українська інтерпретація.
41. Витоки українського Просвітництва: європейська та українська філософська думки.
42. Організаційні форми українського Просвітництва («Зібрання», «Попівська академія»).
43. Концепція «розумного егоїзму» Я. Козельського.
44. Ідея суспільного прогресу в творах українських просвітників.
45. Масонство в Україні.
46. Ідеї Просвітництва в українській освіті та науці.
47. Г. Сковорода та просвітницька ідеологія.
48. Діяльність Новгород-Сіверського патріотичного гуртка.
49. Український внесок у російську культуру (перша половина XIX ст.)

50. Класицизм як елемент російської імперської ідеології.
51. Проблема протистояння класицизму та романтизму: український контекст.
52. «Історії Русів» як історичний, літературний, ідеологічний твір і проблема авторства.
53. Т. Шевченко як творець міфологізованої національної свідомості.
54. Месіанство України в «Книзі буття українського народу».
55. Літературний модернізм в Україні як культурно-політичне явище.
56. Жіноча літературна традиція в Україні (Наталя Кобринська, Наталка Полтавка (Надія Кибальчич-Симонова), Любов Яновська, Уляна Кравченко, Дніпрова Чайка (Людмила Василевська), Грицько Григоренко (Олександра Судовщикова-Косач), Людмила Старицька-Черняхівська, Надія Кибальчич, Христина Алчевська).
57. «Просвіти» в культурно-освітнянському русі в Україні на початку ХХ ст.
58. Роль громад у науковому і мистецькому житті України.
59. Класицизм і романтизм в українській культурі ХІХ ст.
60. Проблема дефінітивності стилю в українській музиці: Микола Лисенко.
61. Драматурія і новаторство у тетрі «Березіль».
62. Суспільно-культурна діяльність М. Хвильового.
63. Традиції і новаторство в українській культурі ХХ ст.
64. Які події суспільно-політичного життя України визначили розвиток культури 80-х рр. ХХ ст.
65. Успіхи і втрати української культури 60–70-х рр. ХХ ст.

ПЕРЕЛІК ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИХ ПРОЕКТІВ

1. Українські дослідники культури.
2. Українська культура в світовому контексті.
3. Мистецтво кам'яного віку: український контекст.
4. Духовна культура трипільців.
5. Феномен трипільських протоміст.
6. Античне мистецтво Північного Причорномор'я.
7. Кургани скіфської еліти за даними археології.
8. Військова справа скіфів та сарматів.
9. Склавини і анти за даними археологічних досліджень.
10. Літописні племена Південної Русі.
11. Фрески та мозаїки Софії Київської.
12. Книжкова мініатюра на Русі.
13. Ювелірне мистецтво Русі.
14. Житло руського міста IX–XIII ст.
15. Одяг населення Русі.
16. Київський Софійський собор як втілення християнської світоглядної ідеї.
17. Традиції іконописання на Русі.
18. Формування традицій української пластики: княжа доба.
19. Архітектура удільних князівств Русі: храми Чернігова.
20. Стародавній Київ: архітектурні пам'ятки.
21. Сакральна архітектура Львова, Галича епохи Київської Русі.
22. Іконопис у контексті оновлення естетичної системи XV – XVII ст.
23. Полемічна література у контексті суспільно-культурного розвитку України.
24. Ренесансні ідеї в українській культурі XVI – XVII ст.
25. Острозька академія та її роль у поширенні просвітницьких ідей в Україні.
26. Живопис українського Ренесансу: розвиток жанрів та колористики.

27. Львівська та Острозька школи в українському іконописі XV – XVII ст.
28. Етнічні тенденції в малярстві українського Ренесансу.
29. Початки книгодрукування на Україні.
30. Жовква як мистецький осередок Речі Посполитої XVII ст.
31. Львівський архітектурний Ренесанс.
32. «Золотий вік» львівського архітектурного Ренесансу: світські та сакральні споруди.
33. Напрями розвитку архітектури: єзуїтське бароко, перехідний стиль, українське бароко.
34. Рококо в українських архітектурних пам'ятках: Б. Растреллі.
35. Бароко в українській архітектурі.
36. Барокові мотиви в пам'ятках книжкової графіки (Олександр та Леонтій Тарасевичі, Іван Мирський).
37. Розвиток українського барокового живопису та скульптури.
38. Книговидавництво в Україні другої половини XVII – XVIII ст.
39. Традиційне житло в Україні другої половини XVII – XVIII ст.
40. Одяг населення Гетьманщини як ознака станової належності.
41. Споживання їжі і національна кулінарія в Україні другої половини XVII – XVIII ст.
42. Народність і народні елементи в українській культурі XVIII ст.
43. Гуманістичний характер творчості Г. Сковороди.
44. Вертеп і вертепна драма в українській культурі.
45. Український іконопис епохи бароко.
46. Стиль рококо в українській архітектурі: Андріївська церква.
47. Тенденції жіночої моди в одязі першої половини XIX ст.
48. «Домашній театр» українського панства.
49. Родовий масток українського панства як хранитель культурних традицій.
50. Кобзарство як соціокультурне явище.

51. Класицизм в українській архітектурі.
52. Український живопис доби класицизму.
53. Софіївка як видатна пам'ятка садово-паркового мистецтва.
54. Архітектура Батурина: історія і сучасний стан.
55. Романтизм у творчості М. Костомарова, Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки (на вибір дослідника).
56. Сентименталізм в українській літературі.
57. Вінченцо і Олександр Беретті – видатні київські архітектори.
58. Українські літературні інтереси Л. Захер-Мазоха.
59. Українське концертно-виконавче мистецтво другої половини XIX – початку XX ст.
60. Український митець XIX ст.: соціокультурний портрет.
61. І. Франко як дослідник української культури.
62. Внесок М. Костомарова у вивчення й популяризацію української культури.
63. Жанрові особливості українського театру XIX ст.
64. Реалізм в українському музичному мистецтві: Микола Леонтович.
65. Творчість західноукраїнських художників: Теофіл Копилянський.
66. Проблема національної ідентифікації в українському реалістичному живописі: передвижники і Україна.
67. Тенденції демократизму в мистецтві України другої половини XIX – початку XX ст.
68. Полістилізм українського живопису кінця XIX ст.
69. Композитор В. Івасюк і його творчий доробок.
70. Радянська повсякденність українців: звичаї, манери, побутові практики.
71. Український кінематограф XX ст.
72. Творчість Л. Бикова і її значення для розвитку українського кіно.
73. Роль Одеської кіностудії в розвитку українського кіно-мистецтва.
74. Історія і діяльність кіностудії імені О. Довженка.

75. Творчість радянських архітекторів як відповідь на нові запити життя.

76. Український кінематограф суверенної держави: здобутки і втрати.

77. Творчість композиторів-пісенників незалежної України.

78. Театральне мистецтво в Україні кінця XX – початку XXI ст.

79. Нові національні заповідники («Чернігів стародавній», «Кам'янець-Подільська фортеця», «Чигирин – гетьманська столиця»).

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЯ

1. Теоретико-методологічні аспекти курсу «Історія української культури» (предмет, джерельна база, методологічні засади вивчення та періодизація історії української культури).
2. Українська культура як історичний феномен: загальна характеристика, її характерні риси та ознаки.
3. Трипільці: археологічна культура чи цивілізація. Проблема витоків української культури.
4. Кімерійсько-скіфсько-сарматський культурний симбіоз як автохтонне джерело української культури.
5. Культура античного Причорномор'я.
6. Культурно-еволюційні процеси на території України в доісторичні часи.
7. Язичництво: питання його розквіту і занепаду в українській традиційній культурі.
8. Запровадження християнства у Київській Русі, його вплив на духовну культуру України.
9. Світорозуміння населення Русі.
10. Літературна спадщина Русі.
11. Розвиток писемності й освіти на Русі.
12. Сакральна архітектура Русі (X – XIII ст.).
13. Мистецтво Русі (іконопис, фрески, мозаїка, книжкова мініатюра, ювелірне мистецтво та ін.).
14. Галицько-Волинська Русь як культурна спадкоємниця Русі.
15. Культурне життя Русі-України в XIII – першій половині XVI ст.
16. Українське культурно-національне відродження другої половини XVI – першої половини XVII ст.: основні чинники та прояви.
17. Розвиток гуманістичних та реформаційних ідей в українській культурі XV-XVI ст. (Юрій Дрогобич, Павло Русин, Станіслав Оріховський).
18. І. Вишенський та його місце в українській культурі.
19. Українське козацтво як культурно-історичний феномен.

20. Українське архітектурне бароко як самобутнє культурне явище.
21. Діяльність культурно-освітніх осередків в українських землях у другій половині XVI – першій половині XVII ст. (Братства, Острозький та Київський гуртки).
22. Розвиток книгодрукування в Україні XVI–XVII ст.
23. Полемічна література України XVI – першої половини XVII ст.
24. Культура Запорізької Січі та її самобутні риси.
25. Музична культура і театральне мистецтво України епохи Ренесансу.
26. Києво-Могилянська академія в XVII – XVIII ст. як соціокультурний осередок на теренах Східної Європи.
27. Українська культура середини – другої половини XVIII ст.: історичні умови та загальні тенденції розвитку.
28. Своєрідність та особливості українського Просвітництва.
29. Класицизм в архітектурі та живописі українського Просвітництва.
30. Особливості українського національно-культурного відродження (кінець XVIII – перша половина XIX ст.).
31. Українські романтики кінця XVIII – першої половини XIX ст.
32. Феномен І. Котляревського в українській культурі.
33. Літературна та громадсько-політична діяльність Т. Г. Шевченка.
34. Становлення національної літератури в XIX ст.
35. Український модерн як стиль в архітектурі.
36. Історичні умови еволюції української культури в епоху модерності.
37. Українська література другої половини XIX – початку XX ст.: основні жанри, твори і представники.
38. Розквіт реалізму в українській літературі. П. Куліш, М. Вовчок, І. Нечуй-Левицький, П. Мирний, І. Франко.
39. Іван Франко та його місце в історії української культури.
40. Український театр: історія становлення, суспільно-політична функція, мистецькі орієнтири (XIX – початок XX ст.).

41. Розвиток живопису в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.: основні стилі, митці та їхні твори.
42. Жіночі традиції української модерної літератури (Л. Українка, О. Кобилянська).
43. Музичне мистецтво в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.
44. Характерні особливості української культури другої половини XIX – початку XX ст.
45. Українізація і «культурне будівництво» в УСРР у 1920-х рр.
46. Здобутки української культури у період її національно-культурного відродження (1917 – 1933 рр.).
47. Етика й естетика радянського тоталітаризму.
48. Українське мистецтво 1920-х – 1930-х рр.: архітектура, живопис.
49. Українська література 1920-х – поч. 1930-х рр.
50. Розвиток українського театру і кіно 1920 – поч. 1930-х рр.: Л. Курбас. О. Довженко.
51. Українське кіно 1950 – 1980-х рр.: провідні тенденції розвитку, здобутки і втрати.
52. Лібералізація літературно-мистецького життя після XX з'їзду КПРС. Феномен шестидесятництва в Україні і його вияви.
53. Історія радянської повсякденності в Україні: звичаї, манери, побутові практики.
54. Музична культура і театральне мистецтво України XX ст.
55. Культурні процеси «застійної» доби в УРСР: основні напрями і підсумки. Роман О. Гончара «Собор».
56. Українська культура в епоху «перебудови» і відродження державного суверенітету.
57. Загальні закономірності і суперечності культурного розвитку в незалежній Україні.
58. Українська культура в умовах глобалізаційних викликів кінця XX – початку XXI ст.
59. Внесок діаспори в українську культуру XX ст. Є. Маланюк, О. Ольжич, О. Теліга, Н. Полонська-Василенко.
60. Феномен масової культури в незалежній Україні.

61. Сучасне музичне мистецтво України: стильове різноманіття.
62. Володимир Мономах та його «Повчання».
63. Іларіон Київський «Слово про Закон, Благодать та істину»: зміст, значення та основні проблеми твору.
64. Перші слов'янські книгодрукарі. Франциско Скорина. Іван Федоров.
65. Військове мистецтво козаків. Козацькій міф в українській культурі.
66. Зміст та основні проблеми праці Станіслава Оріховського «Напущення польському королеві Сігізмунду Августу».
67. П. Могила і його роль у розвитку української культури.
68. Вплив української культури ранньомодерного часу на розвиток культурних процесів у Росії. Стефан Яворський. Фефан Прокопович.
69. Мислитель Григорій Сковорода.
70. Аналіз праці «Історія Русів». Зародження національної ідеї.
71. Культурно-просвітницька діяльність «Руської Трійці».
72. Перший професійний історик України Микола Костомаров.
73. Життя і творчість Пантелеймона Куліша.
74. Культурно просвітницька діяльність Михайла Драгоманова.
75. С. Крушельницька – репрезентант української музичної культури.
76. Художня творчість М. Пимоненка, С. Васильківського, М. Самокиша, І. Їжакевича, І. Труша.
77. Творчість О. Мурашка, М. Бурачека в контексті української та європейської культури
78. Г. Нарбут і його мистецька школа.
79. Творчість українських митців – зачинателів нових течій у світовому мистецтві. К. Малевич. М. Бойчук.
80. В. Винниченко і його творчий доробок.
81. Мистецькі спілки 1920-1930-х років в Україні та їхній вплив на розвиток українського мистецтва.
82. О. Довженко і його значення для розвитку українського та світового кіномистецтва.

83. Л. Курбас – визначний діяч українського театрального мистецтва.

84. Український мистецький авангард та його доля. Творчість М. Хвильового, В. Блакитного, П. Тичини, Ю. Яновського.

85. Здобутки української радянської літератури. М. Рильський, П. Тичина, В. Сосюра, М. Бажан, А. Малишко.

86. Провідники політики «українізації» в УСРР: О. Шумський, М. Скрипник.

87. «Шістдесятники». В. Симоненко, Л. Костенко, М. Вінграновський, І. Дзюба.

88. Розвиток жанру української пісенної і хорової музики. О. Білаш, К. Данькевич, Б. Лятошинський, П. Майборода, І. Шамо, В. Івасюк.

89. Жанр «поетичного кіно» в українській культурі. С. Параджанов, І. Миколайчук.

90. Постмодерн у сучасній українській літературі. О. Забужко, В. Неборак, Ю. Андрухович, С. Павличко, А. Курков.

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абстракціонізм, абстрактне мистецтво, безпредметне мистецтво, конфігуративне мистецтво (*від лат. – віддалений, далекий*) – одна з течій авангардистського мистецтва, що виникла на початку ХХ ст. і панувала в Європі та Північній Америці в 1910 – 1920. Філософсько-естетична основа абстракціонізму – ірраціоналізм, відхід від ілюзорно-предметного зображення, абсолютизація чистого враження та самовираження митця засобами геометричних фігур, ліній, кольорових плям, звуків. Зразком є картина «Чорний квадрат» К. Малевича.

Авангардизм – комплекс явищ у мистецтві першої третини ХХ ст., якому притаманне прагнення до радикального оновлення змістовних та формальних принципів творчості, і як наслідок, відмова від канонів мистецтва епох, що передували йому. Авангардизм проявився у цілій низці течій та шкіл (фовізм, кубізм, футуризм, абстракціонізм, дадаїзм, сюрреалізм, експресіонізм, конструктивізм, імажизм) – торкнувся різних царин мистецтва (живопис, скульптура, архітектура, література, музика, кіно).

Ампір (*від фр. – імперія*) – термін, що застосовується в мистецтвознавстві до західноєвропейського класицизму часів імперії Наполеона І, переважно в архітектурі, портретному живописі та декоративно-ужитковому мистецтві. Для ампіру є характерним звернення до традицій імператорського Риму з його прагненням до строгої величі та помпезності, холодної елегантності. У декоративному оформленні архітектурних споруд, меблів та ін. застосовуються військові емблеми, зброя часів Стародавнього Риму, лаврові вінці, крилаті грифони, сфінкси, леви та ін.

Антисемітизм – одна з форм національної та релігійної нетолерантності та дискримінації, що виражається у ворожому ставленні до семітів; ідеологія та політика, спрямовані на обмеження або позбавлення семітських народів громадських та інших прав. У вузькому значенні терміну – неприязне ставлення до євреїв.

Архітектурний стиль – сукупність основних рис та ознак архітектури певного історичного часу і місця, яка проявляється у функціональних, конструктивних, мистецьких особливостях будов.

Асоціація художників червоної України (АХЧУ) – творче та ідейне угруповання художників УСРР. Засновано 1926 р. у Києві. Мала філії та окремих представників у багатьох містах України. АХЧУ зобов'язувала членів пристосувати свою роботу до обслуговування політосвітніх завдань радянської влади. Членами АХЧУ в різний час були І. Іжакевич, М. Козик, О. Кокель, В. Коровчинський, Ф. Кричевський, П. Носко, С. Розенбаум, Г. Світлицький, К. Трохименко, Л. Блох. 1929 р. група провідних майстрів вийшла з асоціації і заснувала Українське мистецьке об'єднання. 1930 р. АХЧУ перетворилася на Всеукраїнську асоціацію пролетарських митців (ВУАПМИТ).

Бароко – один із стилів мистецтва в історії європейської культури, співвідносних стилю світосприйняття і мислення, зрештою, стилю життя. Бароко проявилось не лише в літературі й мистецтві, а й в інших сферах духовної культури: філософії, науці, історіографії, педагогіці тощо, що дає змогу кваліфікувати його і як епоху культури, якій притаманні свої особливі риси. Насамперед це універсальність, потенційна спрямованість до масштабності, всеохоплюваності в репрезентації феноменів буття. Знаковою рисою барокового стилю мислення й творчості є динамізм. Фундаментальною рисою бароко є також тяжіння до контрастів та антитез, що осмислювалося як буттєва норма і водночас як естетичний принцип, реалізований у поетиці контрастів. В Україні бароко найбільше представлено в церковній архітектурі протягом XVII–XVIII ст.

Братства – релігійно-громадські організації міщан при православних (згодом і греко-католицьких) парафіях в Україні та Білорусі XVI–XIX ст. для надання одне одному допомоги, представлення і захисту інтересів перед міськими

властями, створення умов для відправлення релігійних обрядів, сповідування віри. Для виконання своїх завдань вони відкривали лікарні, друкарні, школи.

Братські школи – навчальні заклади в Україні та Білорусі кінця XVI–XVII ст., які організовувалися і утримувалися православними братствами. Мета шкіл – давати таку освіту, яка б ґрунтувалася на власних культурних традиціях і водночас не відрізнялася від польських і західноєвропейських шкіл. У програму найбільших з них (Віленська, Львівська, Луцька, Київська) входило вивчення курсу «семи вільних наук» – граматики церковнослов'янської, грецької, а згодом і латинської мов, діалектики, риторики, арифметики, геометрії, астрономії, музики.

Бурлеск (*від фр. – жарт*) – стиль сатиричної літератури, в основі якого навмисна невідповідність між темою твору та мовними засобами, що створює комічний ефект. Прикладом в українській літературі є «Енеїда» І. Котляревського на тему однойменної героїчної поеми Вергілія.

Вертеп – поняття вживається в кількох значеннях: 1) старовинний український народний ляльковий театр; 2) сцена лялькового театру – двоповерховий будиночок; 3) театральне дійство. Вертепні вистави виникли в Україні в другій половині XVII ст. і проіснували до початку XX ст. Дійство складалося з двох дій: релігійної, що виникла під впливом різдвяних шкільних драм, і світської (народно-побутової), яка нагадувала інтермедії в цих драмах. У першій дії діалоги персонажів поєднувалися переважно зі співом хору, який роз'яснював і коментував події, моралізував, співчував тощо. У вертепі хоровими номерами були канти – популярний у XVII–XVIII ст. в Україні музичний жанр. У другій дії переважали танці й танцювальні пісні, які виконували різні персонажі.

Відродження, Ренесанс – одна з епох в історії європейської культури. Вірізняється з-поміж інших культурних епох особливостями стилю, зумовленими орієнтацією на спад-

щину античної греко-римської цивілізації та ідеї гуманізму. Охоплює XIV ст. (XIII – початок XIV ст. – називають Проторенесанс) – початок XVI ст., а на переконання інших вчених продовжується до XVII ст. XIV – XV ст. називають раннім Відродженням. Кінець XV – початок XVI ст. – період Високого Ренесансу. З середини XVI ст. настає доба пізнього Відродження. В українських землях культура Відродження, як правило, пов'язується з періодом XVI – першої половини XVII ст.

Візантійський стиль – стиль в образотворчому мистецтві й архітектурі, що зародився в IV-V ст. у Візантії (столиці Східної Римської імперії) і поширився через Балкани в Київській Русі, де він існував впродовж багатьох століть. Візантійський стиль характеризується надзвичайною виразністю ліній, використанням сталих художніх стереотипів і багатих кольорів, зокрема, золота.

Глаголиця (від старослов'ян. – «слово», «говорити») – одна з двох найдавніших систем слов'янського письма (азбук), створена близько 863 р. слов'янським просвітителем Кирилом, родом із м. Салоніки, Греція. Безсумнівною є зв'язок більшості літер глаголиці з грецькою графікою; форма літер – оригінальна. Глаголицею написані найдавніші старослов'янські пам'ятки, до наших днів дійшли Київські глаголичні листки (кінець IX або початок X ст.). Пам'ять про Кирила як творця глаголиці збереглася на Русі, оскільки її тут називали «куруловицею (кириловицею)».

Готичний стиль – це художній стиль, що виявився завершальним етапом у розвитку середньовічної культури країн Західної Європи (між серединою XII і XVI ст.). Зародився готичний стиль у Північній частині Франції (Іль-де-Франс), розвивався в країнах, де панувала католицька церква, і досяг розквіту в першій половині XIII ст. Готичне мистецтво залишалося переважно культовим за призначенням і релігійним за тематикою: воно було співвіднесено з вічністю, з «вищими» ірраціональними силами.

Гуманізм – у вузькому значенні слова – явище культури епохи Відродження, що було пов'язане з низкою світоглядних трансформацій і полягало в новому ставленні до феномена людини. Просування ідеології гуманізму полягало в тому, що центром уваги суспільної свідомості все більше ставало буття людини, а не божественне провидіння. Людина з її почуттями і проблемами утверджувалася як самостійне, достойне високої поваги явище суспільного життя і звільняється від релігійно-божественного тлумачення.

«Гуманістична школа» – цим поняттям позначали протестантські гімназії та єзуїтські колегіуми, в яких організаційно унормувалася всеєвропейська програма освіченого благочестя доби Відродження. Освітній напрям базувався на нових уявленнях про необхідність спрямовано корегувати дитячу психіку та запровадження до шкільної практики філологічних методів раних гуманістів, зокрема, вивчення латинської мови не через абстрактне зазубрювання, а через засвоєння прикладів з античної літератури.

Дидаскал (від грец. – *учитель*) – так називали будь-яких шкільних викладачів, зокрема й викладачів граматики та інших світських наук.

Драма-феєрія (від фр. – *фея, чарівниця*) – один із жанрових різновидів драми, для якого властивий фантастично-казковий сюжет, поряд із людьми діють створені уявою письменника фантастично-міфічні істоти. Драма-феєрії виникли в Італії у XVII ст. Пізніше, у XVIII–XIX ст., жанр феєрії було активно задіяно у європейському театральному, оперному мистецтві та балеті. Найвідомішою феєрією в українській літературі є драма «Лісова пісня» Лесі Українки.

Думи – ліро-епічні твори українського фольклору на історико-героїчну та побутову тематику, що становлять самотній жанр. Своїм корінням сягають епічної творчості, героїчного епосу билин доби Русі. Остаточо у фольклористиці термін «думи» закріпив 1827 р. М. Максимович, на той час це слово поряд з іншими – «козацькі пісні», «пісні про

старовину», «поважні пісні», «псалми» – вже було поширеним серед народу. Серед історичних виділяють найдавніші думи – про боротьбу проти татаро-турецької навали. У них оповідається, зокрема, про тяжку долю українців, які потрапляли до бусурманської неволі, – тому їх часто називають «невольницькими плачами» («Плач невольників», «Плач невольника в турецькій неволі»), про втечі з полону («Втеча трьох братів з города Азова»), врятування бранців («Маруся Богуславка»), рицарську загибель козака («Смерть козака на долині Кодимі»).

Економічна культура – культурні умови в суспільстві, в межах яких існує економічна діяльність та економічні інституції.

Імпресіонізм (*від фр. – враження*) – художній напрям у мистецтві останньої третини ХІХ – початку ХХ ст., що здійснив величезний вплив на розвиток мистецтва. Представники імпресіонізму прагнули передати безпосереднє враження від навколишнього світу, мінливі стани природи. зародився в 1860-х роках у Франції, коли художники внесли в живопис різноманіття і складність міського побуту, свіжість і безпосередність сприйняття світу. Одним із основоположників імпресіонізму був Клод Моне, зокрема його робота «Враження. Схід Сонця» (1873).

Капище – церковнослов'янська назва язичницького храму або статуї ідола. В історичній літературі капищем називають площадку в центрі слов'янського святилища, на якій стояв ідол божества.

Квадривіум – другий щабель середньовічної освіти, що включав чотири дисципліни – арифметику, геометрію, астрономію, музику, головною з яких вважалася арифметика. Цикл математичних наук квадривіуму сформовано ще в добу пізньої античності (в межах неоплатонізму).

Кирилиця – один з двох (*див Глаголиця*) давньослов'янських алфавітів, названий на честь творця слов'янської писемності Кирила. Є кілька гіпотез про те, хто створив кирилицю (Кирило, Мефодій, болгарський цар Симеон та ін.),

але найімовірніше склав її наприкінці IX – початку X ст. Климент Охридський, учень Кирила і Мефодія. Створено кирилицю на основі грецького алфавіту, з якого взято 24 літери. Для специфічних звуків слов'янської фонетичної системи винайдено спеціальні знаки, з яких більшість пов'язана з глаголичними літерами. Кожна літера мала свою назву, літери, запозичені з грецького алфавіту, мали (як і в греків) числове значення. Найдавнішою датованою кириличною книгою є Остромирове Євангеліє 1056–57. Протягом історії кирилиці мінявся тип письма (устав, півустав, скоропис, курсив).

Кітч (від нім. – *несмак, дешева продукція, розрахована на зовнішній ефект*) – у 60 – 80-і роки XX ст. цим терміном позначали популярну художню продукцію, що відповідала міщанським смакам, була символом бездуховності. Це були матрешки, керамічні фігурки котів або слоників, картини з русалками. Нині кітч став більш стилізованим і водночас агресивним (сучасна телевізійна реклама).

Класицизм (від лат. – *зразковий*) – напрям в європейському мистецтві, який уперше заявив про себе в італійській культурі XVI ст., а найбільшого розквіту досягає у Франції (XVII ст.). Певною мірою притаманний мистецтву усіх країн Європи, у деяких зберігав свої позиції аж до першої чверті XIX ст. Прикметними рисами класицизму є постійне запозичення форм з античної архітектури, повторення не лише її окремих мотивів та елементів, а й прагнення на глибинному рівні досягнути закономірності й сутності античної архітектури.

Книжкова мініатюра – це зроблений від руки малюнок, багатобарвна ілюстрація або заставка, кінцівка, що робилася гуашшю, аквареллю, клейовими фарбами, тушшю, пером – у кожній країні в різний час по-різному. Спершу термін означав червоний (писаний циноброю) малюнок у рукопису, що ілюстрував та доповнював текст. Характеризувався малим розміром, часто розміщувався на полі або

між рядками рукописів, хоча трапляються мініатюри і на весь аркуш. Книжкова мініатюра досягла розквіту за доби середньовіччя. У ранніх слов'янських рукописах використовувалася переважно темперна техніка, золото. Уже в XI ст. на Русі створювалися високомистецькі мініатюри «Остромирове Євангеліє» (1056-1057), «Ізборник Святослава» (1073) із зображенням групового портрету родини великого князя київського Святослава Ярославича.

«Козак Мамай», «козак-бандурист» – картина із зображенням козака-бандуриста, створена за традиційною схемою – в її центрі у статичній позі сидить козак з бандурою. Висока міра узагальнення надавала образу значення символу, що зберігає історичну пам'ять народу й утворює ідеал мирного стража своєї землі, мужнього, зосередженого й мрійливо-задумливого. У XVII–XIX ст. картина козака-бандуриста була найпопулярнішою на українських землях, особливо на Полтавщині, Чернігівщині, Харківщині, рідше на Правобережжі. Нею селяни, потомки простих козаків, прикрашали свої хати, образ козака-бандуриста малювали на дверях і стінах хат, на скринях, кахлях і посуді.

Кубофутуризм – (*угруповання «Гілея»*) – мистецька течія, яка виникла з назв двох живописних напрямків: французького кубізму та італійського футуризму. Кумири кубофутуризму – рух, швидкість, енергія, він схиляється перед сучасною машиною, в якій бачить втілення естетичного ідеалу. Представниками є Велимир Хлебников, брати Володимир та Давид Бурлюки, В. Каменський, О. Гуро, Н. Гончарова, О. Розанова, Н. Удальцова, В. Меллер, В. Баранов-Росіне, О. Богомазов, О. Екстер, а також рання творчість В. Маяковського.

Культура – це історично сформований рівень розвитку суспільства і людини, виражений у формах (видах, типах) організації суспільного життя чи окремих людей, соціальних спільнот та створюваних ними матеріальних і духовних цінностей. Водночас, це система життєвих сенсів (цінностей) людини, соціального прошарку, народу, які

реалізуються у засобах та результатах їхньої діяльності. У вузькому значенні поняття «культура» – це духовне життя людей. Формою його виступають освіта, наука, література, живопис, архітектура, тощо.

«Культурний ландшафт» – поняття, яке в метафоричному розумінні включає не тільки географію культурних центрів, а й їх характер, способи взаємозв'язку і роль у засвоєнні й продукуванні культурних цінностей нації.

Культурні індустрії – за визначенням ЮНЕСКО цей термін застосовується до тих галузей, які поєднують у собі створення, виробництво та комерціалізацію змістів, які є нематеріальними і мають культурний характер. Культурна індустрія включає діяльність, в основі якої лежить індивідуальне творче начало, навик чи талант, і яка може створювати додану вартість і робочі місця шляхом створення та експлуатації інтелектуальної власності. До сектору культурних індустрій належать: реклама, архітектура, художній та антикварний ринок, ремесла, дизайн, мода, виробництво кіно- та відеопродукції, програмування, музика, виконавчі мистецтва, видавнича справа, теле-, радіо- та Інтернет-трансляції.

Літописами називають історико-літературний твір, в якому оповідь ведеться за роками. Назва походить від слів «въ лѣто», якими в XI–XVII ст. укладачі літописів починали опис подій певного року, ці ж слова передували написанню хронографічних (річних), часто календарних, а іноді й хронометричних (погодинних) дат. Історики вживають термін «літопис», як правило, щодо творів певного регіонального походження (землі східних слов'ян).

Матеріалізм – один з основних напрямків філософії, який у вирішенні основного питання філософії стверджує, що буття, природа, матеріальне є первинним, а дух, свідомість, ідеальне – вторинним. Термін також вживається для означення світських поглядів та поведінки, при яких матеріальні блага домінують у ієрархії цінностей. Теорія історичного матеріалізму (розроблена К. Марксом

і Ф. Енгельсом) формувалася в інтелектуальній атмосфері XIX ст. як універсальна парадигма, заснована на позитивістських методологіях, натуралізмі в трактуванні людини і суспільства, причинно-механістичній моделі пояснення світу.

Мильна опера – багатосерійний радіо- чи телеспектакль на сімейні та побутові теми мелодраматичного, сентиментального характеру з постійними персонажами. Вираз з'явився у США у кінці 1930-х років завдяки тому, що на Заході першими їх спонсорами були миловари. Першою радіопередачею – «мильною оперою» вважається «Бетті і Боб» (1932), а телевізійна мильна опера вперше з'явилась у США в 1947 році і мала назву – «Жінка, що пам'ятає». Мильну оперу характеризують такі відмінності як тривалість (мінімум 200 серій), але найчастіше вони мають кілька тисяч серій і знімаються роками.

Модернізм (*від лат. – сучасний*) – загальний термін, який використовується для позначення напрямів у культурі початку XX ст., що поривали з попереднім традиціями художньої творчості і прагнули концептуально ствердити нові неординарні засади в мистецтві, безперервне оновлення художніх форм (домінування форми на протигагу змісту), а також умовність стилю. В образотворчому мистецтві прямими представниками є абстракціоністи; у літературі – письменники, що експериментують з альтернативними формами оповіді; у музиці – традиційне поняття ключа було замінено на атональність; в архітектурі – центральними концепціями виступають функціоналізм і відсутність декоративності.

Моральна культура – усвідомлені норми, традиції, правила поведінки, уявлення про позитивне і негативне, добро і зло.

Передвижники (*Товариство пересувних художніх виставок*) – творче об'єднання художників Російської імперії, в тому числі і українських, що було створено й активно діяло в останній третині XIX ст. В естетичному плані члени Товариства цілеспрямовано протиставляли себе і свою творчість, а також спосіб її популяризації

представникам офіційного академізму. Певний вплив на передвижників мали романтизм та ідеї народництва, свою діяльність будували на засадах кооперації. Членами Товариства були І. Рєпін, В. Суріков, В. Маковський, І. Прянішников, О. Саврасов, І. Шишкин, А. і В. Васнецови, А. Куїнджі, М. Ярошенко.

Позитивізм (від лат. – *позитивний*) – філософське вчення і напрям в методології науки, що визначає єдиним джерелом істинного, дійсного знання емпіричні дослідження і заперечує пізнавальну цінність філософського дослідження. Основна теза: все справжнє (позитивне) знання – сукупний результат спеціальних наук. Позитивізм, як напрям філософії, зародився на початку XIX ст., і значною мірою сформував сучасну наукову методологію: розуміння взаємодії між дослідним та теоретичним знанням, розпізнавання істинних та хибних тверджень тощо.

Полемічна література (від грец. – *войовничий*) – підбірка текстів різних авторів, у яких обговорюються проблемні питання релігійної дискусії між католицькою та православною церквами з метою їх об'єднання. Особливого розвитку полемічна література набула в XVI–XVII ст., коли католицизм почав релігійно-ідеологічний наступ на православ'я, а також у зв'язку з Брестською церковною унією 1596 р. Поштовхом для розвитку полемічної літератури стала книга польського публіциста – єзуїта Петра Скарги «Про єдність церкви Божої» (Вільно, 1577).

Політична культура – ціннісні орієнтації та принципи мислення, за допомогою яких осмислюється політичне життя та реалізується політична поведінка людей.

Правова культура – система цінностей, які досягнуті суспільством чи його складовою у сфері правовідносин, і становлять сукупність правових знань та норм поведіння.

Ремейк, римейк (від англ. – *переробка*) – новіша версія або інтерпретація раніше виданого твору (фільму, пісні, будь-якої музичної композиції або драматургічної роботи) в сучасній кінематографії та музиці.

Реформація (від лат. – виправлення, відновлення) – масовий релігійний та суспільно-політичний рух у країнах Західної та Центральної Європи XVI – початку XVII ст., спрямований на реформування християнства відповідно до Біблії, який набув форми релігійної боротьби проти католицької церкви і папської влади.

Романський стиль (від лат. – римський) – художній стиль, що панував у Європі (переважно західній) в X–XII ст. (у деяких місцях – і в XIII ст.), один із найважливіших етапів розвитку середньовічного європейського мистецтва. Найповніше виявив себе в архітектурі. В орнаменті перепліталися традиції античності, Візантійської імперії, Ірану й Далекого Сходу.

Світи-економіки – самодостатні в економічному відношенні території планети з сталою внутрішньою системою торгівельно-економічних зв'язків, які можуть себе самостійно відтворювати без систематичних контактів з іншими світами-економіками.

Скань (від старослов'ян. – сукати, звивати в одну нитку кілька пасом) – вид ювелірної техніки: ажурний або напаяний на металевий фон візерунок з тонкого золотого, срібного або мідного дроту, гладкого або звитого в мотузочки. Вироби зі скані часто доповнюються зерню (маленькі срібні або золоті кульки) та емаллю.

Супрематизм – напрям модерного мистецтва, що виник на початку XX ст., художню основу якого становить безпредметність і абстрактний геометризм. Зачинателем вважається К. Малевич (народився 1879 в Києві – помер 1935 р. у Ленінграді). Витоки напрямку сягають кубізму і футуризму; знайшов застосування в урбаністиці, плакаті і графіці. В Україні супрематизм пропагувала «Нова Генерація» (В. Єрмілов й ін.). У Галичині він відбився у деяких творах П. Ковжуна (екслібрис С. Гординського).

Травестія (від італ. – перевдягати) – один із різновидів бурлескної, гумористичної поезії, в якому твір серйозного або героїчного змісту за відповідної форми переробляється,

«перелицьовується» у твір комічного характеру з використанням панібратських, жаргонних зворотів. Найоригінальнішим прикладом трагедії, що став подією не лише в українській літературі, є «Енеїда» І. Котляревського, в основу якої покладена героїчна поема Вергілія, героїв якої (з богами включно) автор перевдягнув в український національний одяг і гумористично зобразив на тлі народного побуту XVIII ст.

Тривіум (від лат. – *перехрестя трьох доріг*) – перший щабель середньовічної освіти, основа подальшого навчання, що складалася з трьох дисциплін – граматики, діалектики (логіки) і риторики. Перший опис трива (без вживання самого цього слова) як сукупності наук було дано в IV ст. Августином Блаженим у трактаті «Про порядок».

Український романтизм – ідейний рух у літературі, науці й мистецтві першої половини XIX ст. Визначальними для романтизму стали ідеалізм у філософії і культ почуттів, звернення до народності, захоплення фольклором і народною мистецькою творчістю, посилене вивчення історичного минулого (історизм), інколи втеча від доколишньої дійсності в ідеалізоване минуле або у вимріяне майбутнє. Романтизм сприяв появі нових літературних жанрів – балади, ліричної пісні, романсової лірики, історичних романів і драм. Першими виявами українського романтизму були: видана 1818 р. у Петербурзі «Грамматика малоросийского наречия» Олександра Павловського і збірка Миколи Цертелєва «Опыт собранія старинных, малоросийских песней».

Цивілізації (або – *культурно-історичні типи*) – це стали за своїми культурними характеристиками соціальні утворення. Вони охоплюють значні території планети і можуть складатися з одного, а частіше групи народів, націй і держав. Духовною основою цивілізацій, яка зумовлює її культурні особливості, виступає релігійна ідеологія.

Язичництво (від церк. -слов. – *чужоземці, чужинець*) – будь-яка (не обов'язково політеїстична) традиційна релігія певного народу, відмінна від сучасних світових релігій.

НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ»

1. Європейська та українська культура в нарисах: навч. посіб. / за ред. І. З. Цехмістро, В. І. Штанько, В. С. Старовойт та ін. – К., 2003.
2. Задорожний В., Кундрат Ю. Курс історії української культури (IX – початок XXI ст.): Навч. посіб. для студентів-україністів. – Ужгород, 2009.
3. Історія світової та української культури: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. А. Греченко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. – К., 2010.
4. Історія української культури / за ред. І. Крип'якевича. – К., 2002.
5. Історія української культури: зб. матеріалів і документів / упоряд. Б. І. Білик, Ю. А. Горбань, Я. С. Калакура та ін. – К., 2000.
6. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. М. Клапчук, В. Ф. Остафійчук, Б. І. Білик. – К., 2002.
7. Кашуба М. В. Історія української культури: курс лекцій. – Л., 2011.
8. Культура і побут населення України: навч. посіб. / під ред. В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх. – К., 1993.
9. Культура українського народу: навч. посіб. / В. М. Русанівський, Г. Д. Вєрвес, М. В. Гончаренко. – К., 1994.
10. Новітня історія України (1900-2000) / упоряд. А. Г. Слюсаренко та ін. – К., 2000.
11. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1998.
12. Українська культура: лекції / за ред. Д. Антоновича. – К., 1993.
13. Українська художня культура: навч. посіб. для студ. вузів / С. Й. Грица Н. М. Корнієнко Т. В. Липова. – К., 1996.
14. Українське народознавство / заг. ред. С. П. Павлюк, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчів. – Л., 1994.
15. Фареній І. А. Історія української культури з найдавніших часів до кінця XVIII століття: Короткий курс лекцій. – Черкаси, 2012.
16. Чмихов М. О. Давня культура: навч. посібник. – К., 1994.
17. Шейко В. М., Білоцерківський В. Я. Історія української культури: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К., 2011.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ЦИФРОВІ БІБЛІОТЕКИ

1. «ExLibris» – Режим доступу: <http://exlibris.org.ua/>;
2. «Літера»– Режим доступу: <http://litera-ua.livejournal.com/8211.html>
3. «Історія України»– Режим доступу: <http://historyua.narod.ru/>;
4. «Електронна бібліотека Князева» – Режим доступу: <http://ebk.net.ua/index.htm>
5. «Ізборник» – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/>
6. «Культура України» – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/object.html?id=124>
7. «Малоруська народна історична бібліотечка» – Режим доступу: <http://mnib.malorus.org/>
8. «Чтиво» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chtyvo.org.ua/>;
9. Своєрідна цифрова бібліотека порталу «Гуртом» (перший український торрент-трекер) Друкована література // Hurtom – торрент-толока: перший український торрент-трекер. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://toloka.hurtom.com/viewforum.php?f=11> тощо).
10. Портал Національної бібліотеки України ім. Вернадського (НБУВ) –: <http://www.nbuv.gov.ua/>
11. Портал Інституту історії України НАН України – <http://www.history.org.ua/>

ЕЛЕКТРОННІ ДОВІДКОВО-ІНФОРМАЦІЙНІ ВИДАННЯ

1. Бібліотека українського мистецтва. – Режим доступу: <http://uartlib.org/>
2. е-Енциклопедія історії України // Інститут історії України НАН України: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?l=ENUs>
3. Енциклопедія Українознавства // Книгарня «Горизонт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://horyzont.narod.ru/slownyk_4.htm.
4. Encyclopedia of Ukraine / Canadian Institute of Ukrainian Studies. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.encyclopedia-uaofukraine.com/>.

5. Сайт Рукотвори: народне мистецтво online – Режим доступу: <http://rukotvory.com.ua/>
6. Сайт «Info library» надає вільний повнотекстовий он-лайнвий доступ до навчальних посібників з культурології, української та зарубіжної культури – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book>
7. Українська енциклопедія // UAPEDIA. COM. UA. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uapedia.com.ua/>.
8. Українська Радянська Енциклопедія // Лексика – українські енциклопедії та словники. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/ure/>.

ЕЛЕКТРОННІ ДЖЕРЕЛА

1. Джерела з історії України – Режим доступу: <http://uahistory.info/category/dwerela/>
2. Документальні виставки on-line (теми- Автограф української історії Голодомор; Історія державності; Радянський тоталітаризм; Вибори; Персоналії; Друга світова війна; Чорнобиль; Пам'ятні дати <http://www.archives.gov.ua/Sections/Avtografy/R-3.php>

НАОЧНІСТЬ

1. Історія України в картах http://miykra.y.at.ua/photo/starovinni_karti_ukrajini/istorija_ukrajini_v_kartakh/4
2. Історичні мапи України http://uk.wikipedia.org/wiki/Історичні_мапи_України_<http://freelib.in.ua/load/8>
3. Портрети видатних діячів України <http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr/about/46/47/57>
4. Ідеологічні плакати Радянських часів <http://www.archives.gov.ua/Sections/1941-1945/II/noindex.php>

ВІРТУАЛЬНІ МУЗЕЇ ТА ЕКСКУРСІЇ

1. Віртуальний музей «Гетьман Іван Мазепа» <http://mazerpa.do.am/>

2. Віртуальний музей Гетьмана Скоропадського <http://getmanps.at.ua/>
3. Віртуальний музей Калнишевського та його доба <http://kalnysh.at.ua/>
4. Віртуальний музей радянської окупації Меморіал <http://memorial.kiev.ua/index.html>
5. Віртуальний музей «Дисидентський рух в Україні» <http://archive.khpg.org/index.php?r=0>
6. ГУЛАГ: Радянські концтабори і боротьба за свободу (онлайн-нова експозиція) <http://www.archives.gov.ua/News/Totalitaryzm.php>
7. Віртуальна екскурсія Національним музеєм «Чорнобиль» <http://incognita.day.kiev.ua/nacziionalnij-muzej-chornobil.html>

ДОКУМЕНТАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ФІЛЬМИ

1. Документальний фільм про злочини радянського Режиму у Стрийській тюрмі (сайт: <http://vimeo.com>)
2. Документальний фільм «Стрий під час «Листопадового зриву» 1918 року («УСС»)». (сайт: <http://vimeo.com>)
3. Голодомор. Україна ХХ століття. Технологія геноциду memorial.kiev.ua/index.html
4. Україна нескорена док. серіал: вироб-во: КМО Товариства «Меморіал» ім. В. Стуса memorial.kiev.ua/index.ht
5. Україна нескорена док. ф-м, автор С. Лисенко, консультант В. Марочко, виробництво: Нац. Кінематика України «Київнаукфільм» (Колективізація і голодомор у Україні 1932-33 рр.)
6. Україна нескорена Історичний екскурс по українській еліті від князів до Шевченка. memorial.kiev.ua/index.ht
7. «Між Гітлером і Сталіном» (Україна в Другій світовій війні) memorial.kiev.ua/index.ht

ІСТОРИЧНІ ФОРУМИ

1. Військово-історичний форум <http://forum.milua.org/viewforum.php?f=4&sid=5f3f510c3d8b873fb3cf6d960edf79ad>
2. Український історико-фортифікаційний форум <http://relicfinder.info/forum>

МОДУЛЬ 2

Становлення і розвиток української літературної мови

2.1. ВСТУП

1. Предметом курсу «Історії української літературної мови» – є:

- А. Праслов'янські реконструкції.
- Б. Історична граматики.
- В. Історія стилів, процес становлення і функціонування літературних норм.
- Г. Історія написання пам'яток.

2. У якій праці Ю. Шевельов (Шерех) з'ясовує визначення об'єкта курсу «Історії української літературної мови», що «... досліджує побудову, ієрархію та внутрішню організацію всіх мовних жанрів, які тільки існували в рамках історично мінливих стилів, і має виявити динаміку переходу одного стилю в інший. Вплив зовнішніх, позамовних чинників має бути показаний через їх заломлення в системі літературної мови»?:

- А. «Toward a Historical Dialectology: Its Delimitation of the History of Literary Language».
- Б. «On the History of Literary Language, Historical Dialectologie and Historical Grammar».
- В. «Внесок Галичини у формування української літературної мови».
- Г. «Історична фонологія української мови».

3. Літературна мова – це:

- А.** Наддіалектність, полівалентність, народнорозмовна форма, стилістична диференціація, просторічність, поліфункціональність, регіональна локалізованість.
- Б.** Нормативність, уніфікованість, динамічність, наддіалектність, демократичність, варіативність, жанрово-стильова особливість.
- В.** Діалектна віднесеність, функціонально-стильова диференціація, загальнонародність, функціонально-стильова розгалуженість, регламентованість.
- Г.** Унормованість, загальнонародність, кодифікованість, жанрово-стильова особливість, поліфункціональність, писемна й усна форми функціонування, писемний узус або норма, наддіалектність.

4. Мовна норма – це:

- А.** Комунікативність, відповідність структурі мови, уживаність, періодичність, кодифікованість, традиційність, динамічність, усталеність.
- Б.** Уніфікованість, стандартність, кодифікованість, державність, традиційність, правильність, естетична гармонійність, історичність.
- В.** Варіативність, стильова функціональність, усна й писемна форми, доречність, прагматичність, літературність, стабільність, функціональність.
- Г.** Етнічність, жанрово-стильова розмаїтість, динамічність, комунікативність, регіональна варіативність, періодичність, кодифікованість, узаконеність.

5. Питанню мовної норми в мовознавстві приділяли увагу:

- А.** М. Пилинський, Ж. Марузо.
- Б.** Е. Хемп, Ю. Бельчиков.
- В.** Е. Косеріу, Ж. Марузо.
- Г.** М. Пилинський, Л. Шевченко.

6. Хто з дослідників визначив поняття норми літературної мови як «реальний, історично зумовлений і порівняно

стабільний мовний факт, що відповідає системі і нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних актів загальнонаціональної (національної) мови в процесі спілкування. Сукупність літературних норм із цього погляду – «літературна норма» як збірне поняття – дорівнює поняттю літературна мова?»

- А. В. Виноградов.
- Б. М. Жовтобрюх.
- В. О. Потебня.
- Г. М. Пилинський.

7. У вдосконаленні, поширенні та закріпленні норм писемної літературної мови неабияку роль відіграють такі чинники:

- А. Міжнародні мовні контакти.
- Б. Граматичні праці, яким належала нормативна роль.
- В. Наукові установи.
- Г. Освітні заклади.

8. Норму літературну відрізняють від норми діалектної тим, що вона:

- А. Кодифікована.
- Б. Унормована.
- В. Супільно-історична.
- Г. Наддіалектна.

9. Про яку особливість літературної мови йдеться у цитованому уривку М. Грушевського: «Поки народ живе, живе його мова. Ні я, ні ви, читачу, не вгадаєте, яка буде мова наша літературна й наукова, її термінологія, її правопис навіть за п'ятдесят літ, як будуть писати й говорити наші внуки. Пильнуймо своєї мови, поліпшаймо її, але не затуркуймо голови ані собі, ані людям надмірним перфекціонізмом. Давлест днєві злоба його. Дев'яносто дев'ять процентів того, що продукуємо ми тепер, сповнивши свою службу в теперішній хвилі, однаково забудеться, і що ж тут старатися про те, щоб його форма подобалася будучим поколінням, коли в тім вони не будуть мати потреби. Те

з теперішніх писань, що потрібне буде для ужитку наших правнуків, постараються вони перевести на будучий правопис і мову перелицюють, коли воно буде потрібним для широкого взитку. Сей труд і клопіт можемо їм полишити; не маймо претензії творити для віків, а ліпше пильнуймо свого обов'язку перед хвилиною, перед її вимогами, щоб чесно сповнити його»:

- А. Символічну норму.
- Б. Культуру мови.
- В. Літературну норму.
- Г. Літературний стандарт.

10. Символічна норма – це «сформований в уяві мовця ідеал мовної норми, який уособлює зв'язок із народно розмовними традиціями, національним самоусвідомленням, вибором таких мовних засобів, які вирізняють українську мову з-поміж споріднених мов» сформулювали дослідники:

- А. С. Єрмоленко.
- Б. С. Бибик.
- В. Т. Коць.
- Г. Л. Струганець.

11. Дослідники якої лінгвістичної школи кодифікацію літературної мови тлумачили так: «При кодифікації тієї чи іншої граматичної норми (літературної мови) необхідно брати до уваги ту обставину, що навіть для літературної мови еволюція – явище неминуче. Через це кодифікація не повинна насильно затримувати цю еволюцію, штучно і без потреби зберігаючи наявні архаїзми (особливо архаїчні форми) або вводячи в літературну мову нові архаїзми...»?

- А. Копенгагенської мовознавчої школи.
- Б. Празького лінгвістичного гуртка.
- В. Лондонської лінгвістичної школи.
- Г. Харківської мовознавчої школи.

12. Критерієм та уніфікованим чинником правильності мови і мовлення є узус – це:

- А. Традиція.

- Б. Практика.
- В. Норма.
- Г. «База для нормування» (Е. Хемп).

13. Узус мови (мовлення) випродукований:

- А. Територіально.
- Б. Соціально.
- В. Літературно-писемно.
- Г. Індивідуально (практика окремих індивідів або дрібних суспільних груп).

14. Особливим чинником функціонування літературної мови є поняття мовної ситуації – це:

- А. Умови (культурні, соціальні, соціально-політичні).
- Б. Взаємини між літературною мовою та територіальними діалектами.
- В. Суспільно-історичні умови.
- Г. Створення нормативних граматик.

15. Книжна мова – це:

- А. Мова сакральної літератури.
- Б. Писемна мова.
- В. Мова з переважанням книжної лексики, усталених зворотів, ускладненого синтаксису, орієнтована на піднесений високий стиль.
- Г. Мова оригінальної літератури.

16. Розмовна мова – це:

- А. Усна форма вираження.
- Б. Форма існування національної мови.
- В. Різновид літературної мови.
- Г. Міждіалектна форма мови.

17. Койне – це:

- А. Усна наддіалектна мова, що забезпечує постійну комунікативну зв'язаність певного регіону. Міждіалектна, побутова форма мови певного регіону.

- Б. Структурно-функціональний тип мови. Форма існування національної мови.
- В. Загальнонародна мова, що виникла на основі діалекту, але увібрала особливості інших діалектів, а також жаргонізми, професіоналізми.
- Г. Засіб усного спілкування. Літературна мова з вираженою діалектною віднесеністю.

18. Діалект – це:

- А. Інтердіалект.
- Б. Форма мовного побутового спілкування на певній обмеженій території з відповідними відбитками культурних традицій.
- В. Різновид мови певних соціальних і професійних груп.
- Г. Різновид літературної мови, який є засобом спілкування людей, об'єднаних спільною територією.

19. Старокиївський (полянський) говір – це:

- А. Діалект певної етнічної спільноти.
- Б. Народнорозмовна мова.
- В. Різновид існування мови.
- Г. Основа давньоукраїнської літературної мови.

20. Код культури – це:

- А. Культура певного етносу репрезентована в семіотичних системах природної мови, обрядів, звичаїв, вірувань, у нормах моралі.
- Б. Найдавніший архетип уявлення людини.
- В. Концептуальне моделювання мовної картини світу.
- Г. Представлення однієї кодової системи позначень знаками іншої.

21. Чинники, що впливають на розвиток української літературної мови:

- А. Книжне джерело. Сакральна література.
- Б. Живе народне мовлення. Мовні запозичення.
- В. Фольклорна мова.

Г. Мовно-культурний простір.

22. Залежно від історичного періоду і сфери вживання мовних засобів у літературній мові виділяють функціональні стилі:

- А. Художньо-белетристичний, газетно-журнальний, літературно-критичний, памфлетний, епістолярний, проповідницько-ораторський.
- Б. Художній, науковий, офіційно-діловий, конфесійний, публіцистичний.
- В. Науковий, професійно-технічний, ораторський, розмовно-побутовий, дидактичний.
- Г. Офіційний, фамільярний, гумористичний, сатиричний, вульгарний, інтимний, урочистий, офіційний.

23. Хто автор цитати: *«Стиль мови – це семантично замкнута, експресивно обмежена і доцільно організована система засобів вираження, що відповідають тому чи іншому жанру літератури або писемності, тій чи іншій сфері суспільної діяльності...»?*

- А. П. Плющ.
- Б. В. Виноградов.
- В. І. Білодід.
- Г. П. Житецький.

24. Функціонування стилістично й функціонально розподілених мовних кодів конкретного етносу спричиняє до:

- А. Монолінгвізму.
- Б. Білінгвізму.
- В. Мультилінгвізму (полілінгвізму).
- Г. Диглосії.

25. *«Диглосія – це відносно стійка мовна ситуація, за якої, крім діалектів тієї чи іншої мови... існує також сильно відмінна суворо кодифікована (часто складніша в граматичному відношенні) форма, що посідає вище становище. Вона є носієм великого і авторитетного корпусу писемних текстів, які склалися або в більш ранній період або в межах іншого мовного колективу. Вивчається ця форма звичайно в ході формаль-*

ного навчання й використовується в більшості писемних та офіційних усних комунікативних ситуацій, але не використовується жодною частиною цього суспільства для побутових цілей» – схарактеризував американський соціолінгвіст:

- А. Дж. Трейджер.
- Б. Л. Блумфілд.
- В. Ф. Боас.
- Г. К. Фергюсон.

26. Літературний мультилінгвізм в Україні XVI – XVII ст. спричинений уживанням:

- А. Церковнослов'янської мови для релігійних потреб.
- Б. Української мови – для світських, наукових, художніх і релігійних.
- В. Польської для світських потреб.
- Г. Латинської – для наукових і літературних потреб у XVII ст. і грецької – для конфесійних.

27. Проблемою періодизації історії української літературної мови займалися дослідники:

- А. Г. Левченко, П. Плющ, П. Тимошенко.
- Б. А. Москаленко, М. Бойчук, І. Грицютенко.
- В. Ю. Карпенко, Ю. Шевельов, В. Німчук.
- Г. В. Русанівський, Г. Півторак, В. Скляренко.

28. Ключові принципи в дослідженні історії української літературної мови:

- А. Концептуалізація, експланаторність.
- Б. Функціоналізм. Антропоцентризм.
- В. Аксіологічність. Етноцентризм.
- Г. Порівняльно-історичний, описовий, зіставний, статистичний.

29. Мови слов'янські входили в мовну сім'ю:

- А. Балтійську.
- Б. Романо-германську.
- В. Індоевропейську.

Г. Праслов'янську.

30. Праслов'янська доба, як свідчить історія, проіснувала:

А. 1500 літ.

Б. 2000 літ.

В. 3000 літ.

Г. 1000 літ.

31. Початок перетворення говорів праслов'янської мови на окремі слов'янські мови:

А. V ст.

Б. X ст.

В. VIII ст.

Г. VI – VII ст.

32. Остаточне завершення формування слов'янських мов з говорів праслов'янської мови:

А. XV ст.

Б. XIX ст.

В. IX – X ст.

Г. XIII ст.

33. Хто з дослідників історії української мови переконливо доводив про праслов'янські корені української мови: «Наука голосно твердить, що українська мова, як і інші слов'янські мови, зачалася в глибоку праслов'янську давнину, ще за довго до Різдва Христового, і довгими віками зростала й зростає аж до нашого часу. Три східнослов'янські мови, українська, білоруська й російська, зростали незалежно одна від одної, як мови самостійні, і так званої «праруської» спільної мови ніколи не було?»

А. І. Огієнко.

Б. Є. Тимченко.

В. С. Смаль-Стоцький.

Г. Л. Булаховський.

34. Найпоширеніші гіпотези щодо території, на якій формувалися праслов'янські племена та їхня мова:

А. Вісло-одерська, одерсько-середньодніпровська.

- Б. Середньодніпровсько-бузька, одерсько-середньодніпровська
- В. Дунайська, одерсько-середньодніпровська, вісло-одерська
- Г. Одерсько-середньодніпровська, дунайська.

35. Прихильниками одерсько-середньодніпровської гіпотези були дослідники:

- А. О. Тереножкін, Б. Рібаков.
- Б. Б. Горнунг, П. Третьяков.
- В. М. Артамонов, С. Березанська.
- Г. В. Гензель, А. Гардавський.

36. Археологічним еквівалентом найдавніших праслов'ян вважають один із локальних варіантів культури шнурової кераміки:

- А. Тшинецько-комарівська (XV – XII ст. до н. е.).
- Б. Лужицька (XIII – V ст. до н. е.).
- В. Білогрудівська (XII – X ст. до н. е.).
- Г. Чорноліська культура (IX – VII ст. до н. е.).

37. Під впливом якої культури знаходилася західна частина праслов'янських земель?

- А. Лужицької.
- Б. Кельто-іллрійської.
- В. Германської.
- Г. Скіфсько-вершиницької.

38. Під впливом якої культури знаходилася східна частина праслов'янських земель?

- А. Скіфської.
- Б. Іраномовно-скіфської.
- В. Стародавньої Греції.
- Г. Північного Причорномор'я.

39. Скіфські впливи на праслов'ян простежують на матеріалі:

- А. Мовному.
- Б. Археологічному.
- В. Антропологічному.
- Г. Етнографічному.

40. Що спричинило до того, що східна частина давньої прабатьківщини слов'ян на тривалий час стала як праслов'янською, так і скіфською периферією?

- А. Асиміляторський вплив скіфської культури на скототів-праслов'ян.
- Б. Іранізація племінних діалектів скототів-праслов'ян.
- В. Спільнослов'янські мовні процеси.
- Г. Міграційний рух племен.

41. Які історичні процеси засвідчують, що західна частина праслов'янських земель перебувала у сприятливіших умовах?

- А. Міграційні.
- Б. Етномовні.
- В. Етнічні.
- Г. Етнокультурні.

42. У якій частині праслов'янського регіону на кінець I тис. до н. е. вияскравлюються основні етномовні риси праслов'янської спільності і визначаються шляхи її еволюції?

- А. Західній.
- Б. Південній.
- В. Східній.
- Г. Північно-західній.

43. Які історичні мовно-культурні факти свідчать про існування в Західній частині праслов'янського ареалу своєрідного етнокультурного і етномовного масиву, в якому праслов'янська мова найраніше окреслилася як самостійна мовна система?

- А. Балто-слов'янські контакти лише із західними балтами.
- Б. Праслов'янські фонологічні риси у великопольських говорах.
- В. Слов'яно-германські контакти з прагерманцями і західними балтами.
- Г. Індоевропейська гідроніміка.

44. Зближення східної і західної частин праслов'янського ареалу щодо відновлення основного етнічного ядра населення своєрідності його культури розпочалося процесами:

- А. Відмежування лісостепових слов'янських племен від іранського світу.
- Б. Відсутність у сармат міцного політичного об'єднання.
- В. Падіння могутності степових скіфів у III ст. до н. е.
- Г. Розпад лужицьких кельто-слов'яно-іллрійських зв'язків.

45. З якою культурою пов'язують слов'янство, що знову на 300 років відродило свою єдність, яку засвідчили Тацит, Пліній і Птолемей під назвою «незліченний народ венетів», знаменувало собою перехід до нового, післяскіфського етапу розвитку праслов'ян?

- А. Пшеворською.
- Б. Зарубинецькою.
- В. Латенською.
- Г. Черняхівсько-пізньопшеворською.

46. Які культурні передумови засвідчують виникнення літературної мови у слов'ян?

- А. Хрещення слов'янських народів.
- Б. Слов'янська книжність у Болгарії за часів Симеона.
- В. Діяльність слов'янських просвітителів (першовчителів) Костянтина і Мефодія.
- Г. Зародження граматичної думки у слов'ян.

475. Розвій української літературної мови бере початок:

- А. 988 року.
- Б. 1125 року.
- В. 1613 року.
- Г. 1917 року.

48. Теорію про спільну праруську мову (добу) висунуто:

- А. О. Шахматовим.
- Б. П. Фортунатовим.
- В. Ф. Міклошичем.
- Г. А. Брюкнером.

49. Теорію О. Шахматова про спільну праруську мову спростував:

- А. С. Смаль-Стоцький.
- Б. В. Копітар.
- В. М. Бреаль.
- Г. В. Кодухов.

50. Гіпотеза Погодіна-Соболевського про автохтонність українців має підґрунтя:

- А. Політичне.
- Б. Економічне.
- В. Культурне.
- Г. Геополітичне.

51. Питання автохтонності українців розглядалося в працях:

- А. М. Максимовича.
- Б. П. Житецького.
- В. А. Кримського.
- Г. В. Передрієнко.

52. Які були чинники розвитку української літературної мови в різні історико-мовні періоди?

- А. Живе народне мовлення. Фольклорна мова.
- Б. Книжне джерело. Запозичення з різних мов.
- В. Мовотворчість культурних та освітніх діячів.
- Г. Суспільно-політичний.

53. Чинники, що засвідчують окремішність, старожитність української літературної мови:

- А. Лінгвістичний.
- Б. Соціально-психологічний.
- В. Культурний.
- Г. Географічний.

54. За яких критеріїв розвивається літературна мова нації?

- А. Культурних.
- Б. Духовних.
- В. Політичних.
- Г. Племінних.

2.2. МОВНА СИТУАЦІЯ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ КНЯЖА ДОБА ІХ – ХІV СТ.

55. Україна, що на той час звалася Руссю, ІХ–Х ст. об'єднала увесь слов'янський Схід. Який характер носило це об'єднання?

- А. Державно-політичне.
- Б. Етнічно-мовне.
- В. Економіко-політичне.
- Г. Геополітичне.

56. Хто з князів об'єднав увесь слов'янський Схід, і поширив культуру південної Русі, тобто Київської Землі, на всю східнослов'янську територію?

- А. Володимир Великий.
- Б. Ярослав Мудрий.
- В. Мстислав Володимирович.
- Г. Дмитро Костянтинович.

57. Хто з київських князів ще задовго до офіційного прийняття християнства намагався офіційно охрестити Русь?

- А. Аскольд.
- Б. Ольга.
- В. Олег.
- Г. Святослав.

58. В енцикліці якого константинопольського патріярха (60-ті роки ІХ ст.) йдеться про хрещення київського князя: *«...не тільки болгари навернулися до християнства, а й той народ, про якого багато й часто говориться,..., тобто так звані руси. ... тепер вони перемінили еллінську й безбожну віру на чисте християнське вчення...»?*

- А. Феофіла.
- Б. Фотія.
- В. Симеона.
- Г. Ігнатія.

59. Княгиня Ольга прийняла християнство під час подорожі до Константинополя, її названо християнським ім'ям:

- А. Анна.
- Б. Софія.
- В. Олена.
- Г. Божена.

60. Частина якого літопису увійшла до тексту «Сказання про поширення християнства на Русі»?

- А. Літопис Ярополка.
- Б. Київський літопис.
- В. Никонів літопис.
- Г. Літопис Аскольда (Оскольда).

61. Письменність східних слов'ян появилася найперше в:

- А. Київській Землі.
- Б. Суздальсько-Нижньогородській.
- В. Литовсько-руській.
- Г. Волинській.

62. Центри київської писемної школи XI – XII ст.:

- А. Київська митрополія («монастир святої Софії»).
- Б. Софійський собор.
- В. Києво-Печерський монастир.
- Г. Михайлівський (Видубицький) монастир.

63. Виникнення писемності у східних слов'ян зумовлено:

- А. Початком формування державності.
- Б. Поширенням християнства.
- В. Активністю культурних і торговельних відносин із сусідніми державами.
- Г. Соціально-економічними відносинами в суспільстві.

64. У працях яких дослідників засвідчено, що у східних слов'ян до прийняття християнства існувало письмо?

- А. «Слов'янська писемність до Кирила і Мефодія» Е. Георгієва.
- Б. «Київські графіти XI – XVII ст.» С. Висоцького.

- В. «Сказаніє, яко состави святаи Кирил словінам писмена противу языку» Храбра Чорноризця.
- Г. «Книга розпису наукам» Ібн-ель-Недіма.

65. На початковому етапі своєї писемності слов'яни користувалися:

- А. Різновидом піктографічного письма.
- Б. Манускриптом, демотичним письмом.
- В. Предметним, ідеографічним письмом.
- Г. Логографічним, фонетичним письмом.

66. Які системи письма були відомі в Київській Русі від середини IX ст. до 988 р., що спростовує думку, що цей період був «безписьменним періодом»?

- А. Грецька, кирилична.
- Б. Глаголична, протокирилична.
- В. Рунічна, куфічна.
- Г. Усі писемні системи.

67. З якої пам'ятки цитується про діяльність славетних просвітителів Кирила і Мефодія: *«Коли ж брати прийшли, почали вони складати азбуку слов'янську і переклали Апостола і Євангеліє. І раді були слов'яни, коли почули своєю мовою силу і мудрість писання. А потім переклали брати Псалтир та інші книги»?*

- А. «Повість минулих літ».
- Б. «Моління» Даниїла Заточника.
- В. «Житіє і ходіння» ігумена Даниїла.
- Г. «Ізборник» Святослава 1076 р.

68. Хто з культурних діячів, досліджуючи походження слов'янської писемності в контексті місіонерської місії слов'янських просвітителів, стверджував: *«На два важливі питання походження слов'янської писемності, яку саме абетку винайшов Кирило і яка з них є старшою – глаголиця чи кирилиця – однозначної відповіді немає. Проте можна твердити, що Кирило не міг винайти кирилицю, тому що вона склалася еволюційним історичним шляхом, чому є вагомі докази, а міг її лише*

вдосконалити. На друге питання відповідаємо так: глаголицю винайдено у 863 р., і вона старша від кирилиці, яку вдосконалено лише на початку X ст., але протокирилиця значно старіша від глаголиці. Проте існування протоглаголиці викликає великі сумніви?»

- А. С. Висоцький.
- Б. Е. Георгієв.
- В. В. Міллер.
- Г. В. Ламанський.

69. Які артефакти, датовані IX–X ст., підтверджують гіпотезу С. Висоцького про те, що у східних слов'ян здавна існувало письмо, на підставі знайденого зразка азбуки у Софійському соборі в Києві під час дослідження давніх графіті Михайлівського вівтаря: *«Враховуючи те, що це не грецький алфавіт, не літери з числовим значенням і не дописана кирилиця, можна зробити висновок: відкрита абетка відноситься до невідомої нам писемності, яку знали в Києві ще в IX ст. Київська абетка за кількістю слов'янських літер є найдавнішою з усіх відомих слов'янських абеток, давнішою навіть від згадуваної Храбром. Нею, можливо, також користувалися при карбуванні монет за доби Володимира Святославича та Ярослава Мудрого. Це дає нам змогу віднести відкриту абетку до середини IX ст., тобто часів, близьких до утворення Київської держави та Аскольдового хрещення?»*

- А. Диргеми (арабські срібні монети).
- Б. Прясла та гральні кості з різноманітними знаками.
- В. Дипломатичні угоди (листування).
- Г. Предмети ужиткового призначення.

70. У кінці XIV ст. в Болгарії відбулася нова правописна реформа, яка вплинула на правопис східних слов'ян. Кому вона належить?

- А. Євфимію Тирновському (Патріарх).
- Б. Григорію Болгарину (Цамвлак?!)(†1473 р.).
- В. Климові Смолятичу (1147–1154 рр.).
- Г. Кирилові Турівському (1130–1182 рр.).

71. На початку XV ст. у східних слов'ян запанував новий Євфиміївський правопис, що протримався аж до появи граматики:

- А. Мелетія Смотрицького.
- Б. Івана Ужєвича.
- В. Лаврентія Зизанія.
- Г. «Адельфотес».

72. Хто з князів заснував першу школу в Києві: *«І поставив він [...] церкву святого Василія [Великого] на пагорбі, де отстояли кумири Перун та інші і де жертви приносили князь і люди... І, пославши [мужів своїх], став він у знатних людей дітей забирати і отдавати їх на учення книжне?»*

- А. Ярослав.
- Б. Володимир.
- В. Дір.
- Г. Олег.

73. Першу в Київській Русі бібліотеку та скрипторій засновано:

- А. Митрополитом Іларіоном.
- Б. Ярополком Святославовичем.
- В. Володимиром Великим.
- Г. Ярославом Мудрим.

74. Реформа Ярослава Мудрого – це:

- А. Перекладацька діяльність.
- Б. Формування норм церковнослов'янської мови.
- В. Державотворчість.
- Г. Військова доктрина.

75. У якій пам'ятці йдеться про початок давньокиївського (давньоруського) літописання за часів князювання Ярослава Мудрого?

- А. «Сказання про поширення християнства на Русі».
- Б. «Слово о законї и благодати».
- В. ««Исповѣдание вѣры»».
- Г. «Слово на Фомину неділю».

76. У якому творі літописець, характеризуючи державницьку й культурну діяльність князя Ярослава, вказував на поширення книжності в Київській Русі: «І зібрав він письців многих, і перекладали вони з гречизни на слов'янську мову і Письмо Святее, і списали багато книг. І придбав він книги, що ними поучаються віруючі люди і втішаються ученням божественного слова (...) Велика ж бо користь буває людині од учення книжного. Книги ж бо учать і наставляють нас на путь покаяння, і мудрість бо, і стриманість здобуваемо ми із словес книжних, бо се є ріки, що напоюють весь світ увесь»?

- А. «Повість минулих літ».
- Б. «Слово о законѣ и благодати».
- В. «Сказання про поширення християнства на Русі».
- Г. «Житіє і ходіння» ігумена Даниїла.

77. Про який твір митрополита Іларіона зауважив дослідник І. С. Свенціцький, як про високе ораторське мистецтво: «...верхівка княжого двора і церковної ієрархії милувалися високим стилем і образністю старослов'янської красномовності, що її багатство на Русі вперше розкрив Іларіон саме на дужев важливій темі історично-річєвої актуальності»?

- А. «Молитва».
- Б. «Исповѣдание вѣрь».
- В. «Слово о законѣ и благодати».
- Г. «Слово на пасху».

78. Яку сакральну книгу княжна Анна привезла до Франції?

- А. Реймське євангеліє
- Б. Остромирове євангеліє
- В. Турівське євангеліє.
- Г. Мстиславове євангеліє.

79. Про що оповідує автор «Слова о полку Ігоревім» у цитованому уривку: «Уособица Княземъ на поганья погыбе, рекоста бо братъ брату: се мое, а то моеже; и начаяша Князи про малое, севеликое млѣвити, а сами на себе крамолу ковати; а поганіи съ встьхъ странъ прихождаху съ побѣдами на землю Рускую»?

- А. Формування східнослов'янських народностей та їхніх мов.
- Б. Міжусобницькі чвари князів, що призвели до зміни суспільно-політичної державної доктрини.
- В. Захоплення татаро-монгольськими кочівниками Києва 1240 р.
- Г. Розпад могутньої Київської держави на окремі князівства.

80. На які князівства розпалася Київська Русь?

- А. Рязанське, Смоленське.
- Б. Новгородське, Полоцьке.
- В. Ростово-Суздальське (Володимиро-Суздальське), Галицько-Волинське.
- Г. Чернігівське, Київське.

81. Які тенденції в історичній лінгвістиці характеризують мовну ситуацію в Київській Русі?

- А. Білінгвізм. Диглосія.
- Б. Монолінгвізм.
- В. Ендоетнічність, алоетнічність.
- Г. Епістемологічність. Феноменологічність.

82. Яка термінологічна варіативність існує на позначення літературних мов Київської Русі?

- А. Українська, протоукраїнська, староукраїнська, давньоукраїнська мова.
- Б. Східнослов'янська мова, праслов'янська, спільнослов'янська.
- В. Києворуська, руська, давньоруська, давньокиївська, староруська, мова княжої доби IX – XIV ст.
- Г. Старослов'янська мова, староцерковнослов'янська мова, церковнослов'янська мова руської редакції (ізводу), церковнослов'янська давньоруської редакції, церковнослов'янська давньоукраїнської редакції, церковнослов'янська східнослов'янської редакції.

83. Писемно-літературні мови Київської Русі:

- А. Болгарська, македонська.
- Б. Латинська, грецька.

- В. Старослов'янська (церковнослов'янська мова руської, давньоруської, давньоукраїнської, української редакції (ізводу).
- Г. Давньокиївська мова (києворуська, руська, давньоруська, староруська, мова княжої доби IX – XIV ст.).

84. Хто з дослідників виділив і схарактеризував дві форми усної та дві писемно-літературні мови в Київській Русі?

- А. В. Німчук.
- Б. Ю. Шевельов (Шерех).
- В. С. Смаль-Стоцький.
- Г. Г. Півторак.

85. Перший південнослов'янський вплив – це:

- А. Хрещення слов'ян.
- Б. Вплив староболгарської книжної мови на літературну мову Київської Русі.
- В. Вплив культурний, політичний, церковно-релігійний Константинополя на Київ.
- Г. Переклад конфесійної літератури.

86. Старослов'янська мова в Київській Русі – це:

- А. Складник християнської просвіти, християнської культури, християнської моделі світу.
- Б. Засіб трансплантації візантійської культури на руський ґрунт.
- В. Посередник у грецько-руських культурних контактах.
- Г. Історико-мовний період в історії української літературної мови.

87. Церковнослов'янська мова у функціональному вимірі – це:

- А. Мова світської літератури.
- Б. Мова художньої літератури.
- В. Мова сакральної літератури.
- Г. Мова культури певного етносу.

88. Давньоукраїнська мова як синтетичне поєднання:

- А. Старослов'янської і латинської мов.
- Б. Книжної і народної традицій.

- В. Староболгарської і македонської мов.
- Г. Східно-, західно- та південнослов'янських мов.

89. Джерела становлення давньоукраїнської літературної мови:

- А. Усна народна творчість (епос), пісенний фольклор.
- Б. Дипломатичні та юридичні документи.
- В. Писемні традиції в племінних центрах.
- Г. Язичницькі обрядові формули.

90. Співвідношення традиційно-стильової і структурно-функціональної класифікацій текстів XI – XIII ст. схарактеризував:

- А. О. Тараненко.
- Б. В. Русанівський.
- В. Г. Півторак.
- Г. І. Огієнко.

91. Наукову гіпотезу В. Русанівського про те, що «мови періоду Київської Русі – це море діалектів, близьких між собою, але не тотожних» підтримали:

- А. В. Ганцов.
- Б. М. Брайчевський.
- В. Г. Півторак.
- Г. В. Німчук.

92. Протоукраїнські діалектні масиви:

- А. Південний і північний.
- Б. Північносхідний, південний.
- В. Південнозахідний, північний.
- Г. Центральний, південнозахідний.

93. Яку мову, крім болгарської, в основі церковної мови слов'ян бачив Степан Смаль-Стоцький: «Церковна мова з українською вимовою на Україні в своїй поукраїнщеній формі уважалася своєю немов рідною мовою, бо мовою рідної української Церкви, її навіть називали руською, цебто українською

мовою. Тому мала вона й великий вплив на склад і розвиток живої української літературної мови в її початках»?

- А. Староукраїнську.
- Б. Старослов'янську.
- В. Староболгарську.
- Г. Македонську.

94. Хто з дослідників відзначав, існування української мови за часів Київської Русі?

- А. О. Потебня, А. Кримський.
- Б. Л. Булаховський, М. Жовтобрюх.
- В. Ф. Філін, Г. Хабургаєв.
- Г. М. Грінблат, О. Трубачов.

95. Які писані пам'ятки засвідчують, що українська мова вже в XI ст. мала свої власні питомі ознаки як окремішня мова серед інших слов'янських мов?

- А. Святославові Збірники 1073 і 1076 рр.
- Б. Слова Григорія Богослова.
- В. Остромирове євангеліє.
- Г. Євсевієве євангеліє.

96. Які чинники впливали на формування давньокиївської мови періоду Київської Русі?

- А. Старослов'янська (церковнослов'янська) мова.
- Б. Ділове, державно-правове мовлення.
- В. Мова фольклору.
- Г. Живе народне мовлення.

97. Давньокиївська літературно-писемна мова обслуговувала багатосторонні потреби Київської Русі, зокрема:

- А. Офіційні документи державного управління.
- Б. Приватне листування.
- В. Судочинство.
- Г. Хронологічні записи (літописання), твори різного жанру.

98. Давньокіївською народно-літературною мовою користувалися:

- А. За межами Київської держави (печеніги, кабардинці (у передгір'ях Кавказу), молдавани (у Прикарпатті).
- Б. Населення Київської Русі.
- В. Неслов'янські племена, що входили до складу Київської Русі (на півночі і сході – фінські, на півдні – тюркські, на північному заході – балтійські племена).
- Г. Населення Галицько-Волинського князівства.

99. Які особливості давньокіївського мовлення засвідчено у пам'ятці «Надпис на Тьмутараканському камені 1068 р. »: «В лето 6576 Глеб княз мѣрилъ море по леду. От Тьматороканя до Корчева 10 тысяч и 4 тысячи сажень»?

- А. Втрата в перфекті особових форм допоміжного атематичного дієслова бути.
- Б. Дієприкметник на *-лъ-* перетворювався на дієслівну форму минулого часу. Форму перфекту мѣрилъ вжито без допоміжного дієслова-зв'язки.
- В. Лексему княз записано без ъ і вжито форму по леду.
- Г. Народнорозмовні елементи відсутні.

100. У яких документах засвідчено юридично-ділову мову Київської Русі?

- А. «Руська правда» (найдавніший список 1282 р.).
- Б. Договори з греками (X ст.).
- В. Мстиславова грамота (1130 р.), Берестяні грамоти XI – XII ст.
- Г. Києво-Печерський патерик.

101. Хто автор пам'ятки «Руська правда»?

- А. Титмар Мерзебурзький.
- Б. Володимир Мономах.
- В. Володимир Великий.
- Г. Ярослав Мудрий.

102. Пам'ятки приватного листування XI – XIII ст. – це:

- А. «Історія іудейської війни» Йосифа Флавія.

- Б. Новгородська берестяна грамота.
- В. Грамота Великого князя Мстислава Володимировича (1130 р.).
- Г. «Слово на Фомину неділю».

103. Джерела оригінальних пам'яток церковно-книжної писемності на Русі:

- А. Київське койне.
- Б. Старослов'янська (церковнослов'янська).
- В. Народнорозмовне джерело.
- Г. Іншомовні запозичення.

104. Оригінальні пам'ятки церковно-книжної писемності представлено:

- А. Житіями.
- Б. Повчаннями.
- В. Літописами.
- Г. Проповідями.

105. Житійно-повістева (агіографічна) література Київської Русі – це:

- А. Житіє Феодосія Печерського.
- Б. «Сказання про Бориса і Гліба»
- В. Новгородська берестяна грамота.
- Г. «Руська правда» по Новгородській Кормчій 1282 р.

106. Синкретизм, що забезпечує поліфункціональність житійно-повістевої літератури, – це:

- А. Поєднання книжної і народної культур.
- Б. Ідеал святості, співвіднесення реальних історичних фактів і художнього вимислу.
- В. Образність мовного матеріалу.
- Г. Символічне зображення осіб.

107. Яку роль у формуванні концепції людського буття відіграла житійно-повістева література?

- А. Християнської свідомості.
- Б. Мовностилістичних засобів.

В. Громадської думки.

Г. Жанрово-стильової систематики.

108. Оригінальна література церковно-книжної традиції – це:

А. «Слово про Закон і Благодать» Іларіона, «Сказаніє про Бориса і Гліба» Нестора-літописця, «Житіє» Феодосія Печерського.

Б. «Проповіді» Кирила Туровського, «Остромирове євангеліє», «Галицьке євангеліє».

В. «Слово про Закон і Благодать», «Киево-Печерський патерик», «Александрія».

Г. «Зографське євангеліє», «Сказаніє про Бориса і Гліба», «Моління» Даниїла Заточника.

109. Перекладна література церковно-книжної писемності – це:

А. «Александрія», «Історія іудейської війни» Й. Флавія, «Житіє і ходіння» Ігумена Даниїла.

Б. «Ізборник» Святослава 1073 р., «Слово на пасху» К. Туровського, «Галицьке євангеліє».

В. «Житіє і ходіння» ігумена Даниїла, «Добрилове євангеліє», «Моління» Даниїла Заточника.

Г. «Остромирове євангеліє», «Ізборник» Святослава 1076 р., «Хроніка» Георгія Амартола.

110. Повістева література Київського періоду – це:

А. «Слово о полку Ігоревім».

Б. «Повість временних літ».

В. «Поученіє» Володимира Мономаха.

Г. «Галицько-Волинський літопис».

111. З яких літописних ізводів складено пам'ятку «Повість минулих літ»?

А. Никонів та Початковий літопис.

Б. Лаврентіївський, Радзивилівський.

В. Іпатіївський, Хлібниківський.

Г. Галицький.

112. Яку початкову назву мала пам'ятка «Повість минулих літ»?

- А. «Київське літописання».
- Б. «Начальний ізвід».
- В. «Хронологія начальна».
- Г. «Повість временних літ».

113. «Повість минулих літ» – це оригінальний історичний твір, у якому:

- А. Описано звичаї, традиції, християнські вірування слов'ян.
- Б. Увібрано нагромаджений на Русі досвід історичних знань, традицій візантійської культури.
- В. З'ясовано «откуда есть пошла Руская земля» і «кто в Киеве нача перве княжити».
- Г. Закликано до єдності та національної свідомості населення Русі в межах Київської держави.

114. Оригінальна література періоду Київської Русі жанрово поділялася на:

- А. Ділову, художню.
- Б. Історіографічну, агіографічну.
- В. Паломницьку, ораторську.
- Г. Агіографічну, ділову.

115. Ораторська література Київської Русі належала до стилю:

- А. Високого.
- Б. Середнього.
- В. Низького.
- Г. Зниженого.

116. Києво-Печерський монастир – центр розвитку:

- А. Друкарства.
- Б. Писемної освіти і культури.
- В. Національно-культурних традицій.
- Г. Православ'я і церковно-релігійних традицій.

117. Києво-Печерський патерик як літературна пам'ятка, що засвідчує:

- А. Звід української церковної історії.
- Б. Поєднання книжного і некнижного елементів.
- В. Історико-культурну хронологію.
- Г. Заіндексовані кодами риси давньокиївської мови.

118. Ораторсько-проповідницька література Київської Русі – це:

- А. «Слово про Закон і Благодать» київського митрополита Іларіона.
- Б. «Послання» Климента Смолятича.
- В. «Слова» Кирила Турівського.
- Г. «Слово о полку Ігоревім».

119. Що впливало на жанрово-стильову систематику твору оригінальної художньої літератури «Слова о полку Ігоревім»?

- А. Державницький устрій.
- Б. Середньовічні лінгвістичні традиції.
- В. Українська поетична творчість.
- Г. Візантійська книжна риторика.

120. «Слово о полку Ігоревім» – це пам'ятка, що спирається на попередню літературну традицію, і синтезує:

- А. Книжну і літературну традицію.
- Б. Символіку образів тексту.
- В. Середньовіччя, що проектується в Ренесанс.
- Г. Двовір'я і своєрідне співвідношення релігійних світоглядів.

121. У коментарі до якого твору Іван Огієнко акцентує увагу на проблемі єдності українських земель (що актуалізовано сьогоденням): *«Єдність і Згода були головними точками ідеології України всі її віки, бо бракувало їх у нас. Так і в теперішній час: головна вимога ідеології українського народу поміж провідниками – таки Єдність і Згода – конче потрібні нам по всіх ділянках нашого життя, а відсутність їх сильно описано...»?*

- А. «Временник, або Летописаніє Русских Князей и Земля Русская».

- Б. «Слово о полку Ігоревім».
- В. «Українська патрологія».
- Г. «Розп'ятий Мазепа».

122. Жанрова специфіка «Слова о полку Ігоревім» – це:

- А. Соціальний і державний устрій України другої половини XII ст.
- Б. Чвари (усобиці, коромоли, котори), що неперервно точилися між князями.
- В. Політично-дипломатична пам'ятка феодальної України.
- Г. Князівсько-дружинна лицарська поема.

123. У якому році написано «Слово о полку Ігоревім»:

- А. 1187 р.
- Б. 1185 р.
- В. 1202 р.
- Г. 1189. р.

124. Хто з дослідників перший звернув увагу на народно-поетичні елементи в «Слові о полку Ігоревім»?:

- А. І. Тиунов.
- Б. М. Максимович.
- В. Е. Барсов.
- Г. В. Адріанова-Перетц.

125. Хто з дослідників стверджував про автентичність пам'ятки «Слова о полку Ігоревім»: «Полум'яна любов автора «Слова» до Руської Землі, до її слави, до її чести роблять безсмертним цей твір. Це той прапор, який зробив нас великим народом, увів нас у всесвітню історію і зробив нас носіями загальнолюдської культури»?

- А. Е. Барсов.
- Б. К. Калайдович.
- В. Н. Гудзій.
- Г. А. Зимин.

126. «Слово о полку Ігоревім» – «це твір книжний, а не народний, написаний автором-книжником». Кому належать ці слова?

- А. П. Житецькому.
- Б. М. Максимовичу.
- В. В. Перетцу.
- Г. В. Міллеру.

127. Ритмічно-віршовані форми «Слова о полку Ігоревім»:

- А. Оповідний вірш (старокиївський).
- Б. Пісенний вірш (рівноскладовий).
- В. Візантійське віршування.
- Г. Старогебрейський вірш.

128. Який твір презентовано фраземікою сипахуть женьчюгъ, древо листвіе срони, погасоша зорі, гримлють саблі о шеломи, стязі глаголють, сулиці повергоша, златим шоломом посвічивая?

- А. «Повість временних літ».
- Б. «Києво-Печерський патерик».
- В. «Слово о полку Ігоревім».
- Г. «Хроніка» Георгія Амартола.

129. Якою мовою написано «Слово о полку Ігоревім»?

- А. Давньоукраїнською (старокиївським говором).
- Б. Старослов'янською.
- В. Слов'яноруською.
- Г. Польською.

130. Літописно-мемуарна (історіографічна) література Київської Русі характеризує:

- А. Історичну хроніку Київської Русі XI – XIII ст.
- Б. Утілення патріотичної ідеї незалежності Русі.
- В. Ідею сильної князівської влади Русі.
- Г. Історико-культурне явище середньовіччя.

131. Зміст твору «Повчання Володимира Мономаха»:

- А. Державницький.
- Б. Загальнолюдський.

- В. Історико-філософський.
- Г. Патріотичний.

132. Київський і Галицько-Волинський літописи в контексті історії української літературної мови – це:

- А. Тематичне і територіальне розширення джерельної бази літописання.
- Б. Тематичне обмеження функціонування церковнослов'янської лексики: зіставний аспект волинської і галицької частин.
- В. Системне представлення українських живомовних явищ на усіх мовних рівнях.
- Г. Співвідношення книжної і народної традицій у процесі літописання.

133. Пам'ятки з граматичними рисами давньокиївської мови, які потім стали основними рисами мовної системи української народності – це:

- А. «Житіє» Сави Освященного, «Євсейове євангеліє», «Луцьке євангеліє».
- Б. «Добрилове євангеліє», «Христинопольський апостол», «Галицьке євангеліє».
- В. «Слово о полку Ігоревім», «Тріод Мойсея Киянина», «Південноруські пам'ятки».
- Г. «Напис» на чарі Володимира, «Христинопольський апостол», «Житіє» Сави Освященного.

134. Які культурні діячі в XI ст. плекали українську літературну мову?

- А. Митрополит Іларіон (1051 – 1054 рр.).
- Б. Лука Жидята (1035 – 1059 рр.).
- В. Феодосій Печерський (†1074 р.).
- Г. Єпископ Титмар (!?).

135. З якого літопису цитата, що засвідчує літературність староукраїнської мови XI ст.: *Апостол Андрей «поіде по Дніпру горі, і по приключюаю Божію пріде і ста под горами на березі.*

І завтра встав, рече к суцим с ним учеником: «Видите гори сия? Яко на сих горах восіаєть благодать Божія, імаєть і город велик бити, і Церкви многи імаєть Бог воздвигнути». І вшед на гори сия, і благослови я, і постави крест, і помолився Богу, і слізе с гори сея, ідеже послі же бисть Киев, і поїде по Дніпру горі?»

- А. «Початковий Літопис».
- Б. Літопис Авраамки.
- В. Лаврентіївський літопис.
- Г. «Київське літописання».

136. Які пам'ятки XII ст. написані українською літературною мовою, відмінною від церковної, і переповнені живою народною мовою?

- А. «Поучення дітям» Володимира Мономаха.
- Б. «Хожденіє ігумена Даніїла».
- В. Синодальна Біблія.
- Г. Лаврентіївський літопис.

137. Хто з письменників XII ст. відзначав живомовність української літературної мови?

- А. Клим Смолятич.
- Б. Кирило Турівський.
- В. Нестор Літописець.
- Г. Іларіон Митрополит.

138. Які пам'ятки засвідчують, що у XIII ст. українська літературна мова скріпла і набрала свого розвою?

- А. Моління Даніїла Заточника.
- Б. Твори письменника Серапіона (†1275 р.).
- В. Галицько-Волинський літопис (в Іпатієвому спискові 1201–1292 рр.).
- Г. Київський літопис.

139. Яка пам'ятка констатує, що у Києві після татаро-монгольського погрому (середина XIII ст.) не припинялося культурне, мовно-літературне життя?

- А. «Початковий літопис».

- Б. «Київський псалтир».
- В. Літопис Авраамки.
- Г. Лаврентіївський літопис.

140. Що стало причиною розвитку давньоукраїнської мови і усталення норм за княжої доби X–XIII ст.?

- А. Торговельні й дипломатичні відносини України із країнами Заходу і Сходу.
- Б. Українські княжі родини в тісних стосунках із владними родинами Європи.
- В. Сильний візантійський мовно-культурний вплив на українське духовне життя, починаючи з X ст.
- Г. Геополітичний фактор.

141. Причини, що зупинили розвій української літературної мови в XIII ст.:

- А. Страшна руйнація Київської Русі татарами 1223, 1237 і 1240 років.
- Б. Міжусобницькі чвари українських князів.
- В. Політичний занепад Київської Русі.
- Г. Культурний занепад Київської Русі.

142. Хто з дослідників стверджував, що «Історію українського язика ми починаємо з XI віку, власне з його другої половини, бо перші пам'ятки, де відбилися прикмети нашої мови (коли не лічити назви дніпрових порогів у Костянтина Багрянородного – X в. та ще деяких дрібниць), сягають саме цієї доби»:

- А. Є. Тимченко.
- Б. В. Русанівський.
- В. М. Жовтобрюх.
- Г. С. Смаль-Стоцький.

2.3. СТАРОУКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА XIV – XVI СТ. ЛИТОВСЬКА ДОБА XIV – XVI СТ.

143. До складу яких держав уходили українські землі в кінці XIV ст.?

- А. Угорщини.
- Б. Молдавського князівства.
- В. Польщі.
- Г. Великого князівства Литовського.

144. Які причини впливали на різноаспектність розвитку української літературної мови у XIV ст.?

- А. Захоплення литовськими князями українських земель (1320 р., 1341–1377 рр.).
- Б. Галичина у складі Польщі 1340 року.
- В. Політична, культурна, економічна роз'єднаність українських земель.
- Г. Другий південнослов'янський (середньоболгарський) вплив.

145. Другий південнослов'янський вплив – це:

- А. Приїзд у східнослов'янські держави XV – XVI ст. болгарських та сербських книжників-емігрантів.
- Б. Правка сакральної літератури кінця XIV – початку XV ст.
- В. Вироблення штучного стилю «плетіння слівес».
- Г. Уніфікація слов'янського письма.

146. Що вплинуло на те, що українська літературна мова стала офіційною мовою Литовсько-руської держави?

- А. Культурний розвиток України, що перевищував Литву.
- Б. У XIV ст. Литва ще не мала власної писемності.
- В. Мовно-культурний сегментатор.
- Г. Християнсько-державницька модель.

147. Статус української літературної мови як офіційної в Литовсько-руській державі задокументовано:

- А. Статутом Литовським 1529 р., 1566 р., 1588 р.

- Б. Судебником князя Казимира IV 1468 р.
- В. Урядовими актами в канцеляріях.
- Г. Грамотами.

148. Канцелярійна (актова) мова в історії української літературної мови – це:

- А. Укращення живої народної мови в літературну.
- Б. Вироблення норм.
- В. Соборність української мови.
- Г. Розвиток багатожанрової літератури, писаної «простою мовою».

149. Яка історична подія XIV ст. проілюструвала перше розірвання соборності української літературної мови?

- А. Приєднання Галичини до Польщі.
- Б. Люблінська унія.
- В. Берестейська унія.
- Г. Чвари між уніатськими і православними єпископами.

150. Хто з дослідників європейської славістики здійснив неупереджений аналіз мови пам'яток із території України та Білорусі періоду їхнього входження до Литовського великого князівства (XIV – XVI ст.)?

- А. Міхаель Мозер.
- Б. Християн Станґ.
- В. Владислав Курашкевич.
- Г. Юрій Шевельов.

151. У яких працях з'ясовано культурно-мовну ситуацію Литовського великого князівства?

- А. «Причинки до історії української мови» (2008 р.)
- Б. «Die westrussische Kancleisprache der grossfurstentums Litauen» (1935 р.)
- В. «Gramoty halicko-wolynskie XIV– XV wieku» (1934 р.)
- Г. «Польська література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності» (2008 р.).

152. Як типологізували грамоти XIV – XV ст. за юридичним призначенням?

- А. Купчі, присяжні.
- Б. Вкладні, підтверджувальні.
- В. Обмінні, дарчі.
- Г. Жалувані, договірні.

153. Хто автор першої друкованої книги, писаної не церковнослов'янською, а тогочасною «простою» мовою періоду Литовського великого князівства?

- А. Г. Смотрицький.
- Б. М. Смотрицький.
- В. А. Римша.
- Г. П. Беринда.

154. Перші зразки церковнослов'янських друкованих книг до середини XVI ст. вийшли у:

- А. Кракові (типографія Швайпольта Фіюля).
- Б. Новгороді (єпископ Геннадій).
- В. Любеці (Варфоломій Готан).
- Г. Москві (Іван Федоров).

155. Перша друкована сакральна література:

- А. «Триодь Постная», «Часовник».
- Б. «Псалтирі», «Євангеліє».
- В. «Апостол», «Слово о збуреню пекла».
- Г. «Часовник», «Триодь Цветная», «Апостол».

156. Зусиллями яких друкарів і книговидавців у XV ст. в книжковому мистецтві почала формуватися суто друкарська естетика (відмова від характерних для манускриптів великих форматів, двостовпцевих шпальт, численних лігатур і різноманітних скорочень у тексті, а також від багатоколірного оздоблення)?

- А. Петера Шеффера, Ерхарда Ратдольта.
- Б. Альбрехта Пфістера, Альда Мануція.
- В. Ніколя Жансона, Ульріха Ганна.

Г. Йогана Гутенберга, Швайпольта Фіоля.

157. Хто був першим східнослов'янським книговидавцем рукописної книги Княжої доби та кириличних книг, надрукованих ним наприкінці XV ст. у м. Кракові?

- А. Іван Федоров.
- Б. Швайпольт Фіоль.
- В. Варфоломій Готан.
- Г. Ніколя Жансон.

158. Чия видавнича діяльність була найважливішим знаряддям у боротьбі населення українських і білоруських земель за збереження своєї національної культури?

- А. Львівського Успенського (Ставропігійського) братства.
- Б. Приватної друкарні Михайла Сльозки (м. Львів).
- В. Друкарні при Почаївському монастирі.
- Г. Видання мандрівних друкарень.

159. Книгодрукування в Києві у стінах Києво-Печерської лаври, що згодом стає центром книговидавничої справи в Україні, було засновано:

- А. 1616 р.
- Б. 1685 р.
- В. 1721 р.
- Г. 1805 р.

160. Хто з культурних діячів високо поцінував друковану книгу і водночас зазначив: «Українська друкована книга – спочатку львівська, потім київська, а згодом і чернігівська – користувалися доброю славою поза межами вітчизни. Оздоблена прекрасними гравюрами, виготовленими руками чудових майстрів, з особливою старанністю надрукована і оправлена, вона була бажана на полицях бібліотеки і московського книголюба, і молдавського поміщика, і у південних слов'ян, де вона допомагала в боротьбі проти турецького поневолення?»

- А. І. Каганов.
- Б. С. Полоцький.

В. С. Яворський.
Г. Ф. Прокопович.

161. Дослідники мовно-культурної традиції Литовського великого князівства:

А. Г. Півторак, М. Пещак, Ю. Карський, В. Русанівський.
Б. А. Кримський, М. Максимович, О. Тараненко.
В. В. Курашкевич, О. Соболевський, О. Шахматов.
Г. О. Журавський, Ю. Шевельов, Х. Станґ.

2.4. СТАРОУКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА XVI – XVII СТ. ПОЛЬСЬКА ДОБА (1569 – 1654 РОКИ)

162. Люблінська унія (1569 р.) в історії української культури і літературної мови – це:

А. Полонізація українських земель.
Б. Наступ на православну віру.
В. Окатоличення мовних і культурних засад українського народу.
Г. Запровадження фільваркової системи експлуатації селян.

163. Берестейська унія (1596 р.) у контексті історії української культури і літературної мови – це:

А. Знищення соборності (етнічної основи) української мови.
Б. Переслідування православних польською владою.
В. Переслідування архімандритів та інших керівників православної церкви.
Г. Перехід української шляхти на бік уніатської церкви, запровадження церковної служби польською мовою.

164. Повстання Богдана Хмельницького (1648 р.) у контексті історії української культури і літературної мови – це:

А. Боротьба проти польської ідеології на терені Запорозької Січі.

- Б. Православна церква в доктрині державницької ідеології.
- В. Розповсюдження універсалів і розпоряджень гетьмана Б. Хмельницького тільки українською мовою.
- Г. Скасування польської мови в діловодстві і побутовому вжитку.

165. Середина XVI ст. є переломним періодом в історії української літературної мови, що засвідчує:

- А. Зародження нової української літературної мови на живій народній основі.
- Б. Зростання чисельності канцелярій, які продовжують писати «руською» (українською) мовою.
- В. Насильну урядову полонізацію.
- Г. Польську національну нетолеранцію.

166. Права якої мови захищає автор цитованого уривку «Поправ прав Воевідств Волинського, Брацлавського й Київського. Щоб статуту для тих Воевідств, за їхнім правом, писалися руським язиком і письмом, не мішаючи слів латинських», оприлюднений на Варшавському сеймі 1590 року?

- А. Української.
- Б. Латинської.
- В. Російської.
- Г. Польської.

167. Якими документами засвідчено, що Польща в XVII ст. уперто вела полонізацію української мови?

- А. Литовським Статутом (1614 р.).
- Б. Постановою Варшавського Сейму (1696 р.) про мову урядових українських канцелярій: «Писар повинен по-польськи, а не по-руськи писати».
- В. Рішенням польської шляхти 1573 р. ліквідовано руське й волоське право, яким користувалося православне селянство.
- Г. Переслідування православних вірян католицькими магнатами.

168. Хто з культурних діячів XVI ст. свідомо виступив проти української мови?

- А. Польський полеміст і проповідник Петро Скарга.
- Б. Князь Андрій Курбський, що емігрував з Москви (1528 – 1583 рр.).
- В. Московський друкар диякон Іван Федорович (†1583р.).
- Г. Черкаський староста Михайло Вишневецький.

169. За діяльністю яких діячів науки можна стверджувати, що полемічна література поширюється і провадиться вже новою українською літературною мовою (відповідно до Берестейської унії (1596 р.)?)

- А. Леонтія Карповича (1580 – 1620 рр.), Єлисея Плетенецького (†1624 р.).
- Б. Іова Борецького (†1631р.), Мелетія Смотрицького (1578 – 1633 рр.).
- В. Лаврентія Зизанія (†1634 р.), Ісаї Копинського (†1640 р.).
- Г. Петра Могили (1596 – 1647 рр.), Сильвестера Косіва (†1657 р.) та ін.

170. На становлення української літературної мови вплинуло виникнення друкарства, що розпочав його у 1491 році:

- А. Швайпольт Фіюль.
- Б. Іван Федорович.
- В. Петро Мстиславцев.
- Г. Григорій Ходкевич.

171. У яких містах з'явилися нові братські школи вищого типу, що сприяли у розвою української літературної мови?

- А. Острог.
- Б. Київ.
- В. Львів.
- Г. Переяслав.

172. Які граматичні праці, що репрезентують церковно-слов'янську мову, що сильно зукраїнізувалася й не переста-

ла бути ще мовою літературною, обґрунтовують її за певними граматичними законами?

- А. «Грамматика словенска» Лаврентія Зизанія (1596 р.).
- Б. «Грамматика словенскія правильное синтагма» Мелетія Смотрицького (1618 р., 1619 р.).
- В. «Адельфотес» (1591 р.), «Грамматика» Михайла Ломоносова (1755 р.).
- Г. «Кграматыка словенска языка» (Вільно, 1586 р.).

173. Назвіть перший словник української літературної мови:

- А. «Лексис с толкованіемъ словенськихъ словъ просто» невідомого автора XVI ст.
- Б. «Лексікон славеноросскій» Памва Беринди (1627 р.).
- В. «Лексис сирѣчь реченія, въкратцѣ събранны и из словенского языка на простый рускій діалект истолкованы» Лаврентія Зизанія (1596 р.).
- Г. Рукописний анонімний Семимовний словник «Jhe Neptaglot Jexicon» (XVII ст.).

174. Перша грамматика української літературної мови XVI ст. – це:

- А. «Грамматика словенська» Івана Ужєвича.
- Б. «Грамматика словенска» Лаврентія Зизанія.
- В. «Кграматыка словенска языка».
- Г. «Адельфотес».

175. «Грамматика словенська» Івана Ужєвича, написана мовою:

- А. Українською.
- Б. Латинською.
- В. Польською.
- Г. Французькою.

176. Феофан Прокопович свою культурну і наукову діяльність у Києво-Могилянській академії здійснював мовами:

- А. Польською.
- Б. Латинською.

В. Грецькою.

Г. Церковнослов'янською.

17. Які літери вилучені Петром I зі старослов'янського кирилівського алфавіту (графічна реформа Петра I)?

А. Ц, Щ.

Б. Ж, А, З.

В. Ъ, Ь.

Г. Ъ, Г.

178. Літописи, що слугують хронологією історичних подій – це:

А. «Летопись Самовидца о войнах Богдана Хмельницкого и междоусобиях, бывших в Малой России по его смерти. Доведено продолжателями до 1734 р. ».

Б. «Лѣтопись событий в Югозападной России в XVII вѣкѣ. Составил Самоил Величко, бывший канцелярист войска Запорожскаго, 1720 р. ».

В. «Літопис» Григорія Грабянки «Действия презельной и от начала поляков криванной небывалой браки Богдана Хмельницкого, гетьмана Запорожского, с поляками...» (1710 р.)

Г. П. Симоновський «Краткое описание о козацком мало-российском народе и о военных его делах...» (1847 р.).

179. Павло Житецький писав: *«Не легко іноді розібратись у цьому хаосі слів, то відмінних за значенням і походженням, то подібних за значенням, але відмінних за походженням... Підкоряючись різноманітним впливам мови, то книжної, то розмовної, то міської, то сільської, він ніби втратив саме відчуття її».* **Мову якого твору характеризував П. Житецький?**

А. Гигорія Полетики «Историческое известие, на каком основании Малая Россия была под. республикой ольской и на каких договорах поддалась руським государям» (1764 р.).

Б. О. Шафонського «Чернігівське намісництво топографічний опис з коротким географічним і історичним описом Малої Росії з частини якої це намісництво складається».

В. В. Рубана «Краткая летопись Малой России с 1506 по 1770» (1777 р.).

Г. Г. Сковороди «Уразумѣш сіе Іереміино...».

180. Про кого з культурних діячів влучно висловився В. Г. Короленко: «... В його серці палала любов до української «музицької» мови. Він перший став писати мовою, якою говорило населення цього краю, але якою не писали. Він зробив цю м'яку, виразну, сильну, багату мову літературною, і українська мова, яку вважали лише місцевим наріччям, з його легкої руки зазвучала так голосно, що звуки її рознесли по всій Росії. На ній потім співав свої пісні і кобзар Шевченко?»

А. Г. Сковороду.

Б. І. Нечуя-Левицького.

В. І. Котляревського.

Г. П. Гулака-Артемівського.

181. Про кого писав М. Рильський: «Як не міг Леонардо да Вінчі бути тільки живописцем або тільки скульптором, як не здатний був Ломоносов бути тільки хіміком або тільки поетом, так не народжений він був на те, щоб усю силу свого розуму, темпераменту й таланту спрямувати якимось одним річищем... Він був народжений поетом, але він же був народжений і прозаїком, і ученим-дослідником, і громадським діячем. Його творча діяльність нагадує складний і прекрасний поліфонічний твір: багато мелодій, багато контрастів, гострі поєднання звуків – але, зрештою, все зливається у світлу гармонію?»

А. М. Коцюбинського.

Б. В. Винниченка.

В. І. Франка.

Г. І. Нечуя-Левицького.

182. Назвіть публікації Івана Франка проти москвофільства у становленні й розвої української літературної мови в Західній Україні:

А. «Чи ми хоч тепер прокинемось?»

- Б. «Азбучна війна в Галичині», «Говоримо на вовка – скажімо і за вовка».
- В. «Конечність реформи учення руської літератури по наших середніх школах».
- Г. «Етимологія і фонетика в южно-руській літературі», «Літературна мова і діалекти».

183. Яка мова мали сильний вплив на українську мову в XVI – XVII ст. і спричинила макаронічність мови?

- А. Російська.
- Б. Латинська.
- В. Польська.
- Г. Грецька.

184. У XVI – XVII ст. мовою науки і дипломатії була:

- А. Російська.
- Б. Латинська.
- В. Українська.
- Г. Німецька.

185. Яка мова за часів козаччини була популярною і мала вплив на українську мову?:

- А. Московська.
- Б. Татарська.
- В. Грецька.
- Г. Латинська.

186. Хто з культурних діячів XVII ст. запровадив у Києві потужну друкарню при Печерській лаврі:

- А. Єлисей Плетенецький, Захар Копистенський.
- Б. Тарасій Земка, Іов Борецький.
- В. Петро Могила, Памва і Степан Беринди.
- Г. Інокентій Гізель.

187. Велика колонізація українського населення на Схід, на Лівобережжя розпочалася після:

- А. Люблінської унії (1569 р.).
- Б. Указу Петра I 1708 р. про поділ Слобожанщини.

В. Призначення князя О. Шаховського командуючим слобідськими полками 1733р.

Г. Запровадження драгунських полків на Слобожанщині 1746 р.

188. Який вплив мала колонізація українців на розвиток української мови?

А. Вплив західноукраїнських ознак на літературну мову.

Б. Вплив полонізмів на українську літературну мову.

В. Вплив русифікаторської політики царизму в Україні.

Г. Вплив кримсько-татарських набігів і полон українців.

189. Українське політичне, релігійне й культурно-освітнє життя з початку XVII ст. складалося під впливом:

А. Розквіту науки, культури і мистецтва.

Б. Берестейської унії.

В. Відстоювання національної, релігійної і культурної самостійності.

Г. Руйнації традиційної для України опори православ'я – княжої Волині.

190. Що було головним репрезентантом української мови XIV – першої половини XVI ст.?

А. Художня література.

Б. Юридичні документи.

В. Дарчі і купчі грамоти, заповіти.

Г. Сакральна література.

191. Стиль мови юридичних документів:

А. Низький.

Б. Високий.

В. Середній.

Г. Знижений.

192. Які мови використовувалися в регіонах старої України (Галичини, Буковини, Закарпаття)?

А. Грецька, старослов'янська.

Б. Німецька, румунська.

- В. Угорська, чеська.
- Г. Староукраїнська, польська.

193. Які євангельські тексти було перекладено в другій половині XVI ст.?

- А. Волинське євангеліє (1571 р.).
- Б. «Крехівський апостол» (1560 р.).
- В. Хорошівське євангеліє (1581 р.).
- Г. Пересопницьке євангеліє (1556 – 1560 рр.).

194. Поширенню української літературної мови сприяла діяльність:

- А. Недільних шкіл.
- Б. Острозької академії.
- В. Церковних братств.
- Г. Києво-Могилянського колегіуму.

195. «Крехівський апостол» – це переклад зі:

- А. Радзівілівської польської біблії.
- Б. Літківської біблії.
- В. Нягівських повчань.
- Г. Учительних євангелій.

196. У «Крехівському апостолі» використано правопис:

- А. Грецький.
- Б. Старий болгарський.
- В. Кириличний.
- Г. Глаголичний.

197. Конфесійний стиль староукраїнської мови формувалася під впливом:

- А. Латинізмів.
- Б. Грецизмів.
- В. Болгаризмів.
- Г. Церковнослов'янської мови, адаптованої на українському ґрунті.

198. Художня література зароджувалася в останній чверті XVI ст. у вигляді:

- А. Панегіриків.
- Б. Усного народного епосу.
- В. Полемічних віршів.
- Г. Сакральної.

199. Іван Вишенський, як істинний захисник православного християнства, у мовно-культурному житті був:

- А. Полемістом.
- Б. Традиціоналістом.
- В. Схимником.
- Г. Футуристом.

200. Хто з культурних діячів і в яких творах продовжено полемічну традицію в XVII ст., започатковану І. Вишенським?

- А. Іван Котляревський «Енеїда».
- Б. Петро Скарга «Берестейський собор і оборона його».
- В. Мелетій Смотрицький «Пересторога».
- Г. Захарій Копистенський «Палінодія».

201. Які перші граматики було складено наприкінці XVI ст. з ініціативи створених в Україні і Білорусі братств?

- А. «Грамматіки словенское правильное синтагма» М. Смотрицького.
- Б. «Синоніма словенороська» невідомого автора.
- В. «Лексіконъ словенороскій» Памви Беринди.
- Г. «Грамматика словенская» Івана Ужєвича.

202. Які відомі граматики М. Смотрицький використав як зразки для створення своєї граматики?:

- А. Латинську граматику славетного португальського філолога Альвара.
- Б. Граматику чеського лінгвіста Я. Благослава.
- В. Грецьку й латинську граматики німецького гуманіста Ф. Меланхтона.
- Г. Грецьку граматику візантійського вченого К. Ласкаріса.

203. Хто автор лексикографічної праці «Лексіконъ славно-росскій и именъ тлъкованіє» (1627 р.) яка сприяла піднесенню авторитету як церковнослов'янської, так і тодішньої книжної української мови?

- А. Максим Святогорець (Максим Грек).
- Б. Мануїл Ритор.
- В. Памво Беринда.
- Г. Мелетій Смотрицький.

204. Словник Памво Беринди справив помітний вплив на розвиток словникарства у слов'янських і неслов'янських народів, крім того, мав непересічне значення, оскільки чітко розмежував дві вживані на той час мови:

- А. Церковнослов'янську.
- Б. Староукраїнську.
- В. Латинську.
- Г. Польську.

205. Хто автор перекладного латинсько-українського словника «Лексіконъ латинський», створеного на основі латинського лексикону А. Калепіна?

- А. Арсеній Сатановський.
- Б. Єпіфаній Славинецький.
- В. Іван Ужєвич.
- Г. Михайло Василевич.

206. Перша лексикографічна праця найбільша за обсягом тогочасного лексикону (27 тис. слів) Арсенія Корецького-Сатановського і Єпіфанія Славинецького:

- А. «Леґікон словено-латинський».
- Б. «Граматака словенская».
- В. «Лексіконъ словеноросскій».
- Г. «Грамматіки словенское правильное синтагма».

207. Якою мовою написана «Граматака словенская» Івана Ужєвичча?

- А. Латинською.

- Б. Французькою.
- В. Староукраїнською.
- Г. Слов'яноруською.

208. Хто з українських поетів першої половини XVII ст. продовжив традицію панегірично-полемічної літератури?

- А. О. Митура, Т. Земка.
- Б. К. Сакович, Н. Зінкович.
- В. Г. Дорофієвич, М. Смотрицький.
- Г. К. Транквеліон-Ставровецький.

209. Автором яких книг був Кирило Транквіліон-Ставровецький?

- А. «Христось Пасхон».
- Б. «Зерцало богословія».
- В. «Учительное евангеліє».
- Г. «Пересторога».

210. Хто був найвідомішим представником побутової поезії XVII ст.?

- А. Климентій Зіновіїв.
- Б. Іннокентій Гізель.
- В. Варлаам Ясинський.
- Г. Іван Величковський.

211. Хто з дослідників у передмові до збірки «Климентій Зіновіїв. Вірші. Приповіді посполиті» так описав суспільно-політичне життя України: «Творчість Климентія припадає на часи, знамениті не стільки яскравістю зовнішньополітичних подій, скільки загостреністю і суперечливістю внутрішнього життя України кінця XVII – початку XVIII ст...»?

- А. В. Чапленко.
- Б. А. Генсьорський.
- В. В. Перетц.
- Г. І. Чепіга.

212. Климентія Зіновієва називали «натуралістом», бо уявлення про тодішню народну українську мову у своїй поезії подавав через:

- А. Фразеологізми.
- Б. Аллегорію.
- В. Приказки.
- Г. Прислів'я.

213. Про злиття яких двох культурно-літературних течій зазначає відомий дослідник історії давнього українського театру В. Резанов у цитованому уривку: «...у Польщі по костелах та по приватних господах грали п'єси, що обробляли були ті самі основні мотиви, які ми бачимо в західноєвропейській різдвяній містеріїб пророкування про Христа, благовістя, як Йосип шукає притулку в Віфліємі, Різдво та поклоніння пастирів, Ірод та поклоніння волхвів, винищення немовлят і плач Рахілін»?

- А. Європейської драми-театру містерій та єзуїтського театру.
- Б. Греко-візантійської.
- В. Латино-польської.
- Г. Латино-російської.

214. Драми поділялися на:

- А. Канонічні.
- Б. Різдвяні.
- В. Великодні.
- Г. Жнивварські.

215. Які драми XVII ст. написано мовою, близькою до народної?

- А. «Драма про Олексія чоловіка Божого».
- Б. «Розмышлян'є о муцѣ Христа Спасителя нашего».
- В. «На рж[с]во гдѣ Бгѣ и спсѣ нашего ІсХѣ ».
- Г. «Торжество естества человеческого»

216. Які моралізаторські твори, написані українською народною мовою з'явилися у першій половині XVII ст.?

- А. «Меч духовний».
- Б. «Скарбниця потрібная».
- В. «Диалогъ о смерти».
- Г. «Огородок Марії Богородиці».

2.5. СТАРОУКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА К. XVII – XVIII СТ.

217. На к. XVII – поч. XVIII ст. староукраїнську літературну мову поступово змінює так звана слов'янонурська. У яких творах це прослідковано?

- А. «Торжество Естества человеческого».
- Б. «Мудрость предвѣчная».
- В. «Царство природы людской».
- Г. «Свобода».

218. Якою мовою, написано дві найдавніші інтермедії, що увійшли до драми Я. Гаватовича: «Tragedia albo wizerunk śmierci przeświątego Jana Chrzyciela, przesłańca Bożego»?

- А. Польською.
- Б. Грецькою.
- В. Староукраїнською.
- Г. Церковнослов'янською.

219. Мова інтермедій із Дернівського збірника кінця XVII – початку XVIII ст.:

- А. Церковнослов'янська.
- Б. Староукраїнська літературна мова.
- В. Українська народна мова.
- Г. Руська мова.

220. Яку мову презентують інтермедії XVII – початку XVIII ст.?

- А. Польську.
- Б. Церковнослов'янську.
- В. Староруську.
- Г. Розмаїтість мовної ситуації, яка склалася на той час в Україні.

221. Центр громадсько-політичного життя в Україні в другій половині XVII ст.:

- А. Львівська братська школа.
- Б. Києво-мефодіївське товариство.
- В. Києво-Могилянська колегія.
- Г. Острозька академія.

222. Хто з культурних діячів формував науково-освітню концепцію Києво-Могилянської колегії XVII ст.?

- А. І. Галятовський, М. Смотрицький.
- Б. І. Гізель, О. Павловський.
- В. Л. Баранович, І. Ужевич.
- Г. А. Радивилівський, С. Полоцький.

223. Хто автор збірки полемічно-публіцистичних проповідей «Ключ розум'я» (1659 р.)?

- А. І. Галятовський.
- Б. А. Радивилівський.
- В. С. Полоцький.
- Г. Л. Баранович.

224. Мова творів І. Галятовського найближча до:

- А. Староукраїнської літературної мови (народної).
- Б. Латинської.
- В. Церковнослов'янської.
- Г. Слов'яноруської.

225. Твори І. Галятовського за жанром – це:

- А. Інтермедії, житія.
- Б. Панегірики, проповіді.

- В. Апокрифи.
- Г. Повчання на різні теми.

226. У лексичному складі збірника «Ключь розумѣнїя»

I. Галятовського багато запозичень з мови:

- А. Латинської.
- Б. Грецької.
- В. Словеноруської.
- Г. Польської.

227. Продовжувачем полемічно-публіцистичної традиції

I. Галятовського був:

- А. Ф. Прокопович.
- Б. М. Довгалевський.
- В. А. Радивилівський.
- Г. І. Величковський.

228. Які збірники проповідей належать А. Радивилівському?

- А. «Огородокъ Марїи Богородицы».
- Б. «Вѣнецъ Христовъ зъ проповѣдій недѣльныхъ, аки зъ цвѣтовъ рожаныхъ на украшенїе православно-кафолической святой восточной церкви сплетеный».
- В. «Науки парохїальні».
- Г. «Милость Божия».

229. Які твори належать Дмитрові Туптало (Тупталенко)?

- А. «Мечъ духовный».
- Б. «Скарбница потребная».
- В. «Літопис або збірний хронограф».
- Г. «Четѣ-Минеї».

230. Якою мовою написано твори Дмитра Туптала?

- А. Староукраїнською.
- Б. Латинською.
- В. Грецькою.
- Г. Церковнослов'янською.

231. Поступом у розвої староукраїнської літературної мови XVII – першої чверті XVIII ст. були літописи. Хто автор літопису «Сказаніє о воинѣ козацкои з поляками черезъ Сѣновіа Богдана Хмелні[ц]кого Гетмана Войскъ Запорожскіхъ восьми лѣтехъ точившойса» (1718 р.)?

- А. Самовидець.
- Б. Григорій Грабянка.
- В. Самійло Величко.
- Г. Сильвестр Косів.

233. Який літопис впорядкував Сильвестр Косів?

- А. «Печерський патерик».
- Б. Львівський літопис.
- В. Лизогубівський літопис «Короткий літопис Малої Росії з 1506 до 1770 рік».
- Г. Київський літопис.

234. Яка причина занепаду староукраїнської літературної мови кінця XVII – початку XVIII ст.?

- А. Створення варіанта наднаціональної літературної мови – церковнослов'янської літературної мови східнослов'янського ізводу.
- Б. Функціональне розширення сфер церковнослов'янської мови після Синоду 1720 року.
- В. Русифікація.
- Г. Сприяння культурних діячів, свідомо чи несвідомо влитися в загальноросійський культурний контекст.

235. У яких драмах з кінця XVII – початку XVIII ст. прослідковують заступлення староукраїнської літературної мови церковнослов'янською?

- А. «Дѣйствія на страсти Христовы».
- Б. «Торжество Естества Человѣческаго».
- В. «Царство Натури Людской».
- Г. «Милость Божія».

236. Яка мова прийшла на зміну староукраїнській літературній наприкінці XVII – початку XVIII ст.?

- А. Латинська.
- Б. Старослов'янська.
- В. Слов'яноруська (словенороська).
- Г. Церковнослов'янська.

237. Які великодні драми, написано слов'яноруською мовою?

- А. «Власнотворчий образ челоуѣколюбія Божія» М. Довгалецького.
- Б. «Владимір» Ф. Прокопович.
- В. «Разговор Великороссіи с Малороссіей» С. Дівовича.
- Г. «Милость Божія».

238. Якою мовою написано трагедікомедію Варлаама Лашевського «О награжденніи в семь свѣтѣхъ приїсканныхъ дѣлъ, мзды в будущей жизни вѣчной»?

- А. Латинською.
- Б. Слов'яноруською.
- В. Церковнослов'янською.
- Г. Староукраїнською.

239. Слов'яноруська (словенороська) літературна мова XVIII ст. – це мова:

- А. Національна.
- Б. Штучна.
- В. Регіональна.
- Г. Діалектна.

240. Спроба витворити в XVIII ст. на народній основі єдину літературну мову – це:

- А. Східнослов'янську.
- Б. Південнослов'янську.
- В. Спільносхіднослов'янську.
- Г. Руську.

241. До створення в XVIII ст. слов'яноруської і спільно-східнослов'янської мов долучилися як російські, так і українські письменники, зокрема:

- А. С. Полоцький.
- Б. С. Яворський.
- В. Є. Славинецький.
- Г. Г. Сковорода.

242. Мовотворчість Г. Сковороди створена не з старої літературної мови, а з мови:

- А. Діалектної.
- Б. Розмовної.
- В. Фольклорної.
- Г. Національної.

243. Лексичні запозичення з яких мов використав Г. Сковорода у своїх творах?

- А. Польської.
- Б. Церковнослов'янської.
- В. Грецької.
- Г. Німецької.

244. Староукраїнська мова в XVIII ст. продовжувала існувати в:

- А. Усній і рукописній формах школярських віршів.
- Б. Нею писалися й виголошувалися колядки, твори духовного й світського змісту.
- В. Акростихах.
- Г. У вишуканих літературних творах.

245. Яка стилістична фігура була найбільш характерною для школярських віршів?

- А. Епіфора.
- Б. Демінутиви.
- В. Парономазія.
- Г. Симплока.

246. У XVII – XVIII ст. існували посібники, у яких викладалася наука творення віршів. Якою мовою вони написані?

- А. Церковнослов'янською.
- Б. Староукраїнською.
- В. Латинською.
- Г. Словеноруською.

247. У яких інтермедіях до різдвяних і великодних драм Митрофаном Довгалевського представлено народну мову?

- А. «Комическое дѣйствиє».
- Б. «Властотворній образ челоуѣколюбія Божія».
- В. «Hortus roëticus».
- Г. «Милость Божия».

248. Найпоширенішими пам'ятками науково-практичного жанру XVIII ст. були:

- А. Літописи.
- Б. Лікарські поради з фармакопеї, фармакології, ботаніки, медицини в цілому.
- В. Господарські поради про землеробство, тваринництво, бджільництво, кулінарію тощо.
- Г. Травники.

249. Крім сільськогосподарської і промислово-виробничої лексики, представлено суспільну лексику в приватних (авторських) щоденниках:

- А. Щоденнику генерального хорунжого М. Ханенка (період з 1719 по 1789 рр.).
- Б. Щоденнику Я. Марковича (1717 – 1767 рр.).
- В. «краткій журналъ о пое[з]дѣ в Москву Ясновельмо[ж]н[ог][о] Єго милости п[а]на Даніила Апостола».
- Г. Щоденнику І. Іскри.

250. Адміністративно-судові документи велися в основному в сотенних канцеляріях і писалися мовою:

- А. Латинською.
- Б. Староукраїнською.

- В. Словеноруською.
- Г. Церковнослов'янською.

251. Якою мовою було написано приватні листи XVIII ст.?

- А. Українською з елементами російської.
- Б. Російською.
- В. Українською.
- Г. Польською.

252. У творах Івана Некрашевича засвідчено три вживані тоді літературні мови:

- А. Слов'яноруська, народна мова, староукраїнська.
- Б. Староукраїнська, спільносхіднослов'янська, киеворуська.
- В. Народна мова, староукраїнська, східнослов'янська.
- Г. Спільносхіднослов'янська, народна мова, слов'яно-руська.

253. Який твір Івана Некрашевича написано народною (зароджуваною новоукраїнською) мовою?

- А. «Замысль на попа».
- Б. «Ярмарок».
- В. «Письмо, писанное к гнѣдинскому с[вященнику] Иоанну Фильповичу и его сыну Петру, и къ дячку Стефану Крипѣцкому».
- Г. «Разговоры душѣ с тѣлом».

254. Який стан мови XVIII ст. схарактеризовано в цитованому уривку Н. Кістяківською: «Руїна викликала страшенний занепад у письменстві XVIII ст. Воно лишається десь на боці від великого битого шляху, яким посувається тодішнє усне мистецтво; воно не доходить до друкарні; воно утворюється десь по кутках, переважно в нижчій верстві більше-менше освіченого громадянства, та переховується в рукописах, що частенько гинуть, залишаючи з діяльності часом неабиякої ваги авторів – мізерні уривки та шматки, часом навіть ймення та прізвище. Круг спостережень та думок нечисленних авторів стає тісним, вузьким, обмеженим рамцями провінціального побуту?»

- А. Занепад.
- Б. Обмеження.
- В. Піднесення.
- Г. Провінційність.

255. Кому з культурних діячів належить цитований уривок: *«Показово, що навіть офіційні заходи австрійського уряду після приєднання західноукраїнських земель до Австрії скеровані на запровадження в культурний ужиток мови «рутенів» чи «руснаків» не наштотували цих людей на думку про власну українську мову як мову національну»?*

- А. М. Грушевському.
- Б. В. Чапленко.
- В. І. Огієнку.
- Г. С. Почаському.

256. Хто з авторів так схарактеризував національну свідомість нової генерації української інтелігенції XVIII ст.: *«суспільство, яке втратило колишній корінь, не одразу пустить новий, воно не має за собою історичної святині; доля їхніх предків служить для них докором, і вони відвертаються від неї, намагаються забути старе, бо їм від нього мимоволі соромно; а нове ще не встигло стати історичним набутком. На перевертнях взагалі лежить відбиток слабості, в'ялості, брак усвідомлення мети, міцності взаємодії праці та волі. Зрадивши раз душі своїй, вони ще довго здатні зраджувати її вдруге і втретє»?*

- А. М. Сулима.
- Б. Ю. Шевельов (Шерех).
- В. В. Німчук.
- Г. М. Костомаров.

257. Що спричинило в XVIII ст. українську мову називати «мужичою мовою», а народ «мужиком»?

- А. Відрив української верхівки від народу.
- Б. 1667 року Правобережжя знову відійшло до Польщі, вся українська інтелігенція попольщилась і покатоличилась, а на Лівобережжі – помосковцилась.

- В. Чужорідна культура.
- Г. Зверхність панівної тверхівки.

258. Ліквідувавши політичну автономію України, царський уряд поставив за мету повністю нівелювати український народ і його культуру. Це призвело до того, що у Східній Україні XVIII ст. засобом літературного спілкування стала мова:

- А. Російська.
- Б. Церковнослов'янська.
- В. Латинська.
- Г. Польська.

259. Засобом літературного спілкування в Західній Україні XVIII ст. була мова:

- А. Російська й староукраїнська.
- Б. Польська й латинська.
- В. Церковнослов'янська.
- Г. Російська й польська.

260. Засобом літературного спілкування в Закарпатті XVIII ст. були такі мови:

- А. Польська й латинська.
- Б. Староукраїнська й польська.
- В. Латинська й угорська.
- Г. Російська й польська.

261. На стан української культури XVIII ст. впливали такі чинники:

- А. Нова генерація української інтелігенції з новою національною свідомістю (усвідомлюючи втрату політичних і культурних орієнтирів).
- Б. Новітній етап перетворення народного мистецтва в професійне.
- В. Українські землі перебували в складі різних за суспільним устроєм, мовами і національними традиціями державних утворень.
- Г. Поширення російської культури.

262. Творення української культури й мови, по приєднанню України до Москви (1654) проходило так само як і за польської доби, у двох культурних центрах:

- А. Києві, Чернігові.
- Б. Чернігові, Переяславі.
- В. Києві, Переяславі.
- Г. Чернігові, Львові.

263. Які українські письменники Московської доби продовжують писати свої твори новою українською літературною мовою?

- А. Іоаникій Галятовський (†1688 р.).
- Б. Андрій Радивиловський (†1688 р.).
- В. Григорій Сковорода (1794 р.).
- Г. Василь Барський (1747 р.).

264. Що відбулося в українській культурі 1654 року, коли Київ з Лівобережжям остаточно перейшли під юрисдикцію Москви?

- А. На Сході розпочався сильний вплив московський.
- Б. Український захід остаточно ополячився.
- В. Подніпров'я стало етнічною основою української літературної мови.
- Г. Південь було русифіковано.

265. Канцелярською мовою протягом XVII ст. на Лівобережжі та Правобережжі була:

- А. Жива українська мова.
- Б. Московська мова.
- В. Польська мова.
- Г. Словеноруська.

266. Що спричинило до нечіткого пограниччя українських говірок?

- А. 40-літній час війни в Україні (1648–1687 рр., від початку повстання Б. Хмельницького до початку гетьманування Івана Мазепи), що обернув усю Правобережню Україну в руїну (відбувалося переселення народу на більш спокійні місця, а головню на Лівобережжя).

Б. Виснажлива російсько-турецька війна (1735 р.) спричинила населення Лівобережжя великими громадами втікати на Правобережжя.

В. Політичні та історико-культурні чинники.

Г. Культ церковнослов'янської мови і віддаленість загальнонародної від літературно-писемної.

267. Коли Петро I реформував кириличне письмо у так звану «гражданку»?

А. 1708 р.

Б. 1721 р.

В. 1731 р.

Г. 1739 р.

268. Петро I 1720 року видав указ: *«Въ Кіево-Печерской и Черниговской типографіях вновь книгъ никакихъ, кромъ церковныхъ прежнихъ изданій, не печатать, да и оныя церковныя книги, для совершеннаго согласія съ великороссійскими такими жъ церковными книгами, сравнивать прежде печати, дабы никакой розни и особливого нарпчія во оныхъ не было. Другихъ же никакихъ книгъ ни прежнихъ, ни новыхъ изданій, не объявя объ оныхъ въ Духовной Коллегіи и не взяв отъоной позволенія, не печатать, дабы не могло въ такихъ книгахъ никакой Церкви Восточной противности и съ великороссійскою печатію несогласія произойти»* – **на знищення:**

А. Української культури.

Б. Української мови.

В. Українських звичаїв.

Г. Українських традицій.

269. Валуєвський циркуляр (1863 року) було видано з метою знищення:

А. Українського книгодрукування.

Б. Української освіти.

В. Українського письма.

Г. Української лексики.

270. Що було ідеологічною основою Російської імперії, на якій виховувалося українське дворянство кінця XVIII – початку XIX ст.?

- А. Націоналістичність.
- Б. Православ'я.
- В. Народність.
- Г. Самодержавство.

271. Наприкінці XVIII ст. зароджується поетична творчість, що продовжує традиції:

- А. Народних історичних пісень, дум.
- Б. Культурних епох.
- В. Українського вертепу.
- Г. Фольклору.

272. Мова поетичної творчості (віршів) XVIII ст.:

- А. Староукраїнська з русицизмами.
- Б. Народна.
- В. Слов'янороська з церковнослов'янізмами.
- Г. Руська з полонізмами.

273. Індивідуальна творчість яких культурних діячів змінила великодні й різдвяні вірші (зазвичай, були анонімними)?

- А. І. Котляревського.
- Б. П. Морачевського.
- В. С. Маслова.
- Г. І. Некрашевича.

274. У якому напрямку здійснювався розвиток літератури народною мовою кінця XVIII ст.?

- А. Художньому.
- Б. Бурлескно-сатиричному.
- В. Ліричному.
- Г. Сатиричному.

275. Найвищим виявом бурлескно-сатиричного напрямку XVIII ст. був твір, що відбив народну мову колишньої Гетьманщини, – це:

- А. «Пан Халявський» Г. Квітки.
- Б. «Тарас Бульба» М. Гоголя.
- В. «Енеїда» І. Котляревського.
- Г. «Наталка Полтавка» І. Котляревського.

276. З появою якого твору в XVIII ст. національна самосвідомість акумулює народжену в суспільстві увагу до простолюду, особливостей його життя й культури?

- А. «Малоросійські повісті» Г. Квітки.
- Б. «Разговор Великороссии с Малороссією» С. Дідовича.
- В. «Енеїда» І. Котляревського.
- Г. «Владимір» Ф. Прокоповича.

277. Про кого відгукнувся М. Костомаров: «багато з того, що автор «Вечорів» і «Миргорода» прекрасно виразив по-російському, природніше звучало б по-українському»?

- А. В. Марковського.
- Б. А. Метлинського.
- В. М. Гнідича.
- Г. М. Гоголя.

278. У період творення нової української літературної мови російську літературу збагачували українським культурним життям такі вихідці з України:

- А. В. Марковський, А. Метлинський.
- Б. М. Гнідич, Л. Боровиковський.
- В. В. Капніст, В. Марковський.
- Г. М. Гоголь, М. Гнідич.

279. Хто з українських інтелігентів не поділяв офіційної думки про народність як ознаку «єдинонеділимості»?

- А. Г. Квітка-Основ'яненко, Є. Гребінка.
- Б. Л. Боровиковський, А. Метлинський.
- В. М. Костомаров, Г. Квітка-Основ'яненко.
- Г. В. Капніст, В. Марковський.

280. Про що висловився М. Костомаров: «Нам потрібне викладання науки нашою рідною мовою, викладання не тим,

які вже звикли говорити та й мислити загальноросійською мовою, а тому народові, для якого рідна мова й досі – найзручніша й найлегша форма передачі й вираження думок. Замість повістей, комедій, віршів, – потрібні наукові книжки. Звісно, при виборі треба бути мудрим. Смішно було б, коли б хтось переклав українською мовою «Космос» Гумбольдта або «Римську історію» Момзена...»?

- А. Ознакою народності є рідна мова, народні звичаї, фольклор.
- Б. Рідна мова – рушійна сила народної освіти, науки, культури.
- В. Політична автономія України.
- Г. Національна самоусвідомленість українського дворянства кінця XVIII – початку XIX ст.

281. Мова творів Г. Квітки-Основ'яненка – це помітне явище в історії української літературної мови, в якій відбилися:

- А. Етнографічні особливості українського народу.
- Б. Народна метафора.
- В. Формули народного етикету.
- Г. Народність фразеології.

282. Україномовну творчість Євгена Гребінки (повісті й оповідання він писав по-російськи) представлено таким жанром:

- А. Байками.
- Б. Лірикою.
- В. Перекладами.
- Г. Життями.

283. Кому належать слова: «Язык, имеющий свою грамматику, свои правила, свои обороты в речи, неподражаемые, неизъяснимые на другом; а его поэзия... Пусть попробуют передать всю силу, все величие, изящность на другом»?

- А. О. Шпигоцькому.
- Б. І. Котляревському.
- В. Є. Гребінці.
- Г. Г. Квітці.

284. Є. Гребінка – один із зачинателів стилю:

- А. Публіцистичного.
- Б. Конфесійного.
- В. Епістолярного.
- Г. Офіційно-ділового.

285. Українські (патріотичні) наукові праці XVIII ст., написані російською мовою:

- А. «Краткое описание о козацкомъ малороссійскомъ народѣ» (1765 р.) П. Симоновського.
- Б. «Собрание историческое» (1770 р.) Ст. Лукомського.
- В. «Краткая лѣтопись Малыя Росіи» (1776 р.) В. Рубана.
- Г. «Лѣтописное повѣствованіе о Малой Росіи и ея народѣ и козаках вообще» (1778 р.) В. Рігельмана.

286. Що спричинило до нових підходів у ставленні до творчого процесу українською мовою кінця XVIII – поч. XIX ст.?

- А. Західноєвропейський сентименталізм та романтизм.
- Б. Демократичність козацьких традицій.
- В. Посилення інтересу до України, до культури українського народу.
- Г. Збільшення наукових праць, творів, періодичних видань, що послуговувалися українською мовою.

2.6. УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА XIX – XX СТ.

287. Назвіть першу граматику української народної мови XIX ст.:

- А. «Грамматика» П. Куліша.
- Б. «Грамматика малороссійского наречія» О. Павловського.
- В. «Буквар южно-русскій» Т. Шевченка.
- Г. Грамматика І. Ужевича.

288. Від початку 30-х років XIX ст. з'явилася романтична течія, що розвинула такі літературні жанри:

- А. Ліричну пісню, трагедію.
- Б. Епос, лірику.
- В. Романтичну драму, трагедію.
- Г. Баладу, романс.

289. До Харківської школи романтиків уходили:

- А. А. Метлинський (Могила), М. Петренко.
- Б. М. Костомаров (Галка), О. Корсун.
- В. О. Шпигоцький, М. Петренко.
- Г. Є. Гребінка, Г. Квітка.

290. Характерними ознаками мовотворчості поетів-романтиків є:

- А. Природня нормалізація творення літературної мови. Упорядкування фонетичного і граматичного багатства української мови.
- Б. Творення абстрактної лексики як однієї з важливих складових літературної мови.
- В. Відродження української нації. Вираження найкращих сторін душі українця.
- Г. Опис козацької доби як певного символу існування українського народу.

291. Хто ухорив до західноукраїнської спільноукраїнської літературної течії «Руської трійці»?

- А. М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький.
- Б. І. Вагилевич, Я. Головацький, С. Писаревський
- В. П. Білецький-Носенко, М. Шашкевич, І. Вагилевич.
- Г. С. Писаревський, І. Вагилевич, Я. Головацький.

292. Хто з культурних діячів у першій половині XIX ст. намагався створити граматики й словники нової української народної і літературної мови?

- А. П. Білецький-Носенко, О. Павловський.
- Б. М. Максимович, Й. Лозинський.

В. І. Могильницький, Я. Головацький.

Г. Ф. Шиманович, О. Афанасьєв-Чужбинський.

293. Діячів якого мовно-культурного рівня високо поціновує В. Чапленко: «... тільки цим, цариною красною письменства в його переважно ліричних, ліроепічних (балади) та почасти драматичних жанрах (у дусі романтичної балади Шекспіра, а може, й трагедії Шекспіра) їхня мовна практика й обмежилась. Вони зовсім нічого не дали в галузі мистецької прози (тільки геть пізніше, бо аж у 50-х роках, це надолужив П. Куліш своєю «Чорною радою»), як також нічого не здійснили з своїх планів у царині наукового та публіцистичного мововжитку (за винятком відозви Кирило-Мефодіївського братства та «Книг битія»), але мовостиль цієї останньої специфічний – євангельський?»

А. Лексикографів.

Б. Граматистів.

В. Романтиків.

Г. Пародистів.

294. Націєтворчу роль якого культурного діяча відзначив Дж. Грабович: «... він співець і пророк, що передав голос свого народу, він духовний батько відродження української нації?»

А. Г. Сковороди.

Б. М. Грушевського.

В. Т. Шевченка.

Г. В. Винниченка.

295. Мова Т. Шевченка – це:

А. Територіальний діалект.

Б. Мова в духовно-інтернаціоналістичному контексті розвитку української нації.

В. Елементи давніх слов'янських літературних мов.

Г. Народнорозмовне джерело.

296. Заслуга Т. Шевченка перед українською культурою полягала насамперед у тому, що він надав літературній мові:

А. Образності.

- Б. Внутрішньої естетичної впорядкованості, зокрема в синтаксичній організації тексту.
- В. Збагатив народнорозмовну мову органічним уведенням елементів з інших мовних джерел.
- Г. Відокремив мову літератури від побутової мови.

297. У пізніших творах Т. Шевченка виявлено:

- А. Церковнослов'янізми.
- Б. Етранжизми.
- В. Латинізми.
- Г. Полонізми.

298. Хто з дослідників так схарактеризував Т. Шевченка:

«...головна відмінність мовно-поетичного мислення Шевченка від мови поетів-романтиків полягає в тому, що останні не завжди могли відірватися від бурлескного нашарування в зображенні картин природи і народного життя. Вони запозичили з народної пісні окремі образи-мотиви, переносили їх на ґрунт романтичного сюжету і тогочасної літературно-мовної традиції, у якій певну роль продовжували відігравати бурлескні елементи?»

- А. Л. Полюга.
- Б. М. Худаж.
- В. С. Ярмоленко.
- Г. В. Німчук.

299. Які події спричинили до сумно відомого Валувського циркуляру (1863 р.)?

- А. Польське повстання проти царської Росії (1863 р.).
- Б. Публікації в польських виданнях, що українська мова є діалектом польської.
- В. Розгром діяльності Кирило-Мефодіївського братства.
- Г. Чиновницьке невігластво.

300. Відповіддю на чию статтю був відкритий лист К. Михальчука на захист української мови: «Ніякі спокуси й аргументи не переконують нас віддати перевагу не своїй рідній, хоч і

вбогій та загнаній літературі, – а чужій, хоча й близькій нам і гордій своїм багатством і всесвітнім значенням. Не багатством творів і не ступенем світового значення вимірюється висока цінність і велика притягальна сила південноруської літератури, а тим, що в її скромному змісті і формі кожна жива душа багатомільйонного південноруського народу знаходить те, чого не знайде в жодній літературі світу. – У своїй рідній літературі й мистецтві ми знаходимо самих себе, своє власне життя, свою інтимну побудову і природну обстановку, свої непідробні мораль, ідеали і смаки, свою живу душу...»?

- А.** «Спор между Южанами и Северянами» О. Пипіна.
- Б.** «Відомость о руськім язиці» І. Могильницький.
- В.** «Література російська, великоруська й галицька» М. Драгоманов.
- Г.** «Вѣдомость о рускомъ языцѣ» М. Шашкевича.

301. Про який погромницький акт для української мови писав М. І. Костомаров: « ... з 1876 р. все, що стосувалося малоруської народності, почало зазнавати труднощів до появи в світ. Видання будь-якої книги, написаної малоруським нарiччям, обставлялось перешкодам і вимагало зносин з Головним управлінням у справах друку; подібні труднощі лягали і на малоруські книги, друковані в Галичині, відносно їх дозволу; утруднювалося навіть видання музикальних нот до малоруських пісень. Навіть у чисто російських творах наведення мало-російських розмов викликало у цензорів сумніви і потребу звертатися за дозволом до Головного управління в справах друку»?

- А.** Валувєвський циркуляр.
- Б.** Реформа Петра І.
- В.** Державницька політика керівництва Наркомосу України.
- Г.** Емський указ.

302. На щб було знято заборону (Емський указ 1876 р.) у 1881 році у Східній Україні?– На:

- А.** Шкільництво.
- Б.** Театр.

- В. Друкарство.
- Г. Українські громади.

303. Провідником національно-культурного відродження в Західній Україні в 30-х роках XIX ст. була «Руська трійця», пріоритетом для якої було:

- А. Єднання української мови наддніпрянської з наддністрянською.
- Б. Впровадження української мови в освіту й науку.
- В. Введення української мови в мовно-культурний контекст слов'янського світу.
- Г. Єднання українського народу і вільний розвиток української мови.

304. Напря́м у галицькій культурі, що протиставив свою культурну діяльність «москвофілам» (провідникам «общерусской» культури і прихильникам «язичія»), – це:

- А. Народовці.
- Б. Мазепинці.
- В. Бандерівці.
- Г. Шушкевичі.

305. Після Емського указу український мовно-культурний рух переходить зі Східної України в Західну, осередком розвитку української мови стає:

- А. Товариство українських поступовців.
- Б. Літературно-наукове товариство ім. Т. Шевченка.
- В. Братства.
- Г. Острозька академія.

306. Які граматичні праці вплинули на розвиток української літературної мови у першій половині XIX ст.?

- А. «Грамматика малоросійського наречія» О. П. Павловського (1818 р.), «Граматики языка словенорусского» І. Могильницького (1823 р.).
- Б. «Grammatica Slavo-Ruthena» М. Лучкая (1830 р.).

- В. «Грамматика русского языка» Я. Головацького (1849 р.),
 «Grammatik der ruthenischen oder klein-russischen Sprache
 in Galicien» Й. Левицького (1834 р.).
- Г. «Gramatyku języka maloruskiego» Й. Лозинського (1849 р.).

307. Які посібники з української граматики створено в Західній Україні в другій половині XIX ст.?

- А. «Грамматика малоруського языка для шкіл парафіяльних» Т. Глинського (1845 р., рукописна), «Грамматика русского языка» М. Осадці (1862 р.).
- Б. «Методична грамматика езика малоруского» П. Дячана (1865 р.).
- В. «Руска читанка для висшої гімназії» О. Барвінського (1870 р. редакція П. Куліша), переклад «Ботаніки» і «Географії» (1873 р.).
- Г. «Руска читанка для низших кляс середніх шкіл» Ю. Романчука (1879 р.).

308. Які праці І. Верхратського з діалектології сприяли розвитку українського мовознавства?

- А. «Über die Mundart der Marmoroschen Ruthenen» (Станіслав, 1883 р.).
- Б. «Über die Mundart der Galicien Lemken» («Archiv für slavische Philologie». I. 14–16, 1891 – 1892 pp.).
- В. «Про говір замішанців» («Записки» НТШ. Т. 3, 1894 р.)
- Г. «Знадоби до пізнання говорів угро-руських» («Записки» НТШ і окремо: Т. 1 – 1899 р., Т. 2 – 1901 р.).

309. Кому з дослідників належать рядки цитованого уривку: *«... вже немає для кого і для чого доводити, що мова українська (або, як декому подобається називати, малоруська) є мова, а не наріччя російської чи польської, як дехто доводив; і багато хто переконаний, що ця мова є однією з найбагатших слов'янських, що вона навряд чи поступиться, наприклад, перед богемською щодо багатства слів і виразів, перед польською мовою щодо мальовничості, перед сербською*

щодо приємності, що це мова, яка, будучи ще необробленою, може вже порівнятися з мовами культурними; щодо гнучкості і багатства синтаксичного – це мова поетична, музикальна, живописна?»

А. І. Огієнку.

Б. П. Житецькому.

В. М. Максимовичу.

Г. І. Срезневському.

310. Уперше системний опис історичної фонетики української мови подав у праці:

А. «Очерк звуковой истории малорусского наречия» П. Житецький.

Б. «До правопису деяких форм м'якої деклінації в українській мові» К. Михальчук.

В. «Из записок по русской грамматике» О. Потебня.

Г. «Курс історії українського язика. Вступ і фонетика»
Є. Тимченко

311. Лексичний фонд яких словників ХІХ ст. відтворював самотність і старожитність української мови?

А. Рукописний словник П. Білецького-Носенка (1966 р.), «Словарь малорусского наречия» О. Афанасьєва-Чужбинського (1855 р.).

Б. «Опыт южнорусского словаря» К. Шейковського (1861 – 1886 рр.).

В. «Словарь малороссийских идиомов» М. Закревського (1861 р.).

Г. «Словниця української (або югової руської) мови» Ф. Піскунов (1873 р.).

312. Перекладне словникарство в Східній Україні – це:

А. «Німецько-руський словар» О. Партицького (1867 р.)

Б. «Опыт русско-украинского словаря» М. Левченка (1874 р.), «Русько-мадярський словар» Л. Чопея (1883 р.).

В. «Малорусько-німецький словар» Є. Желєхівського та С. Недільського (тт. 1–2, 1886 р.).

- Г. «Словарь російсько-український» М. Уманця і А. Спілки (1893 – 1898 рр.), «Русско-малороссийский словарь» Є. Тимченка (1897 – 1899 рр.).

313. Які історичні події кінця ХІХ – поч. ХХ ст. сприяли піднесенню, поступу української мови?

- А. Російська революція 1905 року, наслідком якої стало тимчасове ослаблення урядових обмежень щодо вживання української мови.
Б. Видання «Словаря української мови» Б. Грінченка.
В. Роки неповторної праці корифеїв української літератури.
Г. Видання першого офіційного українського правопису 1918 року.

314. Ізмаїл Срезневський (1812–1880 рр.) написав у своєму виданні «Запорожская Старина» 1834 року: «Въ настоящее время нечего доказывать, что языкъ украинскій (или какъ угодно называть другимъ, малороссійскій) есть языкъ, а не нарѣчіе, какъ доказывали нѣкоторые, и многіе увѣрены, что этотъ языкъ есть одинъ изъ богатѣйшихъ языковъ въ обиліи словъ и выраженій, польскому въ живописности, сербському въ пріятности, что это языкъ, который, будучи еще не обработанъ, можетъ уже сравниваться съ языками образованными по гибкости и багатству синтаксическому, – языкъ поетическій, музыкальній, живописній». Що відстоював автор?

- А. Українську мову як самобутню, старожитню.
Б. Російську мову.
В. Українську мову як наріччя російської.
Г. Українське побутове спілкування.

315. Письменники якої мовознавчої школи стверджували, що українська народна мова спроможна стати мовою літератури?

- А. Полтавської.
Б. Харківської.
В. Київської.
Г. Переяславської.

2.7. СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

316. У яких умовах формувалася українська літературна мова в Західній Україні?:

- А. В умовах багатовікової бездержавності України.
- Б. Перманентних заборон та офіційного ігнорування.
- В. У контексті державотворення.
- Г. В умовах занепаду.

317. Першим друкованим провісником народної мови в Галичині була:

- А. «Русалка Дністрова».
- Б. «Церковный вѣстникъ».
- В. «Галичо-Рускій вѣстник».
- Г. «Зоря Галицька».

318. Активними пропагандистами народної мови та фонетичного правопису в Галичині були:

- А. Члени «Руської трійці», Йосиф Лозинський, Микола Устиянович.
- Б. Теофан Глинський, Теодор Лисяк, Юліан Вислобоцький.
- В. Григорій Шашкевич, Омелян Огоновський, Іван Верхратський, Степан Смаль-Стоцький.
- Г. Олександр Духнович, Микола Нодь, Омелян Огоновський.

319. Серед прихильників етимологічного принципу письма, церковнослов'янської та російської мов у Галичині було чимало авторитетних представників, зокрема:

- А. Денис Зубрицький, Микола Нодь, Антін Петрушевич, Іван Наумович.
- Б. Іван Гушалевич, Михайло Малиновський, Іван Раковський.
- В. Богдан Дідицький, Олександр Духнович, Северин Шехович, Іван та Яків Головацькі.
- Г. Теофан Глинський, Теодор Лисяк, Юліан Вислобоцький.

320. Чия граматична праця написана «етимологічним» правописом?

- А. «Руска граматика» (1893 р.; 1907 р.) С. Смаль-Стоцького, Ф. Гартнера.
- Б. «Грамматика угро-русского языка для народныхъ школь» (1901р.) А. Волошина.
- В. «Коротка граматика української мови» (1906 р.; 1912 р.) П. Залозного.
- Г. «Українська граматика» (1907 р.) Є. Тимченко.

321. Першою мовознавчою працею в Галичині була:

- А. Передмова до граматики Івана Могильницького «Rozprawa o języku ruskim» (в оригіналі «Вѣдомость о рускомъ языкѣ») (1829 р.).
- Б. Німецькомовна граматика Й. Левицького (1834 р.), польськомовна граматика І. Вагилевича (1845 р.), Й. Лозинського (1846 р.).
- В. «Руськомовні» граматики Й. Левицького, Я. Головацького, М. Осадци, О. Огоновського, С. Смаль-Стоцького, Ф. Гартнера, В. Сімовича, Я. Лазарука.
- Г. В. Ганцов «Проблеми нашої літературної мови».

322. У працях яких культурних діячів висвітлено низку питань становлення літературної мови в підавстрійській Україні?

- А. В. Сімовича, С. Смаль-Стоцького, І. Франка, М. Возняка.
- Б. В. Чапленка, В. Лева, К. Кисілевського, Ю. Шереха (Шевельова).
- В. М. Барчука, О. Кацімона, М. Лесюка, Г. Бідера, М. Мозера, Г. Мацюк, І. Фаріон.
- Г. О. Духновича, І. Гушалевича, М. Малиновського, І. Раковського.

323. Чия мовна практика вважала західноукраїнську літературну мову сформованим ідіомом з виробленими структурними рисами, розгалуженими функційно і стильово?

- А. Б. Дідицького, О. Духновича, С. Шеховича, Івана та Якова Головацьких.

- Б. Р. Моха, Ю. Федьковича, І. Франка, А. Могильницького, М. Устияновича, М. Шашкевича.
- В. О. Кобилянської, Б. Лепкого, Л. Мартовича, Марка Черемшини, В. Стефаника.
- Г. М. Жовтобрюх, В. Грещука, І. Матвіяс, З. Франко, П. Гриценко.

324. Що впливало на літературність та кодифікованість мови в Галичині?

- А. Мова літературних творів та регіональної періодики.
- Б. Суспільно-політичні погляди та культурні орієнтації галицьких науковців.
- В. Історичні обставини (умови різноспрямованих і різноманітних практик: української діалектології, церковнослов'янської, польської, російської).
- Г. Позалінгвальні чинники.

325. Й. Лозинський, лінгвіст і публіцист, постійно виступав проти:

- А. «Язичія».
- Б. «Амалгами».
- В. Диглосії.
- Г. Мультилінгвізму.

326. На захист української народної мови в Галичині ХІХ ст. виступили:

- А. О. Духнович, С. Шехович, Іван та Яків Головацькі, Т. Глинський, Т. Лисяк, Ю. Вислобоцький.
- Б. Ю. Вислобоцький, син М. Шашкевича – Володимир, І. Жуківський, С. Качала, Ф. Заревич.
- В. Т. Лисяк, Т. Глинський, М. Устиянович.
- Г. Д. Танячкевич, М. Осадца, К. Климкович, А. Вахнянин.

327. Члени «Руської трійці» вважали, що за основу української літературної мови необхідно взяти говір:

- А. Покутський.
- Б. Північний.

- В. Наддністрянський.
- Г. Середньонаддніпрянський.

328. Москвофіли («погодінська колонія») у становленні української літературної мови в Галичині прагнули до:

- А. Ототожнення української мови з регіональним діалектом.
- Б. Західноукраїнського варіанту української мови з виробленими структурними рисами.
- В. «Язичія».
- Г. Широкого використання російської мови або місцевих говірок з російським елементом.

329. Народовці (1860-х р.), на противагу москвофілам, відстоювали:

- А. Руськомовну ситуацію в Галичині.
- Б. Народну мову як основу формування літературної мови.
- В. Просвітництво народу.
- Г. Видання книг зрозумілою й близькою для галичан мовою.

330. Яку правописну систему використав Є. Желехівський у «Малоруско-німецькому словарю» (1886 р.)?

- А. Фонетична.
- Б. Етимологічна.
- В. Правопис «Русалки Дністрової».
- Г. Кулішівка.

331. Творчість І. Франка збагатила українську літературну мову:

- А. Неологізмами, створеними за зразком народної мови.
- Б. Лексикою бойківської говірки.
- В. Запозиченнями з інших європейських мов.
- Г. Науковими студіями.

332. У кінці XIX ст. почалися дискусії між культурними діячами Галичини і Східної України навколо питань:

- А. Правопису.
- Б. Джерел лексичного фонду української літературної мови.

- В. Граматичних праць.
- Г. Мовно-культурних аспектів.

333. «Предтечою українського мовознавства в Галичині» – був:

- А. І. Франко.
- Б. І. Могильницький.
- В. М. Шашкевич.
- Г. Марко Черемшина.

334. Концептуальність проблеми статті «Rozprawa o języku ruskim» І. Могильницького (1829 р.) полягає у тому, що:

- А. Українська мова є самостійна, окремішня, старожитна мова серед інших слов'янських.
- Б. Українська мова є діалектом російської.
- В. Українська мова є діалектом польської.
- Г. Українська мова є регіональною говіркою.

335. Про кого написав Ю. Шерех: *«...він стояв біля колиски новоутвореної літературної мови на Галицькій Україні і прокладав нові шляхи новонародженому мистецтву слова?»*

- А. М. Шашкевич.
- Б. А. Чайковський.
- В. Й. Добровський.
- Г. І. Гушалевич.

336. Яку науково-популярну публікацію М. Шашкевича високо поцінував О. Огоновський: *«Зъявище Шашкевича въ галицкѣй Руси можъ порѣвняти зъ ясною зорею, котра звѣщає близькій схѣдъ сонця?»*

- А. «Über die Mundart der Marmoroschen Rutenen» (1883 р.).
- Б. «Вѣдомость о рускомъ языцѣ» (1829 р.).
- В. «Азбука і Abecadło» (1836 р.).
- Г. «Rozprawa o języku ruskim» (1829 р.).

337. Запропонувавши фонетичний правопис, М. Шашкевич здійснив революційні «азбучні» зміни:

- А. Відмовився від графеми ы, ъ.

Б. Застосував літеру ґ.

В. Широко застосував ґ.

Г. Дистанціювався від етимологічного правопису.

338. Кому з філологів Галичини належать слова: *«Сумно для народу, коли негідні люди, чужої нації топчуть ногами його національність, але значно сумніше, коли син-виродок роздирає груди своєї рідної матері. На жаль, ми мусимо сказати це про наш народ: в його надрах таїться надто багато брудних виродків, таких гнобителів нації, котрим гарантоване цілковите безсмертя. Але вони гірше Герострата, оскільки храм національний дорожчий тисячу разів, ніж храм Діани?»*

А. О. Духновичу.

Б. І. Наумовичу.

В. Я. Головацькому.

Г. М. Устияновичу.

339. Суперечливою і двоякою була діяльність культурного діяча Галичини, що змінив свої погляди щодо народної основи літературної мови, перейшовши на мову російську, оцінюючи українців як хохломанів, які «мечтають о какойто новообразуемой малороссійской литературь и даже о утопической, свободной хохландіи». Назвіть цього культурного діяча:

А. Я. Головацький.

Б. І. Гушалевич.

В. І. Могильницький.

Г. М. Шашкевич.

340. Праці, написані І. Вагилевичем:

А. «Передговор к народним руским пѣсням».

Б. «Мадей».

В. «Жулин і калина».

Г. «Хроніка нападів опришків на Покутті...».

341. Автор «Начерку граматики української мови»:

А. М. Лучкай.

Б. І. Вагилевич.

В. М. Осадца.

Г. Я. Лазарук.

342. Працю «Мала граматыка» написали:

А. В. Коцовський, І. Огоновський.

Б. М. Угрин-Безгрішний, А. Лотоцький.

В. С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер.

Г. В. Сімович, Я. Головацький.

343. Праця «Граматыка азыка Славено-руского юже сочини Іоанъ Могѣльнѣцки» І. Могильницького написана в:

А. 30-ті рр. XX ст.

Б. 20-х рр. XIX ст.

В. 80-х рр. XIX ст.

Г. 60-ті рр. XX ст.

344. Якою мовою написано «Граматыку азыка Славено-руского юже сочини Іоанъ Могѣльнѣцки»:

А. Церковнослов'янською.

Б. Польською.

В. Книжною.

Г. Російською.

345. У «Граматыци азыка Славено-руского юже сочини Іоанъ Могѣльнѣцки» презентовано стан української мови, яка функціонувала в Галичині на початку XIX ст., послужила основою для граматик:

А. Я. Головацького, І. Вагилевича.

Б. Й. Левицького, Й. Лозинського.

В. В. Коцовського, І. Огоновського.

Г. В. Сімовича, Я. Головацького.

346. Чиї мовознавчі традиції успадкувала граматыка М. Лучкая «Gramatika Slavo-Ruthena seu Vetero-Slavikae... linguae» (1830 р.)?

А. С. Смаль-Стоцького, Ф. Гартнера.

Б. Й. Лозинського І. Гушалевича.

- В. І. Могильницького.
- Г. Й. Левицького, Й. Лозинського.

347. Літературною мовою русинів, на думку М. Лучкая, повинна бути:

- А. Церковнослов'янська.
- Б. Руська.
- В. Старослов'янська.
- Г. Староукраїнська.

348. Першою друкованою граматиною в Галичині була:

- А. «Grammatika der ruthenischen oder klein-russischen Sprache in Galizien» Й. Левицького.
- Б. «Грамматыка азыка Славено- руского юже сочини Іоанъ Могѣльнѣцки» І. Могильницького.
- В. «Gramatika Slavo-Ruthena seu Vetero-Slavikae... lingvae» М. Лучкая.
- Г. «Вѣдомость о рускомъ языцѣ» І. Могильницького.

349. Чому праці Йосифа Левицького «Grammatika der ruthenischen oder klein-russischen Sprache in Galizien» (1834 р.) і «Граматики языка русского въ Галиціѣ» (1850 р.) не стали набутокм мовознавчої науки?

- А. Дублював німецькомовну граматику «Neue theoretisch-praktische Russische Sprachlehre für Deutsche» А. Таппе.
- Б. Послугувався галицькою мішаниною, а не українською мовою.
- В. Дотримувався традиційних поглядів церковнослов'янських та російських граматик.
- Г. По-своєму презентував українську мову, чим провокував дискусії на тему української мови.

350. «Grammatyka języka małoruskiego w Galicii» (1845 р.)

І. Вагилевича об'єднала:

- А. Польську мову з галицькою говіркою.
- Б. Приклади з російських граматик.

В. Приклади з друкованих пам'яток церковнослов'янською мовою.

Г. Зразки з народної мови.

351. У чому цінність польськомовної граматики Й. Лозинського «Grammatyka języka ruskiego (mało-ruskiego)» (1846 р.)?

А. Автор шанує інші мови, що впливали на українську мову (але не зашкодили її чистоті), проти ототожнення живої народної мови зі старослов'янською.

Б. Зразком для української мови повинен бути український фольклор.

В. Проаналізовано різноманітні граматичні явища, властиві українській мові.

Г. Перша спроба нормалізувати, кодифікувати та впорядкувати українську мову.

352. Мовознавча праця, що була «набагато змістовніша від граматик української мови, створених до того галицькими вченими. Це оригінальна праця, багата фактичним матеріалом, розглянутим на рівні науки свого часу» високо поцінована науковою спільнотою Галичини ХІХ ст.:

А. «Грамматика Руского Азыка составленна Яковомъ Головацкимъ ц. к. Профессоромъ руского языка и словесности русской при все училищу Львовскѣмъ во Львовѣ, 1849».

Б. «Grammatyka języka ruskiego (mało-ruskiego) » (1846 р.) Й. Лозинського.

В. «Grammatika der ruthenischen oder klein-rusischen Sprache in Galizien» (1834 р.) Й. Левицького.

Г. «Grammatyka języka małoruskiego w Galicji» (1845 р.) І. Вагилевича.

353. У чому виявлялася непослідовність мовних позицій Я. Головацького під час використання ним правописних правил?

А. Від фонетичного принципу переходить до традиційного. Почав уживати кінцевий ъ.

Б. Писав і на місці етимологічного о в закритому складі і повернувся до Максимовичевого ђ.

В. Уживав кінцеве л в дієсловах чоловічого роду.

Г. Використовував паралельно літери и та і.

354. Які наукові праці були поступом у розвитку української літературної мови та граматичної думки в Галичині другої половини ХІХ ст.?

А. «Грамматика русского языка» (1862, 1865, 1876 pp.) М. Осадци.

Б. «Грамматика русского языка для школъ среднихъ» (1889 p.)

О. Огоновського.

В. «Грамматика української мови» (1918, 1921 pp.) В. Сімовича.

Г. «Начерк граматики української мови» (1936 p.) Я. Лазарука.

355. У якій граматичній праці використано українську мовознавчу термінологію?

А. «Grammatyka języka małopruskiego w Galicji» (1845 p.) І. Вагилевича.

Б. «Грамматика русского языка для школъ среднихъ» (1889 p.)

О. Огоновського.

В. «Грамматыка азыка Славено-русского юже сочини Іоанъ Могѣльнѣцки» І. Могильницького.

Г. «Грамматика української мови» (1918, 1921 pp.) В. Сімовича.

356. Якого правопису дотримувався В. Сімович у «Граматиці української мови»?:

А. Правопису «Русалки Дністрової».

Б. Латинського альфавету.

В. Фонетичного.

Г. Етимологічного.

357. Мовознавчу думку в Галичині першої половини ХІХ ст. презентовано шкільними граматиками, що розкривали граматичну самобутність української мови з-поміж інших слов'янських мов та відстоювали її глибоку генезу (від праслов'янської основи):

А. «Методична грамматика рускої мови» (1912 p.) В. Коцовського, І. Огоновського.

Б. «Мала грамматика української літературної мови» (1938 p.)

М. Угриня-Безгрішного, А. Лотоцького

- В. «Начерк граматики української мови» (1936 р.) Я. Лазарука.
- Г. «ГраMATика української мови» (1918, 1921 рр.) В. Сімовича.

358. Щодо становлення й функціонального поширення української літературної мови, її нормативності, кодифікованості відбувалися наукові дискусії в часописах:

- А. «Пчола», «Галичо-Рускій вѣстникъ».
- Б. «Діло», «Зоря Галицка».
- В. «Правда», «Слово».
- Г. «Вѣстникъ», «Церковна газета»

359. Дискусії про мову в кінці 1840-х років в Галичині відбувалися між:

- А. Народовцями і москвофілами.
- Б. Прихильниками народної мови і фонетичного правопису.
- В. Захисниками книжної мови (язичія) та етимологічної правописної системи.
- Г. Прихильниками старослов'янщини зі галицькою говіркою.

360. Прихильниками народної мови і фонетичного правопису в Галичині були:

- А. Я. Головацький, І. Вагилевич, Й. Левицький.
- Б. Т. Глинський, Й. Лозинський.
- В. В. Коцовський, І. Огоновський В. Сімович.
- Г. Т. Лисяк, М. Устиянович, Й. Лозинський.

361. Захисниками книжної мови (язичія) та етимологічної правописної системи в Галичині були:

- А. Й. Левицький, Іван та Яків Головацькі.
- Б. Б. Дідицький, І. Гушалевич.
- В. М. Лучкай, І. Вагилевич.
- Г. М. Осадца, Я. Лазарук.

362. Якою мовою написано часопис «Русалка Дністрова»?

- А. Церковнослов'янською мовою з галицькою мішаниною (язичієм).
- Б. Народною мовою.

В. Язичієм.

Г. Староукраїнською.

363. Захід, на якому злободенним дискусійним питанням було «Установити для языка нашого однаки формы, а для письма нашого приймати найстосовнѣйшу писовню, висвѣтити рѣжницю мови нашої отъ языка старославянскаго, такоже отъ російскаго и отъ польскаго»:

А. Дискусії про мову в Галичині.

Б. З'їзд «руських» учених.

В. Полеміка між Й. Левицьким і Й. Лозинським.

Г. Проблема правописної системи.

364. У яких статтях Й. Лозинський захищає народну українську мову, стверджує її офіційність, кодифікованість як мови корінного народу Галичини?:

А. «О язѣцѣ рускимъ» (1849 р.).

Б. «О образованю языка рускаго» (1849 р.).

В. «Уваги над правописом рускимъ» (1849 р.).

Г. «Ще щось о правописи» (1850 р.).

365. З якою статтею Й. Левицький виступив опонентом до основоположної концепції Й. Лозинського щодо розвитку літературної мови в Галичині?

А. «Уваги надъ образованьемъ языка Галицко-рускаго отъ часу конституціи».

Б. «Мова ьако средство просвѣченъа уважна».

В. «Listy, tyzyczne się piśmiennictwa ruskiego w Galiciji».

Г. «O wprowadzeniu Abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego».

366. У якій статті цитовано вислів В. Даля-Луганського про українську мову: «Малорускій языкъ передъ Великорускимъ має велике преимущество... Житіє Малорускихъ есть простое, ихъ разумъ есть быстрый, ихъ воображенъе веселе, а ихъ жарты отличаются нѣжностью и невинностью, ихъ языкъ въ законченіяхъ, въ творенію и споенію реченій має щось дитинячого,

нѣжного, прелестного... Чистый народный языкъ есть сильный, ясный, простой, богатый во всякіи образы и жарты...»?

- А. «Языкъ Малорускій въ отношеніи къ Великорускому».
- Б. «О змѣнѣ народности».
- В. «О потребѣ просвѣщенія для руского народа».
- Г. «Де що о дѣловомъ языцѣ у насъ на Руси».

367. У якій статті представлено думку про запровадження в Галичині російської мови як мови літературної?

- А. «Двѣ часописи народа руского».
- Б. «Зъ Вѣдня».
- В. «Котрого славорусского нарѣчія подобаетъ австрійскимъ Русинамъ нині употребляти».
- Г. «Народный языкъ, мова».

368. Які статті були підготовкою для жорсткої боротьби проти української народної мови?

- А. «Зъ Стрыйского округа».
- Б. «Народный языкъ, мова».
- В. «З Яворова».
- Г. «Посланіе о первомъ нашемъ писменномъ языцѣ».

369. Стаття, у якій йшлося про відстоювання української народної мови в контексті церковнослов'янської мови:

- А. «Кѣлька словъ на допись професора Юсифа Лѣвицкого о Галицко-Русскомъ языцѣ» Г. Вислобоцького.
- Б. «Колька словъ о формахъ нашего языка и о писовнѣ» Б. Леонтовича.
- В. «Витягъ зъ рукопису «Критика» Й. Лозинського».
- Г. «Лѣрвакъ зъ надъ Сяна».

370. Хто з прихильників старослов'янської і російської мови виявив зневагу до народної української мови та її носія?

- А. І. Гушалевич, О. Духнович.
- Б. І. Рачковський, І. Головацький.
- В. М. Малиновський, І. Здерковський.
- Г. І. Кокорудз, М. Школиченко.

371. Дискусія про мову в Галичині між москвофілами і народовцями тривала до:

А. 1905р.

Б. 1912 р.

В. 1936 р.

Г. 1895 р. (затвердження фонетичного правопису).

372. Дискусія про мову між культурними діячами Галичини і Східної України відбулася у двох часових площинах:

А. 1891 – 1892 рр.

Б. 1906 – 1913 рр.

В. 1928 – 1930 рр.

Г. 1937 – 1941 рр.

373. У мовній дискусії західного регіону брали участь:

А. Я. Головацький, Й. Лозинський, О. Маковей.

Б. А. Кримський, В. Гнатюк, С. Смаль-Стоцький, І. Верхратський.

В. М. Грушевський, І. Нечуй-Левицький, М. Школиченко.

Г. І. Франко, Л. Мартович, І. Кокорудз, Б. Грінченко.

374. Стаття, що спровокувала «Азбучні дискусії в 30 – 40-х роках ХІХ ст.» в Галичині:

А. «О wprowadzeniu Abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego» Й. Лозинського.

Б. «Азбука и Abecadło» М. Шашкевича.

В. «Новые поэзии малорусские в чистомъ языке Червоно-русиновъ» Б. Дідицького.

Г. «О неудобности латинской азбуки въ писменности русской» Б. Дідицького.

375. Редактором і видавцем якого науково-популярного часопису був Іван Огієнко:

А. «Прорив».

Б. «Рідна мова».

В. «Новий час».

Г. «Діло».

376. «Граматика угро-русского языка для народных школ» А. Волошина, що вийшла в Закарпатті (1901, 1907 рр.), написано:

- А. Кулішівкою.
- Б. «Етимологічним» правописом.
- В. Желехівкою.
- Г. На базі місцевих говірок.

377. Першою наддніпрянською граматикою української мови була:

- А. «Коротка граматика української мови» (1906 р.) П. Залозного.
- Б. «Українська граматика» (1907 р.) Є. Тимченка.
- В. «Украинская грамматика» (1907 – 1908 рр.) А. Кримського.
- Г. «Коротка граматика української мови» (1907, 1909 рр.) Гр. Шерстюка.

378. У якому році побачила світ «Граматика української мови» І. Нечуя-Левицького (частини: «етимологія», «синтаксис»)?

- А. 1921 р.
- Б. 1905 р.
- В. 1914 р.
- Г. 1927 р.

379. Період 1914 – 1917 рр. С. Єфремов називав «новим антрактом» у творенні української літературної мови. Які причини обумовили цей вислів?

- А. Початок першої світової війни 1914 р.
- Б. Початок революції 1917 р.
- В. Заборона українських друкованих видань.
- Г. Знищення українських книгозбірень.

380. Перша наукова розвідка про етапи становлення української літературної мови:

- А. «Погляд на історію української мови» (1924 р.) О. Колесси.
- Б. «Начерк історії української літературної мови» (1914 р.) П. Житецького, О. Богумила.

- В. «Дві мови, книжня й народня» (60-ті р. XIX ст.) П. Куліша.
Г. «До питання про українську літературну мову» (кін. XIX ст.) К. Михальчука.

381. Кому належить вислів: «Від народу через культурні верстви знов до народу – такий основний процес розвитку української (літературної) мови»?

- А. О. Богумилу, П. Житецькому.
Б. А. Кримському, М. Пилиповичу.
В. О. Курило, М. Сулімі.
Г. С. Єфремову, М. Сумцовому.

382. Чинники, що зумовили культурних діячів почати спроби писати українською мовою:

- А. Творчо-психологічний.
Б. Українська національно-мовна свідомість.
В. Обірвання зі старою літературно-мовною традицією.
Г. Естетична функція рідної мови.

383. Жанрова тематика ранньої української літературної мови (твори красного письменства):

- А. Травестія.
Б. Жанр літературної пісні та жартівливої віршованої епістоли.
В. Різдвяні та великодні вірші.
Г. Інтермедії та вертепна драма.

384. Причини жанрово-тематичної обмеженості ранньої української літературної мови:

- А. Відсутність художньої прози (тільки віршована форма).
Б. Вузька тематика (в основному побут українських суспільних низів XVII – XVIII ст.).
В. З літературних жанрів охоплено тільки «низький», а «високий» і «середній» залишилися без уваги.
Г. Відсутність нормативності у мововжитку.

385. Перевага народнорозмовного елемента граматичної будови мови «перших спроб» у:

- А. Фонетиці.
Б. Лексиці.

- В. Морфології.
- Г. Синтаксисі.

386. Літературну мову з характерними їй ознаками (відбиття книжної традиції) та фіксацією елементів народної мови в мові «перших спроб» прослідковують у:

- А. Лексиці.
- Б. Синтаксисі.
- В. Морфології.
- Г. Фонетиці.

387. Про яку мову йдеться у висловленні, взятому із перекладеної статті «О языкѣ» невідомого автора: «Языкѣ народа естъ изобразженіе его дарованія. Языкѣ выражаетъ впечатленіе мыслей націи... Чистота природного языка почти у всѣхъ народовъ была началомъ художествъ и наукъ?»

- А. Етнічну.
- Б. Народну.
- В. Літературну.
- Г. «Природну мову».

388. Праці культурних діячів ХІХ ст., що пробуджують інтерес до українського народу та його мови:

- А. «Опытъ собранія старинныхъ малороссійскихъ гѣсней» (1819 р.) І. Цертелева.
- Б. «Собраніе словъ Малороссійскаго нарѣчія» (1823 р.) І. Войцеховського.
- В. Збірник (1827 р.) М. Максимовича.
- Г. «Замѣчанія о языкѣ Богемскомъ, Польскомъ и нынешнемъ Россійскомъ» (1815 р.) К. Бандтке.

389. Чому Г. Сковорода, люблячи «чорний народ», не писав його мовою?

- А. Зневага до «мужичої мови».
- Б. Далекий від народної словесності.
- В. Філософсько-психологічний аспект.
- Г. Не мав української мовної свідомості.

390. Хто з культурних діячів звернувся до національних починань галичан, підкресливши вагомість народної мови, як джерела літературної мови: *«Въковой опытъ нашего Русскаго стихотворства долженъ послужить въ урокъ для писателей Червонорусскихъ. Живая литература можетъ у нихъ процвѣсти только на ихъ народномъ живомъ языкѣ: пусть они изучаютъ его въ народныхъ пословицахъ, поговоркахъ, сказкахъ и еще болѣе въ пѣсняхъ Малороссійскихі, особенно Украинскихъ (наддніпряньских), гдѣ народное выраженіе процвѣло сіи наибольшою силою и красотою. Тѣмъ болѣе это прилично Червонорусской музѣ, которая возрождается въ средоточіи славенского міра въ ту именно пору, когда почти всѣ славяне сознали цѣнну своей народности и такъ горячо за нее ухватились?»*

А. І. Франко.

Б. М. Максимович.

В. Я. Головацький.

Г. М. Шашкевич.

391. Які суспільні події ХІХ ст. засвідчують зростання української національної свідомості у всеукраїнському єднанні в єдиний народ? – це діяльність:

А. Кирило-Мефодіївського братства на сході (1846 – 1847 рр.).

Б. «Головної Ради Руської» на заході (1848 р.).

В. З'ява «Зорі Галицької» – першої української газети на Західній Україні (1848 – 1857 рр.).

Г. Собор руських учених заснував 1848 року Галицько-Руську Матицю.

392. Українські романтики 30 – 40 –х років ХІХ ст.:

А. Кирило-Мефодіївське братство.

Б. «Руська трійця» в Галичині.

В. А. Метлинський, М. Костомаров, П. Лукашевич.

Г. І. Срезневський, М. Шпигоцький, Л. Боровиковський.

393. Мовотворчість українських романтиків ХІХ ст.:

А. «Украинская мелодія» Є. Гребінки, «Корній Овара» І. Срезневського.

- Б. «Маруся» Л. Боровиковського, «Малороссійская баллада» М. Шпигоцького.
- В. «Сава Чалий», «Переяславська ніч» М. Костомарова.
- Г. «Гарасько, або Талан і в неволі» М. Макаровський, «Чорна рада» П. Куліша.

394. Літературні жанри, охоплені творчістю українських романтиків:

- А. Ліро-епічна поема, історичний роман, гексаметри (віршова техніка Костомарова)
- Б. Елегія, історична драма.
- В. Романс, романтична балада.
- Г. Трагедія, поема-ідилія.

395. Джерела становлення української літературної мови в мовистилі романтиків:

- А. Пісенна творчість.
- Б. Фольклорна мова.
- В. Селянська мова.
- Г. Народнорозмовна.

396. Для створення «високого стилю» та історичної кольористики М. Костомаров залучав нові джерела:

- А. Українські архаїзми (мова стародавніх літописів).
- Б. Церковнослов'янізми.
- В. Мова красного письменства XVII – XVIII ст.
- Г. Латинізми, полонізми.

397. Праці, що висвітлювали українську історію, етнографію, фольклор та мову, другої половини XIX ст.:

- А. Праці «Юго-Западного Отдѣла Русскаго географическаго общества».
- Б. «Замѣтки о малороссійскомъ нарѣчїи» О. Потебні.
- В. «Нарѣчїя, поднарѣчїя и говоры Южной Россїи в связи съ нарѣчїями Галичины» К. Михальчука.
- Г. «Studien auf dem Gebiete der Ruthenischen Sprache» О. Огоновського.

398. Які москвофільські видання Галичини другої половини XIX ст. пропагували російську літературну мову?

- А. «Семейная бібліотека» (ред. С. Шехович, 1885 р.), «Церковная газета» (ред. І. Раковецький, 1856 – 1858 рр.).
- Б. «Слово» (ред. Б. Дідицький, 1861 – 1887 рр.), «Пролом» (ред. О. Марков, 1880 – 1882 рр.).
- В. «Новий пролом» (1883 – 1887 рр.), «Червоная Русь» (1888 – 1891 рр.).
- Г. «Современное обозрѣніе» (1861 р.), «Вечерниці» (1862 р.).

399. Друковані видання «народовців», що виступили проти антинародного і антинаціонального напрямку «москвофільства» в Галичині:

- А. «Мета» (ред. К. Климкевич, 1863 р.).
- Б. «Літературний фонд» (ред. О. Кониський, М. Пильчик, 1873 р.).
- В. «Вечерниці» (ред. Ф. Заревич, 1862 р.).
- Г. «Слово» (ред. Б. Дідицький, 1861 – 1887 рр.), «Церковная газета» (ред. І. Раковецький, 1856 – 1858 рр.).

400. Перші шкільні видання українською мовою в Галичині:

- А. «Букварь южно-русскій» (1861 р.) Т. Шевченка, «Катехизис» (1856 р.) С. Опатовича.
- Б. «Українська абетка» М. Гатцука (1861 р.), «Грамматика» (1857 р., 1861р.). П. Куліша.
- В. «Грамматика» (1861 р.), І. Деркача, «Арифметика або щотниця» (1863 р.). О. Кониського.
- Г. «Букварь», «Способъ борзо выучити читати» (1842 – 1843 рр.), Й. Кобринського, «Руска читанка для низшої гімназії» (1852 р.). В. Ковалевського

401. Нові джерела творення української літературної мови в другій половині XIX ст.:

- А. Церковнослов'янізми.
- Б. Архаїзми.
- В. Новотвори або «ковані слова».
- Г. Українська народна мова.

402. Хто з культурних діячів вагомого значення надавав творенню нових слів «кованих слів» у розвитку і становленні літературної мови: «Коли в мові народу не вистачає якого слова, треба утворити нове слово або з українського кореня ... або з іншої мови, найближчої до нашої...»?

- А. Й. Лозинський.
- Б. І. Верхратський.
- В. А. Свидницький.
- Г. К. Михальчук.

403. Сподвижниками в процесі «кування слів» були:

- А. С. Смаль-Стоцький, К. Михальчук, А. Свидницький, М. Левченко.
- Б. І. Верхратський, В. Мова, П. Куліш, Г. Квітка.
- В. І. Нечуй-Левицький, Олена Пчілка, М. Старицький, Я. Щоголів.
- Г. В. Білозерський, М. Драгоманов, Панас Мирний, Марко вовчок.

404. Хто яскраво схарактеризував і захистив словотворчу діяльність М. Старицького (що був найактивнішим «ковалем» новотворів) перед ворогами української літературної мови?

- А. Марко вовчок.
- Б. Леся Українка.
- В. Ф. Пискунов.
- Г. І. Франко.

405. Походження неологізмів, що виникли в другій половині XIX ст.:

- А. Власне українські.
- Б. Кальки.
- В. Властиві неологізми.
- Г. Етранжизми.

406. Хто із письменників-реалістів другої половини XIX ст. використовував у своїй творчості елементи фольклорної та розмовної мов?

- А. А. Свидницький.

- Б. О. Кониський.
- В. Панаса Мирний.
- Г. І. Нечуй-Левицький.

407. Які чинники впливали на мову драматургії (мовлення – здебільшого російськомовне)?

- А. Живе звучання української мови.
- Б. Нефаховість у мовному оформленні історичних творів.
- В. «Театралізована» побутова дійсність.
- Г. Етнографічний напрям тодішнього українського театру.

408. Яким говором користувався І. Франко у своїх ранніх творах?

- А. Лемківським.
- Б. Середньонаддніпряньським.
- В. Наддністрянським.
- Г. Бойківським.

409. У якій праці Юрій Шерех слушно охарактеризував говіркове порізнення української народної мови І. Франком?

- А. «Мовна дискусія 1891 – 1893 років і участь у ній Франка».
- Б. «Західно-українські признаки мови Івана Франка в його ранніх творах».
- В. «Франко про діалекти й літературну мову».
- Г. «Галичина у формуванні української літературної мови».

410. Текст популярного твору «Лис Микита» І. Франка було перероблено, не вживаючи вузьких галицьких локалізмів:

- А. Богданом Лепким.
- Б. Пантелеймоном Кулішем.
- В. Максимом Рильським.
- Г. Мусієм Кононенко.

411. У якій із пізніших праць І. Франко підкреслює, що основою літературної української мови має бути наддніпряньський діалект: «Кождий, хто брався писати тою мовою, наскільки черпав із книжної традиції і мусив зачинати від Котляревського, Квітки-Основ'яненка, Шевченка, Марка

Вовчка, Нечуя-Левицького, мусить бачити, що тут, у мові тих письменників, лежить основа того типу, яким мусить явитися вироблена літературна мова всіх українців?»

- А. «Літературна мова і діалекти».
- Б. «Сьогочасне літературне прямування».
- В. «Франко про діалекти й літературну мову».
- Г. «Мовна дискусія 1891 – 1893 років і участь у ній Франка».

412. Політизація українства на почату 90-х років XIX ст. супроводжувалась утворенням різних політичних осередків, зокрема:

- А. Революційна українська партія.
- Б. Соціал-демократична партія.
- В. Національно-демократична партія.
- Г. Русько-українська радикальна партія.

413. У якій статті М. Грушевський подав ідею всеукраїнства: *«В інтересах всеукраїнського національного розвитку в теперішній стадії лежить, власне, концентрація всіх національних сил, а для того всіх частей української території. Треба розвивати в них почуття єдності, солідарності, близькості, а не роздмухувати різниці, які їх ділять і які при такім роздмухуванні можуть привести до повного відокремлення, культурного й національного, різних частей української землі?»*

- А. «Про українську мову і українську школу» (1912 р.).
- Б. «Хто такі українці і чого вони хочуть?» (1917 р.).
- В. «Звідки пішло українство і до чого йде?» (1917 р.).
- Г. «Галичина і Україна» (1906 р.).

414. Мовна дискусія між східними і західними культурними діячами наприкінці XIX ст., розпочата Б. Грінченком публікацією у «Правді», мала назву:

- А. «Галицькі вірші» (1891 р.).
- Б. «Галичина й Велика Україна» (1924 р.).
- В. «Галичина в формуванні української літературної мови» (1949 р.).
- Г. «На безпросвітномъ пути» (1905 р.).

415. У мовній дискусії наприкінці XIX ст. узяли участь:

- А. І. Кокорудз «Причинок до спору язикового» (1891 р.).
- Б. А. Кримський (А. Хванько «Наша язикова скрута та спосіб зарадити лихові», 1891 р.).
- В. М. Кононенко (М. Школиченко «Чайченко і Франко» (1891 р.).
- Г. І. Франко «Говоримо на вовка, скажімо і за вовка» (1891 р.).

416. Мовні погляди Б. Грінченка висловив у численних публікаціях:

- А. «Тяжким шляхом» (1906 р.).
- Б. «Народні вчителі і українська школа» (1906 р.).
- В. «Якої нам треба школи?» (1907 р.).
- Г. «Перед широким світом» (1907 р.).

417. Хто з науковців був попередником у збиранні та обробленні українського лексичного матеріалу, що ліг в основу праці Б. Грінченка «Словарь української мови»?

- А. П. Куліш, М. Загірна (дружина Б. Грінченка).
- Б. П. Житецький, А. Лоначевський-Петруняк.
- В. В. Науменко, О. Русов.
- Г. Є. Тимченко, В. Науменко.

418. Автори яких публікацій висловились за скасування обмежень українського друкованого слова на межі двох століть кін. XIX – поч. XX?

- А. Ф. Корж, О. Шахматов «Записка про скасування обмежень малоруського друкованого слова».
- Б. О. Русов «Українофільство», «Про кількість українців».
- В. С. Русова «Про потрібність малоруських книжок для піднесення розумового розвитку малоруського народу».
- Г. П. Стебницький «Нарис розвитку чинного цензурного Режиму щодо українського письменства», О. Лотоцький «Короткий огляд українського літературного руху в Росії і за кордоном».

419. Перша українська преса на землях Наддніпрянщини:

- А. «Нова громада», «Вільна Україна», «Шершень», «Згода», «Дзвін», «Рілля», «Слобожанщина».
- Б. «Громадська думка», «Рада», «Народна справа». «Основа», «Промінь», «Молода Україна».
- В. «Добра порада», «Дзвін», «Молода Україна», «Сяйво», «Рілля», «Згода».
- Г. «Хлібороб», «Рідний край», «Громадська думка», «Світло», «Наша кооперація», «Записки» НТШ.

420. У мовній дискусії пореволюційних часів ХХ ст., розпочатої І. Нечуєм, узяли участь:

- А. В. Винниченко, Ю. Шерех.
- Б. І. Франко, М. Филипович.
- В. І. Стешенко, Б. Грінченко.
- Г. М. Грушевський, А. Кримський.

421. Довкола яких мовних питань розгорнулася дискусія на поч. ХХ ст.?

- А. Взаємини між «галицькою варіацією нашої літературної мови» (Б. Грінченко) і мови «наддніпрянської».
- Б. Про злиття всіх українських наріч та говорів в одній українській літературній мові.
- В. Однодіалектність в основі української літературної мови.
- Г. Створення української наукової мови, зокрема науково-технічної термінології.

422. У якій статті (перша в українському мовознавстві) мову проаналізовано як явище соціологічне?

- А. «Криве дзеркало української мови» (1912 р.) І. Нечуя-Левицького.
- Б. «Про українську літературну мову» (1907 р.) І. Стешенко.
- В. «Про українську мову і українську справу» (1907 р.) М. Грушевського.
- Г. «Норми української літературної мови» (1931 р.) О. Сиявського.

423. Культурні діячі, що формували нові мовостилеві тенденції в українській літературі ХХ ст.:

А. Леся Українка, О. Кобилянська, М. Коцюбинський.

Б. С. Васильченко (С. Панасенко), В. Винниченко.

В. Лесь Мартович, М. Черемшина.

Г. С. Єфремов, В. Стефаник.

МОВНА ПОЛІТИКА НА ЗЛАМІ ХХ – ХХІ СТ.

424. Мовну політику в УРСР спричинено:

А. Мовно-культурною політикою радянського керівництва.

Б. Реалізацією програми комуністичного інтернаціоналізму.

В. Упровадженням політики етно-культурної міксації в межах колишньої Російської імперії.

Г. Козацько-визвольним рухом.

425. Кому належать ці слова: *«Урядове втручання взагалі, а в даному випадку з боку уряду, опанованого росіянами, у внутрішні закони мови було радянським винаходом і новиною...»?*

А. Ю. Шевельову (Шереху).

Б. М. Хвильовому.

В. В. Симоненко.

Г. М. Грушевському.

426. 1933 року за наказом керівництва Наркомосу України було організовано комісію «для перевірки роботи на мовному фронті» під головуванням:

А. А. Хвилі.

Б. М. Скрипника.

В. Л. Кагановича.

Г. А. Кримського.

427. Головним звинуваченням владних структур до українського правопису 1928 року було:

- А. Створення «штучного бар'єру між українською і російською мовами».
- Б. «Цілковите перероблення невірних, політично шкідливих розділів про правопис».
- В. «Спрощення правописних правил».
- Г. Написання слів з великої літери.

428. Які питомі риси української мови було вилучено з правопису 1928 року?

- А. Усунуто форми двоїни.
- Б. Форми з початковим пів-.
- В. Вживання знахідного відмінка у словосполученнях.
- Г. Правопис композитів.

429. Публікації погромницької кампанії української мови друкувалися в періодиці ХХ ст.:

- А. «Літературна Україна».
- Б. Журнал «Всесвіт».
- В. «Вапліте».
- Г. «Ланка».

430. У які десятиліття Москва застосовувала найбрутальніші методи в неоголошеній війні з українською нацією (мовою)?

- А. 1930-х рр. ХХ ст.
- Б. 1950-х рр. ХХ ст.
- В. 1960-х рр. ХХ ст.
- Г. 1970-х рр. ХХ ст.

431. Чиї культурно-мовознавчі матеріали становили головний об'єкт нищівної критики в наступних погромницьких україномовних акціях 30-х рр. ХХ ст.?

- А. Миколи Скрипника, Григорія Холодного.
- Б. Олени Курило, Олекси Синявського.

В. Валентина Маланчука, Алли Коваль.

Г. Степана Ковганюка.

432. У яких документах 30-х р. ХХ ст. про українську мову зазначалося: «Викоринити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті»?

А. Постанова Народного Комісара Освіти УСРР від 5-го вересня 1933 р.

Б. «Націоналістична небезпека на мовному фронті і боротьба проти неї» (26 квітня 1933 р.).

В. Микола Скрипник. Перебудовними шляхами.

Г. Петро Горещький. Націоналістичні перекручування в питаннях українського словотвору.

433. Проблема української мови і народності в працях М. Грушевського:

А. «Хто такі українці і чого вони хочуть?»

Б. «Звідки пішло українство і до чого воно йде?»

В. «Про українську мову й українську справу»

Г. «Самоотверженіє малороссіянь»

434. Хто з культурних діячів стверджував про свою значущість у розвитку літературності української мови: «Те, що Грушевський зробив для української історії, я зробив для української мови»?

А. Л. Булаховський.

Б. О. Потебня.

В. Ю. Шерех (Шевельов).

Г. М. Максимович.

435. Високо поціновано часопис «Рідна мова» Івана Огієнка, що «капля довбає камінь не своєю силою, але постійністю. Ось такою каплею, що пробиває камінь нашої байдужості до рідної мови, і є «Рідна мова», – вона пробиває й байдужі серця, й байдужий мозок українського обивателя» словами дослідника:

А. Агатангела Кримського.

Б. Степана Смаль-Стоцького.

В. Віталія Русанівського.

Г. Леоніда Білецького.

436. Кому належить вислів про сучасний стан української мови: *«Мова – це також обличчя народу, воно тяжко спотворене»?*

А. Ліна Костенко.

Б. Оксана Забужко.

В. Марко Вовчок.

Г. Ірина Фаріон.

437. Лариса Масенко у вислові: *«Країна, в якій панують мова і культура колишнього колонізатора, не розвиватиметься як країна незалежна, а розвиватиметься як країна постколоніальна»* **говорить про:**

А. Автентичність мовної норми.

Б. Нормування й кодифікацію української мови.

В. Русифікаторську мовну політику.

Г. Нігілістичне трактування норми.

438. Хто з дослідників пропонував творити літературну мову на суто національній основі і незворушно стояв на своєму: *«Що робити – я українець... Наша національна свідомість ще твердо спить. Ви собі і уявити не можете, як ми замоскалили...»?*

А. Є. Тимченко.

Б. М. Костомаров.

В. В. Ганцов.

Г. В. Сімович.

439. Іван Огієнко словами *«Для одного народу – одна літературна мова, один правопис»* **говорить про:**

А. Українськомовні часописи.

Б. Асиміляцію українців.

В. Ідею соборності мови.

Г. Мовне і культурне об'єднання нації.

440. Кому з культурних діячів належить вислів: *«Статус державності потрібен нашій мові, щоб після згубних Браконьєрських літ повернути їй природну роль, і силу, і престиж, повністю забезпечити їй право на життя у всіх сферах, на всіх рівнях»?*

А. І. Огієнку.

Б. Л. Костенко.

В. Олесю Гончару.

Г. Т. Шевченку.

441. Кому з культурних діячів належить вислів: *«Мова народжує народний дух. Народний дух – національну ідею. Національна ідея – національне прагнення. Національне прагнення – національну волю і дію»?*

А. М. Грушевський.

Б. С. Смаль-Стоцький.

В. М. Жовтобрюх.

Г. О. Потебня.

ДЕСЯТЬ МОВНИХ ЗАПОВІДЕЙ

Десять мовних заповідей свідомого громадянина – є десять принципів, на думку Івана Огієнка, якими має керуватися кожен українець. Ці принципи побудовані за неповторним декалогом – десятьма заповідями Божими.

1. Мова – то серце народу: гине мова – гине народ.
2. Хто цурається рідної мови, той у саме серце ранить свій народ.
3. Літературна мова – то головний двигун розвитку духовної культури народу, то найміцніша основа її.
4. Уживання в літературі тільки говіркових мов сильно шкодить культурному об'єднанню нації.
5. Народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватися свідомою нацією.
6. Для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова й вимова, тільки один правопис.
7. Головний рідномовний обов'язок кожного свідомого громадянина – працювати для збільшення культури своєї літературної мови.
8. Стан літературної мови – то ступінь культурного розвитку народу.
9. Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови.
10. Кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу.

28 жовтня 1989 року Верховною Радою Української РСР було ухвалено Закон «Про мови в Українській РСР». Згідно з ним українська мова з 1 січня 1990 року, одержала державний захист, тобто була офіційно визнана державною мовою України.

Статус української мови визначає Конституція України, ухвалена Верховною Радою 28 червня 1996 року, із змінами, внесеними згідно із Законом від 8 грудня 2004 року. Стаття 10 Основного Закону держави проголошує:

- ◇ «Державною мовою в Україні є українська мова.
- ◇ Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.
- ◇ В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.
- ◇ Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.
- ◇ Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом».

Об'єднаймося, нарешті, у мові, – і це мовне об'єднання, реалізація соборної української мови золотими буквами залишаться не тільки в історії української культури, але й в політичній історії нашого народу.

Народ, що не розуміє сили й значення рідної мови й не працює для збільшення культури її, не скоро стане свідомою нацією.

Іван Огієнко

Рідна мова – це найважливіша основа, що на ній зростає духовно й культурно кожний народ. У житті кожного народу, а особливо недержавного, рідна мова відіграє найголовнішу роль: рідна мова – то сила культури, культура – сила народу.

Іван Огієнко

Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... Звичайно, не сама по собі мова, а мова як певний орган культури, традиції. В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання... І поки живе мова – житиме й народ, як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом...

Іван Огієнко

Єдність і Згода були головними точками ідеології України всі її віки, бо бракувало їх у нас. Так і в теперішній час: головна вимога ідеології українського народу поміж її провідниками – таки Єдність і Згода, – конче потрібні нам по всіх ділянках нашого життя...

Іван Огієнко

Найголовніша і найсвятіша ідея українського народу, від довгих віків унаслідувана, це – незалежна Українська Держава. Вона в нас була..., була довгі роки, [...]. Вона горіла в свідомих українських душах пекучим і ясним полум'ям, і породила наш лицарський Бій за Державність.

Наш бій за державність червоною ниткою проходить через усю українську історію, як головна ціль, як її головна мета

існування. Цю головну ціль вільнолюбиві наші батьки передають своїм синам, а сини – своїм дітям, і Наш Бій за Державність переходить живим і активним із покоління в покоління.

Іван Огієнко

*...Як ми всі націю соборну,
Усім єдиною не створим, –
Зітруть нас легко вразі жорна,
Ми будемо народом хворим...*

Іван Огієнко

*Ми не суєта!
І возвеличимо на диво
І розум наш, і наш язик...
Та й де той пан, що нам закаже
І думать так, і говорить?*

Тарас Шевченко

Що таке для нас батьківщина?[...] Де це місце і де воно було б, якби не було мови? Коли ми говоримо про споконвічність батьківщини, ми ми зараховуємо сюди передусім мову [...] В рідній мові струменить близькість до свого, у ній звичаї, традиції і знайомий світ. У реальному вимірі батьківщина – це передусім мовна батьківщина. Рідна мова вміщує для кожного елемент зв'язку зі споконвічною батьківщиною. Життя – це заглиблення в мову.

Ганс Гадамер

Ці пророчі слова актуалізовано нині, вони є патріотичним меседжем для кожного українця, є рушійною силою у збереженні суверенітету України, є головним вектором духовного розвитку нації: демократизації суспільного життя, формуванні нової державної мовної політики, у новому ставленні до мовного питання в утвердженні державності країни, загальноукраїнського в культурно-історичній традиції українського народу та удержавленні української мови у незалежній Україні.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Предмет, завдання і значення курсу історії української літературної мови в контексті культурної історії українського народу. Історія української літературної мови в системі історико-лінгвістичних дисциплін.

2. Праслов'янська мова як основа сучасних слов'янських мов. Хронологічні межі існування, територія поширення, діалектне членування.

3. Українська літературна мова в контексті історії культури українського народу та його державності. Мовний код – складник культури етносу.

4. Літературна мова як найвища форма національної мови – фактор консолідації етносу, творення єдиної духовної культури, збереження культурних надбань і забезпечення наступності культурних традицій.

5. Особливості функціонування і дослідження української літературної мови в давній період.

6. Термінологічна визначеність понять «літературна мова», «книжна мова», «живе народне мовлення», «діалект» – специфіка їхнього використання в історичній лінгвістиці.

7. Поняття норми літературної мови: структурно-мовний і стилістичний аспекти. «Еластична стабільність» як динамічна характеристика кодифікованості літературної мови.

8. Чинники, що впливають на динаміку єдиних норм в усній і писемній формах літературної мови в ареальному та історичному аспектах.

9. Стильова диференціація української літературної мови в культурно-історичному вимірі.

10. Періодизація історії української літературної мови під кутом зору лінгвістичної та державницької доктрин в усвідомленості її як національної мови українського народу. Дискусії щодо окреслення меж окремих періодів.

11. Середньонаддніпрянський говір: генеза і роль у становленні нової української літературної мови. Питання про дводіалектний характер української літературної мови.

12. Старослов'янська мова в процесі становлення норм і розширення функціональних можливостей питомої літературної мови. Церковнослов'янська мова українського ізводу.

13. Основні чинники розвитку української літературної мови та їхнє співвідношення в різні історико-мовні періоди: жива народна мова як основа розвитку літературної. Фольклорна мова – джерело розвитку української літературної, її роль у формуванні національної мови. Книжна мова як зразок для розвитку літературних мов; мовні запозичення як джерело розвитку поліфункціональної літературної мови.

14. Джерела дослідження історії української літературної мови, їхня диференціація та співвідношення в різні історико-мовні періоди. Писемні пам'ятки як основне джерело інформації про статус літературності української мови.

15. Питання про початок писемності в східних слов'ян як основної передумови виникнення літературно-писемної мови. Особливості слов'янської писемності до періоду впливу візантійської культури (хрещення Київської Русі).

16. Культурно-історичні факти, що засвідчують існування писемності у східних слов'ян ще до хрещення Київської Русі.

17. Мовна ситуація в Київській Русі. Термінологічна варіативність на позначення літературних мов Київської Русі.

18. Перший південнослов'янський вплив, випродукований візантійською культурою, що акумулює християнську модель світу.

19. Етапи становлення книжної традиції. Три центри київської писемної школи.

20. Два типи літературної мови Київської Русі: церковнослов'янська мова в Київській Русі як посередник у грецько-руських культурних контактах: стилі, жанри, ізвод; роль старослов'янської мови і формування на її основі книжнослов'янського типу давньоукраїнської літературної мови.

21. Особливості мови ораторсько-проповідницької літератури Київської Русі.
22. Літописання Київської Русі в лінгвістичному висвітленні.
23. Мова агіографічних творів Київської Русі.
24. Особливості мови паломницьких текстів Київської Русі.
25. Специфіка мови юридичних і ділових пам'яток Київської Русі.
26. Співвідношення книжної традиції та уснопоетичних елементів у мові пам'ятки «Слово о полку Ігоревім».
27. Традиційність та інноваційність Галицько-Волинського літопису в контексті становлення літературної мови.
28. Типологічна і жанрово-стильова характеристика староукраїнської літературної мови XIV – першої половини XVI ст.
29. Офіційно-діловий стиль староукраїнської літературної мови XIV – першої половини XVI ст.: жанрова розбудова, територіальна локалізація, живомовна основа.
30. Другий південнослов'янський вплив в Україні. Жанрово-стильова особливість стилю «плетіння словес».
31. Роль граматичних праць кінця XVI – XVII ст. у розвитку наукового стилю староукраїнської літературної мови.
32. Виникнення і поширення книгодрукування в Україні XVI – поч. XVII ст.
33. Києво-Могилянський колегіум (з 1701 року – академія) – вищий навчальний заклад західноєвропейського зразка: збереження національно-релігійної тотожності традицій і новітні культурні досягнення.
34. Мовна концепція Острозької слов'яно-греко-латинської академії.
35. Братства та їхня роль у розвитку української культури й літературної мови XVI – XVII ст.
36. Мова українських грамот XIV – XVI століть.
37. Піднесення української книжності та літературної мови в Україні періоду XVI – першої половини XVII століть.
38. Мовно-стильові особливості полемічної літератури. Мова і стиль І. Вишенського.

39. Український літературний Ренесанс (середина XV ст. – 80-ті рр. XVI ст.).

40. Мовна ситуація в Україні протягом XIV – першої половини XVI ст. Спадкоємність традицій функціонування церковнослов'янської мови з часів Київської Русі та протореформаційні інновації.

41. Функціональні та системно-структурні характеристики давньоукраїнської та староукраїнської мов XIV – першої половини XVI ст.

42. Релігійно-національне і культурне відродження другої половини XVII ст. Західноєвропейські впливи в Україні: наднаціональний універсалізм та увиразнення національного.

43. Становлення і функціонування книжної староукраїнської літературної мови. Феномен «простої» мови як антитези польській мові і культурі.

44. Жанрово-стилістична характеристика церковнослов'янської і староукраїнської літературних мов другої половини XVI – початку XVIII ст.

45. Переклади текстів конфесійного стилю староукраїнською мовою як відображення в Україні реформаційного руху.

46. Поширення повчально-ораторської прози. Зміна мовного коду в структурі тексту Учителних євангелій.

47. Мова козацьких літописів кінця XVII – початку XVIII ст.

48. Екзегеза Г. Сковороди в динаміці староукраїнської літературної мови.

49. Поняття про національну мову. Інтеграція живої народної мови в процесі творення нової української літературної мови.

50. Традиційність і новаторство І. П. Котляревського.

51. Розширення функціонування нової української літературної мови в першій половині XIX ст.

52. Т. Шевченко – основоположник і реформатор нової української літературної мови.

53. Українські граматики та лексикографічні праці XIX ст.: питання творення літературних норм.

54. Правописні системи української мови XIX ст.: «максимовичівка», «кулішівка», «драгоманівка», «желехівка», правопис «Русалки Дністової».

55. «Ковані слова» в історії літературної мови.

56. Роль Галичини в процесі становлення української літературної мови другої половини XIX ст.

57. Мовна дискусія 90-х років XIX ст. та її продовження на початку XX ст.

58. Тематична і жанрова інноваційність художнього стилю нової української літературної мови в другій половині XIX ст.

59. Розвиток публіцистичного стилю в українській літературній мові кінця XIX – початку XX ст.

60. Становлення єдиного правопису в літературній мові початку XX ст.

61. Науковий стиль української літературної мови початку XX ст.

62. Розширення функціональних меж української літературної мови за часів Центральної Ради, Гетьманату, Директорії (1917–1920 рр.) у сфері урядових і громадських відносин.

63. Авангардисти, символісти, неокласики в літературній практиці першої половини XX ст.

64. Неологізми як джерело українського мовотворення в різні історичні періоди.

65. Мовотворчість поетів-шістдесятників.

66. Роль української діаспори в розвої української літературної мови. Питання мовної норми.

67. Фундаментальність лексикографічних досліджень української літературної мови: «Словник української мови», «словник староукраїнської мови XIV – XV ст.», «Етимологічний словник української мови», «Словник іншомовних слів» тощо.

68. Історико-лінгвістичні дослідження науковців Інституту української мови та Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.

69. Зміна статусу української літературної мови в період з 90-х рр. XX ст.

70. Кодифікація літературних норм української мови в сучасних граматиках, підручниках, посібниках.
71. Нові парадигми лінгвістичних досліджень. Актуальність термінологічних досліджень і лексикографічної практики.
72. Фіксація літературних норм у сучасних словниках та їхній вплив на культурну комунікацію в суспільстві.
73. Переосмислення дискусійних питань розвитку історії української літературної мови в сучасній історичній лінгвістиці.
74. Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації: динамічність і варіативність.
75. Правописна кодифікація української літературної мови протягом 90-х рр. XX ст. – перших років XXI ст.
76. Мовна ситуація в суверенній Україні. Закон про мови.

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ

- Автоетноніми** – самоназви різних етнічних груп, на відміну від алоетнонімів – назв етносів, наданих їм чужими етносами.
- Акролект** (від гр. *ákron* – кінцівка і *lexis* – слово) – найбільш престижна мова у процесі змішування мов при креолізації та створенні нового етнічного субстрату.
- Аксіологічність** (від гр. *axia* – цінність і *logos* – слово, наука) – принцип дослідження, спрямований на вияв ціннісних орієнтацій мовця й відображення їх у мові та мовленні. Аксіологічність у мовній системі фіксують у вигляді конотації одиниць (оцінного, емотивного компонентів), а у висловленні представлена модальністю суб'єктивної оцінки (модусом пропозиції як мисленнєвого аналога ситуації, позначеної висловленням). Аксіологічність визначає ціннісно-естетичну вартість тексту в семіотичному універсумі культури етносу чи цивілізації.
- Аккультурація** – процес засвоєння людиною чужої культури, адаптації до нових культурних умов із метою досягнення сумісності із соціокультурним середовищем.
- Алегорія** (від гр. *allēgoría* – іносказання) – символічна передача змісту шляхом співвіднесення абстрактного поняття з якимось конкретним образом при використанні його найменування. Алегорія ґрунтується на культурних стереотипах, традиціях і звичаях народу.
- Алітерація** (від лат. *ad* – до, *litera* – буква) – фонетична стилістична фігура, звукова організація мовлення шляхом повторення однотипних приголосних чи їхніх сполук; алітерація характерна для ритмічно організованого мовлення, зокрема поезії.
- Алогізм** (від гр. *a* – не-, без- і *logismós* – розум, міркування) – стилістичний прийом навмисного порушення логічних зв'язків у тексті з метою створення іронії, комічного ефекту, підкреслення жанрових і стилістичних особливостей.

Алоетноніми – назви різних етнічних груп, надані їм представниками інших етносів, на відміну від автоетнонімів – самоназв етносів.

Алюзія (від лат. *alludo* – *натякати, жартуючи*) – вияв текстової категорії інтертекстуальності, прийом художньої виразності, що змістовно збагачує текстову інформацію, створюючи численні асоціації за рахунок натяку на події, факти, персонажів інших текстів.

Ампліфікація (від лат. *amplification* – *поширення, збільшення*) – стилістична фігура, що ґрунтується на нагнітанні (висхідній градації) синонімічних тропів (квазісинонімів) або однорідних конструкцій.

Анаграма (від гр. *ανα* – *пере-* і *γράμμα* – *буква*) – стилістична фігура, представлена графічним шифруванням слова шляхом перестановки букв, складів, зворотного прочитання. Анаграму використовують у загадках, ребусах, шарадах.

Анадиплосис – стилістична фігура, що ґрунтується на повторенні слова наприкінці й на початку двох контактних речень.

Анафора (від гр. *anaphorá* – *винесення вгору*) – стилістична фігура, що ґрунтується на повторенні початкових звуків, їхніх сполук, слів, синтаксичних конструкцій у двох контактних реченнях.

Антиклімакс (від гр. *klímax* – *драбина*) – стилістична фігура, що ґрунтується на перерахуванні слів за принципом зменшення значимості шляхом спадної градації.

Антропологія – наука про походження та еволюцію людини, утворення людських рас та про нормальні варіації фізичної будови людини.

Антитеза (від гр. *antithesis* – *протилежність*) – стилістична фігура, яка ґрунтується на протилежності понять, що порівнюються; одна з форм контрасту.

Антономазія (від гр. *ántonomasía* – *заміна імені еніметом*) – перифрастична, метонімічна чи метафорична номінація людини без використання її власного імені, із яким устанавлюється скрита кореференція.

Антропоцентризм (від гр. *ántrōpos* – людина) – методологічний принцип дослідження, згідно з яким людина – центр і найвища мета світобудови. У лінгвістиці цей принцип застосовують при дослідженні мови як продукту людської діяльності, призначеного для потреб людини посередника спілкування, засобу зберігання її досвіду, знань, культури.

Апокріфи (грец. *αποκρυφος* – таємний, прихований) – релігійно-легендарні твори, зміст яких не цілком відповідав офіційному віровченню, що не визнавались церквою канонічними й заборонялися, виникли на межі нашої ери в елліністичному давньоєврейському і давньосирійському середовищі, а також на християнському Сході. Твори про персонажів і події Священної історії, що не ввійшли до офіційних іудейських і християнських церковних канонів.

Арго (фр. *argo* – жаргон, початкове значення – жебрацтво) – соціальний різновид мовлення, лексикон відносно замкнених професійних (ремісників, торговців) і соціальних груп (сезонних робітників), зокрема декласованих (зłodіїв, злочинців, жебраків, картярів тощо), призначений для конспіративних (езотеричних, криптофорних) потреб відокремлення групи від суспільного загалу, а також для збереження таємниць ремесла, роду занять, власної безпеки тощо.

Архаїзми (від гр. *archaios* – давній) – застарілі слова, що належать до пасивного словникового запасу мови, позначають наявні реалії й у сучасній мові замінені синонімічними словами активного запасу.

Архетип (від гр. *arché* – початок і *týpos* – образ) – первісна вроджена психічна структура, вияв родової пам'яті, істричного минулого етносу, людства, їхнього колективного позасвідомого, що забезпечує цілісність і єдність людського сприйняття й виявлення в знакових продуктах культури (у вигляді архетипних образів).

Бароко – стилістичний напрям у європейському мистецтві кінця XVI – середини XVIII ст., що характеризувався прихильністю форм і декоративною пишністю.

Білінгвізм (від лат. *bi* – два і *lingua* – мова) – двомовність як ознака мовної ситуації країни, регіону чи мовного стану індивіда, тобто володіння й користування особистістю або певною групою етносу одночасно двома мовами: однією як рідною, іншою набутою, але важливою для спілкування в деяких комунікативних сферах.

Варваризм (від гр. *barbarismós*) – іншомовне слово або вираз, ще не засвоєні мовою, що запозичує, через труднощі граматичного засвоєння. Варваризм використовують для опису звичаїв, побуту, реалій життя іншого народу, для передачі мовлення чужоземців і зберігають національно-культурні конотації донорської мови.

Внутрішній лексикон – вербалізована частина етносвідомості чи свідомості носія мови, організований упорядкований фонд номінативних одиниць і знань, які вони позначають.

Внутрішня реконструкція – прийом порівняльно-історичного методу як відновлення попереднього стану мови, звукових, морфологічних форм, лексем і таке інше на підставі показників лише однієї мови, узятій у її синхронному стані. Внутрішня реконструкція спрямована на інвентаризацію варіантів різних підсистем мови, на класифікацію їх за давністю виникнення, на відновлення відсутніх мовних ланок. Кінцевою метою внутрішньої реконструкції є відтворення історії розвитку певної мови.

Вульгаризм (від лат. *vulgaris* – звичайний, простий) – грубе, лайливе слово або зворот, ужиті в літературній мові. У художніх текстах служать для надання мові побутового або реалістичного кольориту, для увиразнення мови твору, надання їй експресивності, емоційної та стилістичної забарвленості тощо.

Генеалогічна класифікація мов (від гр. *genealogía* – родовід) – таксономія мов світу на підставі їхнього спільного походження від гіпотетично встановлюваних прамов і певних ознак мовної спорідненості.

- Гетерогенний** – складений з різних за походженням і складом частин; неоднорідний.
- Гіпалага** (від гр. *hypallagē* – обмін, зміна) – стилістична фігура, що ґрунтується на розбіжності граматичної й смислової сполучуваності (слово граматично поєднується не з тим словом, із яким має смисловий зв'язок).
- Гіпербола** (від гр. *hyperbole* – перебільшення) – стилістична фігура, що ґрунтується на перебільшенні предмета, інтенсивності ознаки, перебігу дії з метою увиразнення й аргументації.
- Говірка** – найменша одиниця територіального членування діалектної форми існування мови. Говірка обслуговує мешканців переважно певного селища, має відмінності на більшості рівнів мови й є реальною комунікативною системою. Кілка близьких за рисами говірок формують діалект (говір), сукупність яких утворюють наріччя.
- Глотогенез** (від гр. *glōtta* – мова і *genesis* – походження) – походження природної мови як конвенційної семіотичної системи. Глотогенез розглядають як проблему мовознавства в межах загальної проблеми походження мови, окресленої в наявних гіпотезах. Порівняльно-історичний аспект глотогенезу передбачає встановлення можливості єдиної вихідної прамови сучасної людини (теорія моногенезу) або припущення кількох центрів расотворення, які зумовили ймовірність кількох прамов.
- Глотогонія** – походження мови; розділ мовознавства, що вивчає походження й розвиток мови.
- Глотохронологія** – галузь порівняльно-історичного мовознавства, яка виявляє швидкість мовних змін.
- Гомогенний** – однорідний за складом, походженням, властивостями.
- Градація** (від лат. *gradation* – підвищення) – стилістична фігура, що ґрунтується на нагнітанні чи послабленні експресивності однорідних виразних засобів, посиленні чи применшенні інтенсивності їхнього денотативного значення.

Графіті (від *итал. graffiti – видряпаний*) – написи на стінах будівель, парканах, металічних виробах, посуді з метою присвяти, волевиявлення, магії тощо.

Демократизація (*англ. democratization*) – запровадження демократичних принципів, перебудова держави, організацій тощо на демократичних засадах. // Наближення до демократизму.

Державна мова – офіційно визнана і прийнята для спілкування в державних установах та армії, у спілкуванні між юридичними особами.

Державна символіка – офіційні емблеми держави, що зображують на печатках, бланках державних органів, грошових знаках тощо; встановлюють конституцією держави.

Дивергенція (*лат. divergere – розходиться*) – історичний процес розвитку мови, унаслідок якого вона розпадається на дві або більше мов (перетворення її діалектів на окремі мови).

Диглосія (від *гр. di – подвійний, двічі, i glóssa – мова*) – ситуація функціонування двох стилістично й функціонально розподілених мовних кодів, які можуть сприйматися як одна мова.

Динамічність – пов'язаний з рухом, дією сили; який перебуває в інтенсивному русі, в дії; багатий внутрішньою силою.

Діалект (від *гр. diálectos – говір*) – форма мовного існування, яку використовують як засіб безпосереднього повсякденного побутового спілкування на певній обмеженій території й характеризують відносною єдністю різних мовних рівнів системи й відповідними відбитками культурних традицій; різновид мови (або підсистема), який використовують як засіб безпосереднього спілкування певних соціальних і професійних груп.

Діалектизм (від *гр. diálectos – говір*) – слово або сполука, які не належать до літературної унормованої мови, а до регіональних діалектів цієї мови.

Діахронія (від *гр. diá – кризь і chrónos – час*) – протиставлений синхронії або доповнюваний до неї аспект лінгвістичних досліджень, який охоплює всі доступні етапи еволюції

мови, тобто спрямований на історичний розвиток мовних явищ і закономірностей мови як системи. Діахронія дає змогу простежити становлення мовних підсистем, дію історичних законів їхнього розвитку, встановити передумови, причини мовних змін, час їхньої дії й тенденції мовної еволюції.

Догматизм – сприйняття певного вчення або положення як вічної істини, як догми.

Дописемний період – який передував періоду виникнення писемності.

Евфемізм (від гр. *eu* – добре, *phēmi* – говорю, прославляю; *euphētia* – пом'якшене висловлення) – стилістична фігура; навмисна зміна знака певного поняття описовим найменуванням або іншим знаком для усунення небажаних, надто різких, недостатньо ввічливих слів шляхом їхнього пом'якшення або шифрування через заборону на вживання деяких слів, зумовлену соціально-політичними, історико-культурними, релігійними, етичними й естетичними чинниками.

Екзотизми (від гр. *ekhōtikos* – чужий, іноземний) – слова чи вислови, запозичені з інших, переважно маловідомих мов. Екзотизми уживають з метою відтворення місцевого колориту країни.

Експансіонізм (від лат. *expansion* – розширення, поширення) – принцип сучасних лінгвістичних досліджень, упровадження в лінгвістику теоретичного доробку, понятійного апарата, методів і методик інших наук.

Експланаторність (від англ. *to explain* – пояснювати) – дослідницький принцип, згідно з яким мовні явища повинні бути пояснені на підставі строгої й доказової наукової теорії.

Екстралінгвальний (лат. *extra* – поза, зовні і *lingua* – мова) – такий, що стосується позамовних ознак, причин тощо.

Екстралінгвальна інформація – організована та скоординована у свідомості людини сукупність знань та уявлень про довкілля, дійсність, її явища, ознаки та факти, яка не може бути розглянута як частина граматики чи словника

мови. Протиставлена їй в науковій літературі лінгвістична інформація представлена знаннями про мовну систему, її організацію, закономірності функціонування в мовленні, мовленнєві жанри, будову текстів тощо.

Еліпс (еліпсис) (від гр. *elleipsis* – *випадення, опущення*) – явище мовлення як вияв економії або стилістична фігура, що ґрунтується на вилученні з речення структурно необхідного компонента з метою надати тексту більшої виразності, динамічності, уникнути повторень.

Епітет (від гр. *epitheton* – *прикладне, додане*) – стилістична фігура, троп, що є означенням чи обставиною в реченні як атрибутом предмета, дії, стану й характеризується високою емотивно-експресивною зарадженістю, оцінністю й образністю.

Епіфора (від гр. *epiphora* – *повторення*) – стилістична фігура, що ґрунтується на повторенні кінцевих слів чи сполук у двох контактних реченнях або віршованих рядках, строфах.

Етнічна ідентичність – усвідомлення людиною своєї належності до певного етносу як результат спільних із членами етнічної групи уявлень, ідей, повсякденного досвіду, культури, історії, вірувань, мови, комунікативної поведінки тощо, сформованих у процесі етнокультурної соціалізації та при взаємодії з іншими народами.

Етноцентризм – дослідницький принцип лінгвістики, згідно з яким мову розглядають як символічну систему, що фіксує різні вияви характеру й ментальності певного етносу, його світогляд, систему етичних й естетичних цінностей, норм поведінки, традицій, звичаїв, обрядів, міфів, вірувань, забобонів тощо.

Жанр – вид творів у галузі якого-небудь мистецтва, який характеризується певними сюжетними та стилістичними ознаками; це певна група творів усередині літературного виду, об'єднана спільними формальними, змістовними або функціональними ознаками. Для кожної літературної епохи та напряму типова своя певна система жанрів.

Жаргон (від фр. *jargon* – перв. пташина мова, незрозуміла мова) – різновид соціолекту як додаткова лексико-фразеологічна система мови, що містить паралельні експресивно-оціночні, найчастіше стилістично знижені позначення загальновідомих понять і належить до певної соціальної субкультури. Жаргон не є мовою, оскільки не має власної специфіки фонетичного та граматичного рівнів і ґрунтується на закономірностях національної мови.

Життя святих – збірник описів життя людей, яких церква визнає святими.

Ідіолект (від гр. *idios* – свій, особливий і *діалект*) – індивідуальний різновид мови, що виявляється в сукупності різних ознак мовлення окремого носія мови. Ідіолект містить ознаки норми й узусу відповідної мови й демонструє екземплярний рівень лінгвальної діяльності.

Ідіоматичність (від гр. *idiōta* – особливість, своєрідність) – властивість мовних одиниць формувати цілісне значення не із суми значень її складників або незалежно від них.

Ізвод – один із списків (варіантів) старослов'янської пам'ятки, що відрізняється від інших списків цієї ж пам'ятки мовними особливостями.

Ізогласа (від гр. *isos* – рівний, *glōssa* – мова) – лінія, якою на географічних картах позначають ареал поширення того чи іншого мовного явища. Межу між діалектами або мовами встановлюють на підставі пасма ізоглас.

Ізоморфізм (від гр. *isos* – рівний, *morphé* – форма) – принцип тотожності певних об'єктів, явищ; відповідність їхніх складників, виявів, дій тощо.

Інкультурація – засвоєння людиною культурних норм, цінностей, надбань певного угруповання, набуття культурної ідентичності, тобто усвідомлення своєї належності до певної культури шляхом ототожнення себе, свого світогляду, поведінки з культурними зразками, що дає змогу людині орієнтуватися в певному соціокультурному середовищі, упорядковувати власну життєдіяльність, передбачувати

її наслідки, обирати той чи той тип, манеру й форму спілкування.

Інновація (від *анг. innovation*, від *лат. innovatio* – оновлення, зміна) – нове явище або закономірність змін у певній мові, що непридатна для неї на попередніх етапах розвитку.

Інтеграція (*лат. integration* – відновлення, поповнення, *integer* – цілий) – об'єднання в ціле яких-небудь частин, елементів; міжетнічна інтеграція – взаємодія в середині держави або якого-небудь великого регіону кількох етносів, що істотно відрізняються мовою і культурою; приводить до появи в них низки спільних рис.

Інтердіалект – міждіалектна переважно побутова форма існування мови, сформована на базі одного з групи близьких йому діалектів із їхніми можливими ознаками, що слугує торговельним, військовим, культурним, судовим потребам змішаного складу населення певного регіону.

Інтержаргон – сукупність жаргонізмів різних відкритих соціально-професійних груп, поширена в засобах масової комунікації (газетах, журналах, радіо, на телебаченні, в Інтернеті) або в художній літературі та претендує на статус загальнолітературної лексики.

Інтеріоризація (від *лат. interior* – внутрішній) – складний перетворювальний процес формування уявлень, знань про зовнішній світ; рефлексія довкілля у свідомості індивіда або в етносвідомості.

Інтерлінгвістика – галузь мовознавства, що вивчає міжнародні, зокрема штучні, мови як засіб спілкування народів світу.

Інтерпретація (*лат. interpretation*, від *interpreter*; – пояснення, трактування) – роз'яснення, тлумачення, розкриття змісту чого-небудь; 2) творче розкриття якого-небудь художнього твору, образу, зумовлених ідейно-художнім задумом та індивідуальністю артиста, режисера, музиканта та ін.

Інтерференція (від *лат. inter* – між, *ferio* – торкаюсь, ударяю) – взаємне проникнення в мовлення білінгвів елементів різних рівнів двох мов, якими він володіє, що сприймають як

іншомовний акцент. Інтерференція є відхилення від стандартів рідної мови, мовленнєвою помилкою. Інтерференція може охоплювати всі рівні мови, однак особливо послідовно виявляють у фонетиці у вигляді ідеофонії.

Іронія (від гр. *eirōnéia* – удавання) – стилістична фігура, що ґрунтується на вживанні слів і висловлень у протилежному щодо буквального змісті, на приховуванні за удавано серйозними речами комічного, за позитивною оцінкою негативної.

Історизми – застарілі слова, що належать до пасивного словникового запасу мови через зникнення позначених ними понять і реалій. Історизми використовують як стилістичні засоби мови з метою відтворення реальної історичної обстановки.

Канон – правило чи догмат із питань віри або виконання релігійних обрядів тощо, установлені найвищою церковною владою як закон; список, зібрання релігійних книг, узаконених церквою як Святе Письмо.

Канонізувати – зараховувати до лику святих; визнавати когось, що-небудь непохитно авторитетним, єдино законним і незмінним зразком; узаконювати.

Катахреза (від гр. *katáchrēsis* – зловживання, невірне вживання слова) – стилістичний прийом, що ґрунтується на сполученні суперечливих понять, позначених словами або їхніми мотиваторами.

Категоризація – механізм виведення у структурах мислення, який передбачає об'єднання предметів і явищ у відповідні класи як рубрики досвіду, сформовані шляхом пізнавальної діяльності людини.

Клімакс (від гр. *klímax* – драбина) – стилістична фігура, що передбачає розташування компонентів висловлення за принципом посилення значимості й експресивності, тобто висхідної градації.

Кодикологія – допоміжна історична дисципліна, що вивчає історію виготовлення, склад та долю рукописної книги.

Кодифікація мови – упорядкування, відкидання всього чужого для літературної мови і прийняття всього, що її збагачує. **Засобами кодифікації мови** є словники, довідники з мови, підручники для середньої та вищої школи, наукові лінгвістичні дослідження, що встановлюють норму, твори (художні, наукові, публіцистичні), взірці мовлення людей, які досконало володіють українською мовою і мають високий соціокультурний авторитет.

Код культури – мережа членування, категоризації, оцінок інтеріоризованого світу та внутрішнього досвіду людини, зумовлена культурою певного етносу й репрезентована в семіотичних системах природної мови, мистецтва, обрядів, звичаїв, вірувань, а також у нормах моралі, поведінці членів етнічної спільноти.

Койне (від гр. *κοινός* – спільне наріччя) – мова, яка служить засобом міждіалектного спілкування для різномовних колективів, переважно побутова форма існування мови, сформована на базі одного з групи близьких йому діалектів із їхніми можливими ознаками, що служить торговельним, військовим, культурним, судовим потребам змішаного складу населення певного регіону.

Конфесійний – який стосується віросповідання, релігії; релігійний, духовний.

Конфесійний стиль (лат. *confessio* – визнання) – функціональний різновид літературної мови, покликаний задовольнити релігійні потреби певного суспільства. Це стиль релігійної літератури, якому здавна притаманна складність і багатоплановість.

Концепт (від лат. *conceptus* – поняття) – інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого.

Концептуалізація – один із процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні й упорядкованні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки. Результатом концептуалізації є формування концептуальної системи, складником якої є концепти – інформаційні структури свідомості, різноsubstrатні за способом формування та представлення знань про певні об'єкти та явища.

Культура – складний феномен життя певної групи, етносу чи цивілізації, що являє собою збережені в їхній колективній пам'яті символічні способи матеріального й духовного усвідомлення світу, моделі його пізнання й інтерпретації, а також способи колективного існування представників різних народів, одного етносу або певної його групи. Етнічна культура відтворена в узгодженій системі ідей, схем мислення й поведінки, етичних й естетичних цінностей, норм, звичаїв, обрядів, міфів, вірувань, забобонів, побуті тощо.

Культурна ідентичність – поняття міжкультурної комунікації й лінгвокультурології, усвідомлення людиною своєї належності до певної культури шляхом визначення її цінностей, норм, ідей, пріоритетів, смаків, традицій тощо, ототожнення себе з культурними зразками, що дає змогу орієнтуватися у певному соціокультурному середовищі, упорядкувати власну життєдіяльність, передбачувати її наслідки, обирати той чи той тип, манеру й форму спілкування.

Культурна інформація – сукупність культурно маркованих знань й уявлень носіїв певної культури, репрезентована в мовних одиницях, текстах, формах комунікативної поведінки, різних семіотичних системах.

Культурно-мовна компетенція – здатність носіїв певної етнічної культури й мови впізнавати в мовних одиницях і мовленнєвих продуктах культурно значимі установки, ціннісні орієнтири, культурні коди й можливість їхньої переінтерпретації, а також організовувати свою комунікативну поведінку й текстопородження згідно з цими культурними нормами.

Культ – релігійне служіння божеству; релігійна обрядовість.

Літературна мова – головна загальнонародна, унормована й регламентована, культурно оброблена форма існування мови, що забезпечує певні сфери спілкування етносу та здебільшого отримує широку стилістичну диференціацію. Вона протиставлена діалектам, розмовній мові, просторіччю. Літературну мову вважають найвищою формою існування мови, однак сфера її використання залежить від мовної ситуації. Якщо літературна мова функціонує лише в писемному вигляді, а усною формою є діалекти, койне, її сфера звужена. Літературна мова може обслуговувати практично всі сфери діяльності народу, проте може обмежуватися лише деякими за умови використання іншої літературної мови. Нормативність й уніфікованість літературної мови є також відносними, адже вона є динамічною системою, що має механізм збагачення, поповнення, розвитку.

Материнська мова (материнка) – мова, якою спілкуються переважно з батьками, в окремій сім'ї.

Мертва мова – мова, яка історично зникла з живого вжитку, перестала бути природною розмовною мовою і збереглася лише в писемних пам'ятках або, крім пам'яток, у штучному регламентованому вживанні (латина, давньогрецька, давньоруська тощо).

Ментальна мова (від лат. *lingua mentalis* – мова думки) – метамова опису й моделювання структур репрезентації знань (ментальних репрезентацій) і значень мовних одиниць. Ментальна мова може бути подібною до природної або мови логіки чи бути штучно створеною за принципами лінгвопроекування.

Метамова – універсальний формалізований семіотичний код семантичного й синтаксичного опису природних мов; фрагменти природних мов, які використовують як посередники при вивченні однієї мови на підставі іншої, їх зіставленні при перекладі з однієї мови на іншу. Мова-

посередник місить набір еталонних ознак, які загалом не можуть бути представлені в тій чи тій мові, а наявні в кожній із мов частково.

Метафора (від гр. *metaphor* – *перенесення*) – найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, вияв мовної економії, семіотична закономірність, виявлення під час використання знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, схожої з нею в якомусь відношенні.

Метонімія (від гр. *metonymia* – *перейменування*) – найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, вияв мовної економії, семіотична закономірність, виявлення в перенесенні позначень одного компонента події на інший, імені класу об'єктів на об'єкт цього класу, позначення частини на ціле й цілого на частину за суміжністю в межах однієї ситуації.

Мова-еталон – метамова опису природної мови або спосіб аналізу системи порівнюваних природних мов зі своєю системою й параметрами. Мову-еталон застосовують типологічний, зіставний лінгвістиці для виділення універсальних, спільних для двох мов і специфічних рис.

Мова природна – людська мова як при родне знаряддя думки і засіб спілкування на відміну від мов, штучно створених.

Мова рідна – мова, яка природно засвоюється в ранньому дитинстві від батьків, дорослих, що є носіями цієї мови.

Мова усна – 1) мова, що існує тільки в усній формі, безписемна; 2) стилістичний різновид мови.

Мова допоміжна – всяка штучна мова, яка використовується для специфічних, окремих видів спілкування, чим відрізняється від природної мови – основного, всезагального засобу спілкування.

Мови споріднені – мови з спільними рисами в фонетичній системі, граматичній будові, лексичному складі тощо як наслідок спільності їх походження.

Мови писемні – мови, які мають писемність, писемну традицію.

Мова культури – рівень володіння нормами усної і писемної літературної мови, а також свідоме, цілеспрямоване,

майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування.

Мовна норма – обрані у процесі комунікативної взаємодії з числа варіантів мовної реалізації, уніфіковані, свідомо фіксовані й найбільш поширені традиційні зразки (стандарт) репрезентації системи мови (засобами мови і правила їхнього вживання). Мовну норму стихійно регулюють мовним середовищем, тому періодично підлягає зміні. Мовну норму виявляють в шкалі оцінок правильності, доречності й естетичної гармонійності.

Мовна опозиція (від лат. *oppositio* – протиставлення) – семантично релевантна розбіжність мовних одиниць за однією диференційною ознакою при схожості інших. Підґрунтям опозиції є деякий абстрактний інваріант, що має реалні варіанти в опозитивних елементах.

Мовна політика – сукупність ідеологічних принципів і політичних, юридичних, адміністративних заходів, спрямованих на розвиток, функціонування, баланс мов, зміну чи збереження мовної ситуації в державі, регіонах, соціумі. Мовна політика є частиною національної та культурної політики влади.

Мовна ситуація – ситуація взаємодії різних мов чи різних форм існування однієї мови в певній державі чи регіоні з огляду на їхню функціональну специфіку й ареал поширення.

Мовна картина світу – представлення предметів, явищ, фактів ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, явищах мовлення, що є семіотичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості.

Мовне середовище – етнічні, соціальні, територіальні й інші умови користування певною спільнотою відповідними формами існування мови чи різними мовами.

Мовний союз – особливий тип ареально-історичної спільності мов, виявленої у близькості структурно-типологічних рис, здебільшого у граматиці, і в наявності спільного

фонду культурних слів, зумовлене тривалими контактами й мовною конвергенцією в межах єдиного простору.

Мовні контакти – процеси взаємодії мов, наслідком яких може бути вплив однієї мови на іншу, що приводить до змін її лексиону і граматичної системи.

Мовні універсалії – спільні для всіх або більшості мов світу ознаки, закономірності, структури, тенденції, які демонструють спільність мовної будови при всій різноманітності людських мов.

Модальність (*від лат. modus – міра, спосіб*) – категорія мови й молення, яка виражає реальні / ірреальні відношення висловлення до дійсності або суб'єктивну кваліфікацію повідомлення мовцем.

Мова жива – мова, що на сучасному етапі є розмовною мовою певного народу і не має тенденції до виходу з ужитку.

Мовний код – це засіб комунікації: природна мова (українська, англійська, сомалі тощо), штучна мова типу есперанто або типу сучасних машинних мов, абетка Морзе тощо. У лінгвістиці кодом прийнято називати мовні утворення: мова, територіальний або соціальний діалект, міське койне тощо.

Мовно-культурний простір – складова частина мовної та культурної системи. Кваліфікують як підсистеми, що становлять систему мови. Кожен рівень має свій тип одиниць, свою сферу мовного простору і своє функціональне навантаження.

Модус – один із логічних блоків мисленнєвого аналога повідомлення, суб'єктивна зміна, що виражає різні відтінки почуттів і волі.

Міф (*від гр. μυθός – переказ*) – оповідь, що виникла на ранніх етапах розвитку людства і представляє певне явище природи й культури в персоніфікованій, вигаданій формі.

Наріччя – найбільша одиниця територіальної диференціації діалектної мови, що є сукупністю близьких за певними рисами говірок, об'єднаних у говори (діалекти).

Народно-розмовна мова – загальнонародна форма існування мови, яка не є внормованою й застосовується в повсякденному житті народу, його побутовій сфері.

Національна мова – мова, що є засобом письмового й усного спілкування нації. Національна мова – категорія історична, вона складається в період розвитку народності в націю. А нація як історична спільність людей мхарактеризується спільністю мови, території, економічного життя і психічного складу, який проявляється у спільній культурі.

Національний варіант мови – різновид національної мови, який використовують різні етноси в певних країнах світу, отримує усвідомлену національною спільнотою автономію, хоч не має із власне національною мовою значних системно-структурних розбіжностей.

Неологізм (від гр. *néos* – новий і *logos* – слово) – слово чи сполука, використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття або в новому значенні й усвідомлюються як такі носіями мови.

Новаторство – усе нове, прогресивне, що запроваджено в якій-небудь галузі людської діяльності. // Діяльність новатора.

Ностратичні мови (від лат. *noster* – наші) – мови, об'єднані в певну макросім'ю (надродину), які мають ознаки генетичної спільності на глибинному етапі реконструкції.

Монолінгвізм (лат. *topo* – один та *lingua* – мова) – функціонування однієї мови, користування однією мовою; одномовність.

Маркованість – (від фр. *marquer* – відмічати) вживається у виразі «стилістична маркованість», позначаючи такий елемент, що має стилістичне значення або забарвлення.

Обряд – сукупність установлених звичаєм дій, пов'язаних із побутовими традиціями або з виконанням релігійних настанов.

Оксюморон (від гр. *oxútōron* – дотепне й безглузде) – стилістична фігура, що ґрунтується на поєднанні протилежних, семантично несумісних понять і створенні нового поняття.

- Паралелізм** (від гр. *parallēlos* – той, що йде поряд) – стилістична фігура мовлення, що ґрунтується на тотожності синтаксичної будови, модальності й інтонування двох контактних речень або їхніх частин.
- Паронімічна атракція** (від лат. *attraction* – стягування, уподібнення) – стилістична фігура, що ґрунтується на сполученні контекстуальних паронімів у фрагменті тексту.
- Парономазія** (від гр. *pará* – поряд, *опотázō* – називаю) – стилістична фігура, переважно художнього мовлення, що будується на навмисному зближенні слів, подібних за звучанням, мовних чи контекстуальних паронімів із випадковим збігом звуків.
- Перифраза (перифраз, парафраза)** (від гр. *periphrasis* – зворот, описовий вислів) – стилістична фігура, заміна знака певного поняття описовим найменуванням або навмисно іншим знаком.
- Плеоназм** (від гр. *pleonasmós* – надмірність) – стилістична фігура, що ґрунтується на накопиченні стилістичних або контекстуальних синонімів, повторенні морфем із тотожними або подібними значеннями.
- Полемічна література** – літературна творчість церковно-теологічного характеру, спрямування, яка виникла на поч. XVI ст. в Україні та Білорусі.
- Полівалентний** – який має багато валентних форм.
- Поліфункціональність** (від гр. *poly* – багато і *функція*) – що виконує декілька, багато функцій; призначених для різних цілей.
- Полілінгвізм** (від гр. *poli* – багато, лат. *lingua* – мова) – багатомовність як ознака мовної ситуації країни, регіону чи мовного стану індивіда, тобто володіння особистістю або певною групою представників етносу кількома мовами.
- Полісиндетон** (від гр. *polys* – численний, багато і *syndeton* – зв'язок) – стилістична фігура мовлення, що полягає в повторенні однакових сполучників у простому чи складному реченні.

Політична лінгвістика – галузь мовознавства, спрямована на дослідження мовних засобів політичної сфери спілкування, політичної комунікації й маніпулювання, взаємодії мови, ідеології та влади.

Протограф (*грец. protos – перший і grapho – пишу, креслю*) – у джерелознавстві – первісний рукопис, який ліг в основу більш пізніших списків (копій, редакцій).

Періодизація (період) – поділ процесів розвитку на основні періоди, що якісно відрізняються один від одного відповідно до об'єктивних закономірностей природи та суспільства.

Порівняльно-історичний метод – сукупність процедур реконструкції походження мов від прамов, установлення еволюційних змін і закономірностей розвитку споріднених мов шляхом їхнього порівняння на різних етапах формування.

Писемність – особлива форма фіксації людського мовлення за допомогою спеціальної системи графічних знаків для передавання інформації на відстані й закріплення її в часі.

Письмо – знакова система фіксації мови на площині за допомогою графічних елементів; уміння писати, зображувати графічні знаки; спосіб такого зображення, писання; уміння писати й читати; письменність.

Походження мови – одна із ключових проблем мовознавства, що існує на рівні гіпотез, спрямованих на встановлення механізмів виникнення в первісної людини мовної здатності, на визначення приблизного часу появи мови, чинників полілінгвальності світу тощо.

Прабатьківщина слов'ян – територія, де слов'яни зародилися як окремих етнос.

Прмова – базова для споріднених мов мова, із діалектів якої вони утворилися в процесі мовної еволюції.

Праслов'янська мова – спільна для давньослов'янських племен мова-основа.

Праформа (архетип) – вихідна для пізніших утворень мовна форма, реконструйована на основі закономірних відповідників у споріднених мовах.

- Прозопопєя** – стилістична фігура, різновид метафори, що ґрунтується на антропоморфному використанні знаків концептуальної сфери ЛЮДИНА на позначення інших концептуальних сфер (неживих предметів, явищ природи, тварин, рослин тощо).
- Просторіччя** – сукупність засобів усного розмовного мовлення, які не мають системного характеру, не є внормованими, характеризуються грубуватістю й факультативністю вживання переважно неосвіченими носіями мови в побутовій сфері спілкування.
- Протослов'янська мова** – сукупність індоєвропейських діалектів, які лягли в основу праслов'янської мови.
- Ренесанс** – період ідеологічного й культурного розквіту в низці країн Європи, що внаслідок зародження капіталізму змінив середньовіччя у XIV – XVI ст.; відродження. // Архітектурний стиль епохи Відродження, який змінив готичний і сприйняв елементи греко-римської архітектури з великою кількістю рельєфних прикрас.
- Референція** (від лат. *referens* – відношення, зіставлення) – віднесеність мовленнєвих одиниць до позначених ними об'єктів дійсності. Референцію поширено не лише на номінативні одиниці, залучені до мовлення, а й на висловлення, тексти й є однією з передумов оцінки їхньої істинної чи неістинної природи відповідно до тих ситуацій, які вони позначають.
- Реформація** – широкий соціально-політичний рух проти феодалізму в Західній і Центральній Європі в XVI ст., який набув форми релігійної боротьби проти католицької церкви, папської влади.
- Рецепція** – запозичення та застосування державою соціологічних і культурних форм, що виникли в іншій країні або в іншу епоху; запозичення однією державою більш розвинутого права іншої держави.
- Рукопис** – давня писемна пам'ятка; написаний від руки чи надрукований текст; поданий у видавництво авторський текст.

- Сакральний (сакраментальний)** – який стосується релігійного культу; обрядовий, ритуальний, священний. // Якого дуже цінують, оберігають; священний, заповітний.
- Сакральна мова** (від лат. *sacrum* – священне, присвячене бо-гам) – стильовий різновид української мови, який обслу-говує релігійні потреби суспільства.
- Середньовіччя** – історична епоха, що охоплює час від загибелі Римської рабовласницької імперії (кінець V століття) до початку капіталізму (середина XVII століття).
- Середньонаддніпряньський говір** – говір української мови, що належить до її південно-східного наріччя; один з архаїчних говорів південно-східного наріччя, його генетичне ядро.
- Символ** (від гр. *symbolon* – розпізнавальна прикмета) – есте-тично канонізована культурно значима концептуальна структура іншої, ніж первинний зміст реалії чи знака, по-нятійної сфери. Символ характерний інтенційністю, об-разністю, мотивованістю, дейктичністю, імперативністю, психологічністю.
- Симплока** (від гр. *symplokē* – сплетіння) – стилістична фігура, що ґрунтується на повторенні початкових і кінцевих слів двох контактних речень як поєднання анафори й епіфори.
- Символізм** (франц. *symbolisme*, від грец. *symbolon* – знак, сим-вол) – напрям у літературі та мистецтві кінця XIX – початку XX ст., що проголошував головним художнім прийомом символ як вираження незбагненої суті предметів і явищ.
- Синекдоха** (від гр. *synekdoché* – співвіднесення, співрозуміння, суп – разом і *ekdoché* – переймання) – вид тропу, в основі якого лежать кількісні відношення між предметами: назва час-тини предмета вживається замість цілого, видове поняття замість родового, однаина в значенні множини або навпаки.
- Синхронія** (від гр. *synchronous* – одночасний) – співіснування, збіг у часі елементів якої-небудь системи; метод досліджен-ня співвідношення між елементами в лінгвістиці, інших гу-манітарних і соціальних наук. // Співіснування і взаємоза-лежність мовних явищ у будь-який історичний період.

- Синкретизм** (від грец. *synkrētismós* – з'єднання) – нерозчленованість, злитість, характерні для початкового, нерозвиненого стану будь-якого явища. Синкретизм первісного мистецтва. // Формальне нерозділення, злиття в одній формі різнорідних мовних елементів. 2. філос. Різновид еклектизму; поєднання різнорідних, суперечливих, протилежних один одному поглядів. // Поєднання у віровченні та культурі якої-небудь релігії елементів різних віросповідань і філософських ідей.
- Синтетичність** – органічне поєднання різних елементів у чому-небудь цілому.
- Синтетичні мови** – мови, в яких зв'язки між повнозначними словами в реченні здійснюються за допомогою зміни форми самих слів (зовнішньої та внутрішньої флексії, наголосу тощо).
- Сленг** – нелітературна додаткова лексична система, яка представляє паралельну експресивно-оцінну, найчастіше стилістично знижену синонімію позначень загальновідомих понять і належить певній соціальній субкультурі; різновид соціолекту – соціально маркованої лексики певної суспільної групи (професійної, вікової тощо) у межах національної мови.
- Соціолект** – соціально марковані лексеми та словосполучення певної суспільної групи (професійної, вікової тощо) у межах національної мови.
- Соціолінгвістика** – маргінальна галузь мовознавства, що вивчає вплив суспільних явищ і процесів на виникнення, розвиток, соціальну й функціональну диференціацію й функціонування мов, а також зворотний зв'язок мови й соціуму.
- Староукраїнський період** – пов'язаний з розвитком української народності, мови, культури в період з XIV – до другої половини XVIII ст.
- Старослов'янська мова** – найдавніша літературно-писемна мова слов'ян, що належить до південнослов'янських мов спільноіндоевропейської мовної сім'ї.
- Стереотип** (від гр. *stereos* – твердий, *typos* – відбиток) – детермінована культурою, впорядкована й фіксована структура

свідомості, фрагмент картин світу, що уособлює результат пізнання дійсності певним угрупованням і є схематизованою стандартною ознакою, матрицею предмета, події, явища.

Стиль (від лат. *stilus, stylus* – *гостра паличка для письма, манера письма*) – парадигматична ознака мовленнєвої системи; ситуативно зумовлений стереотипний спосіб здійснення вербальної комунікації як цілеспрямованої діяльності на підставі суспільно усвідомленого вибору мовних засобів і принципів їхньої інтеграції в мовленні. Відповідно до типу стилістики стиль отримує різні атрибути й модифікує свій зміст. Мовний стиль у стилістиці мови, на відміну від стилістики мовлення, є усвідомленою суспільством підсистемою в системі загальнонародної мови, закріпленою за тими чи іншими ситуаціями спілкування, яка історично склалася й характеризується набором засобів вираження і певним принципом їхнього відбору.

Стилістика (від лат. *stilus, stylus* – *гостра паличка для письма, манера письма*) – галузь лінгвістики, що вивчає принципи використання різнорівневих мовних засобів, спрямованих на досягнення певного прагматичного результату залежно від особливостей сфери спілкування.

Суб'єктивізм – ідеалістичний напрям у філософії, який заперечує існування об'єктивної реальності як джерела відчуттів і твердить, що реальний світ існує тільки в людській свідомості; напрям у соціології, який твердить, що розвиток суспільства визначається не об'єктивними закономірностями, а суб'єктивними чинниками (волею, прагненням окремих осіб).

Субстрат (від лат. *sub – під і stratum – шар*) – 1) сукупність рис мовної системи як наслідок етнічної асиміляції та змішування мов прибульців і корінного населення через стадію двомовності; 2) наявність у мові індивіда поряд із літературною мовою слідів діалекту місцевості, де носій мови народився і певний час проживав.

Суржик – наявні в мовленні певної частини населення штучно й неприродно поєднані елементи двох або кількох мов, що порушують норми літературної мови.

Табу (від плз. *ta* – виділяти, відзначати і *ri* – зовсім, цілком, *тари* – заборонений, священний) – вияв магічної функції мови, заборона вживання деяких слів, зумовлена соціально-політичними, історико-культурними, релігійними, етичними й естетичними чинниками, що спричиняє навмисну заміну знака певного поняття описовим найменуванням або іншим знаком (евфемізмом).

Теорія моногенезу (від гр. *tópos* – один і *génesis* – народження, походження) – концепція походження природних мов від одного джерела.

Традиція – досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки тощо, що склалися історично й передаються з покоління в покоління. // Передача досвіду, звичаїв, культурних надбань із покоління в покоління.

Традиціоналізм – дотримування традицій переважно віджилих, консервативних. Узагальнена назва художніх напрямів, які не поділяли радикальних устремлінь авангардизму.

Трактат – договір, угода між державами; наукова праця, де докладно розглянуто якесь конкретне питання чи окрему проблему; міркування на спеціальну тему.

Троп (від гр. *trópos* – поворот, зворот мовлення) – стилістична фігура мовлення, що характеризується образністю, виразністю і ґрунтується на суміщенні традиційного, буквального й ситуативного або фігурального номінативних планів, яке зумовлює позначення одного предмета, ознаки, явища найменуваннями інших.

Уніфікація (франц. *unification* < лат. *unus* – один і *facere* – робити) – приведення чого-небудь до єдиної форми, системи.

Універсал¹ – розпорядчий акт адміністративно-політичного характеру польських королів та українських гетьманів (іноді представників генеральної старшини) у XVII – XVIII ст.

Універсалізм – різнобічність, багатоплановість у знаннях, навичках тощо.

Універсалії – загальні поняття.

Усна народна творчість – фольклор або традиційна народна творчість – художня колективна літературна і музична

творча діяльність народу, яка засобами мови зберегла знання про життя і природу, давні культури і вірування, а також відбиток світу думок, уявлень, почуттів і переживань, народнопоетичної фантазії.

Функціоналізм – наукова методологія, що передбачає сприйняття об'єкта в його взаємодії із середовищем як діяльності, функціонування системи. Функціоналізм у лінгвістиці забезпечує дослідження мови як діяльнісного, цілеспрямованого організму, представленого численними мовленнєвими продуктами у відповідних актах комунікації.

Хронологія (грец. *chronos* – час і *logos* – слово, учення) – запис історичних подій у часовій послідовності; літописання. // Книга періодичних записів історичних подій 2. Послідовність історичних подій за часом. // Часова послідовність пам'ятних подій. // Часова послідовність яких-небудь явищ, моментів, етапів.

Хронограф¹ – пам'ятка стародавньої писемності, яка містить огляд загальної історії або хроніку окремої країни.

Церковнослов'янська мова – писемно-літературна мова слов'янських народів, що виникла на основі старослов'янської мови під впливом живомовних середовищ, у яких нею користувалися.

Штучна мова – спроектована з огляду на системи природних мов або інші знакові коди семіотична система, яка може обслуговувати з тою чи тою мірою успішності носіїв різних природних мов із метою їхнього порозуміння й обміну інформацією в багатомовному світі.

Язичництво – загальне позначення дохристиянських політеїстичних релігій на відміну від монотеїстичних (християнства, магометанства тощо); поганство.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Русанівський В. М. Історія української літературної мови: підр. для студ. гум. спец. / В. М. Русанівський. – К.: АртЕк, 2001; 2-е доп. вид. – К., 2002. – 392 с.
2. Огієнко І. Історія української літературної мови / Іван Огієнко: [упоряд., авт. іст. -біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик]. – К.: Наша культура і наука, 2001. – 440 с.
3. Плющ П. П. Історія української літературної мови / П. П. Плющ. – К.: Вища школа, 1971. – 423 с.
4. Жанри і стилі в історії української літературної мови / [В. В. Німчук, В. М. Русанівський, І. П. Чепіга та ін.; відп. ред. С. Я. Ярмоленко]. – АН УРСР: Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наукова думка, 1989. – 288 с.
5. Курс історії української літературної мови: в 2-х т. (дожовтневий період) / [за редакцією академіка АН УРСР І. К. Білодіда]. – К.: Вид-во «Академії наук Української РСР», 1958. – Т. 1. – 595 с.
6. Курс історії української літературної мови: в 2-х т. (радянський період) / [за редакцією академіка АН УРСР І. К. Білодіда]. – К.: Вид-во «Академії наук Української РСР», 1961. – Т. 2. – 415 с.
7. Чапленко В. Українська літературна мова, її виникнення й розвиток / В. Чапленко. – Нью-Йорк, 1955. – Т. 1; Випуск I. – Нью-Йорк, 1962. – Т. 2.
8. Чапленко В. Історія нової української літературної мови (XVII ст. – 1933 р.) / В. Чапленко. – Нью-Йорк, 1970 р. – 448 с.
9. Шевельов Ю. Вибрані праці: в 2-х кн. / Ю. Шевельов [упоряд. Л. Масенко]. – Кн. 1. Мовознавство. – 2-ге вид. – К.: ВД «КМ академія», 2009. – 583 с.
10. Шевченко Л. І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу / Л. І. Шевченко. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 478 с.

ДОДАТКОВА

1. Бактеев К. Б. Норма – ситуація – текст и лингвостатистические приемы их исследования / К. Б. Бактеев, Л. И. Белоцерковская, Р. Г. Пиотровский // Языковая норма и статистика. – М.: Наука, 1977. – С. 5 – 42.
2. Барнет В. Языковая норма в социальной коммуникации / В. Барнет // Проблемы нормы в славянских литературных языках в синхронном и диахронном аспектах / Доклады на IV заседании Международной комиссии по славянским литературным языкам 22 – 25 октября 1974 г. – М.: Наука, 1976. – С. 47 – 69.
3. Білодід І. К. Києво-Могилянська академія в історії східнослов'янських літературних мов (Нариси з історії української літературної мови) / І. К. Білодід. – К.: Наукова думка, 1979. – 199 с.
4. Білоус П. В. Історія української літератури XI – XVIII ст: навч. посіб. / П. В. Білоус. – 2-ге вид., стереотип. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 376 с.
5. Брайчевський М. Ю. Походження слов'янської писемності / М. Ю. Брайчевський. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2002. – 154 с.
6. Брайчевський М. Ю. Біля джерел слов'янської державності / М. Ю. Брайчевський. – К., 1964.
7. Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі / М. Ю. Брайчевський. – Київ, 1988.
8. Брайчевський М. Ю. Літопис Аскольда. Відроджена пам'ятка дев'ятого століття / М. Ю. Брайчевський. – Київ, 1988. – № 2. – С. 146 – 170.
9. Булаховський Л. А. Питання походження української мови: в 5-ти т. / Л. А. Булаховський. – К., 1977.
10. Виноградов В. В. Проблемы литературных языков и закономерностей их образования и развития / В. В. Виноградов. – М.: Наука, 1967. – 136 с.
11. Висоцький С. О. Київська писемна школа X– XII ст. / С. О. Висоцький. – Львів – Київ – Нью-Йорк, 1998.
12. Вихованець І. Р. Про граматичні норми сучасної української літературної мови / І. Р. Вихованець // Матеріали розширеного засідання координаційної ради «Українська мова». – К.; Херсон, 2003. – С. 37 – 48.
13. Гузар О. Лінгвісторичний аспект унормування українського правопису // Про український правопис і проблеми мови / О. Гузар. – Нью-Йорк – Львів, 1997.

14. Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.: зб. акт. док. / підгот. В. В. Німчук, В. М. Русанівський та ін. – К.: Наукова думка, 1981. – 316 с.
15. Добосевич У. Б. Українська книжна мова другої половини XVI – середини XVII ст.: *non est insulta* / У. Добосевич // Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна. – 2004. – Вип. 34. – Ч. II. – С. 31 – 38.
16. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов. – Київ – Ляйпціг, 1919. – Т. II – С. 105.
17. Житецький П. И. Очерк литературной истории малорусского наречия в XVII веке с приложением словаря книжной малорусской речи по рукописи XVII века / П. И. Житецький. – К., 1889.
18. Житецький П. Г. Нарис літературної історії української мови в XVII ст. / П. Г. Житецький // Житецький П. Г. Вибрані праці. Філологія / П. Г. Житецький. – К.: Наукова думка, 1987.
19. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінця XIX – початку XX ст) / М. А. Жовтобрюх. – К.: Наукова думка, 1970. – 304 с.
20. Законодавчо-нормативні акти з питання функціонування української мови як державної: збірник. – 2 вид. / упорядн. Ярослав Буряк, Ростислав Новоженець. – Львів: Астролябія, 2010. – 200 с.
21. Іван Огієнко (митрополит Іларіон). Рідна мова / Іван Огієнко / [упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик]. – К.: Наша культура і наука, 2010. – 436 с.
22. Іван Огієнко (митрополит Іларіон). Тарас Шевченко / Іван Огієнко / [упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик]. – К.: Наша культура і наука, 2002. – 440 с.
23. Колесов В. В. Древнерусский литературный язык / В. В. Колесов. – Л., 1989.
24. Коць Т. А. Літературна мова у функціонально-стильовій і структурній парадигмі / Т. А. Коць. – К.: Логос, 2010. – 303 с.
25. Кочерга В. А., Кочерга Г. В. Гетьман Іван Мазепа: «Самі себе звоювали»: [Монографічне видання] / В. А. Кочерга, Г. В. Кочерга. – Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2014. – 280 с.
26. Кочерга Г. І. С. Нечуй-Левицький в контексті історико-лінгвістичних досліджень / Г. Кочерга // Зб. праць Всеукраїнської наукової конференції «Іван Нечуй-Левицький: постать і творчість». – Черкаси, 2008. – С. 469 – 479.
27. Кочерга Г. Постать Івана Франка на тлі історії української літературної мови / Г. Кочерга // Збірник статей. Франківські читання – Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2007. – С. 107 – 111.

28. Кочерга Г. П. Г. Житецький як дослідник історії української мови / Г. Кочерга // Зб. матер. Всеук. наук. конф. – Черкаси: Брама – України, 2007. – С. 40 – 47.
29. Кочерга Г. Українська мова – невмирущий генетичний код нації / Г. Кочерга // Зб. праць науково-практичних читань до 85 – річчя Г. Р. Передрій. – Черкаси, 2010. – С. 101 – 110.
30. Кочерга Г. «Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб...» / Г. Кочерга // Матеріали науково-практичної конференції «Мовне обличчя міста» / [редкол.: Мацько Л. І. (відп. ред.) та ін.] – Черкаси, 2010. – С. 74 – 87.
31. Кононенко П. П., Кононенко Т. Г. Феномен української мови. Генеза, проблеми, перспектива. Історична місія / П. П. Кононенко, Т. Г. Кононенко. – К., 1999.
32. Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні: зовнішня історія української мови / В. Кубайчук. – К.: «К. І. С. », 2004. – 176 с.
33. Мова і час. Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови. – К., 1977.
34. Мойсієнко В. М. Про національний статус «руської мови» в часи Великого князівства Литовського та Речі Посполитої / В. М. Мойсієнко // Мовознавство. – 2005. – № 1.
35. Мосенкіс Ю. Л. Українська мова у євразійському просторі: Трипільська генеза милозвучності та віддалені родинні зв'язки / Ю. Л. Мосенкіс. – Київ: Видавничий дім А+ С, 2006. – 224 с.
36. Мозер М. Причинки до історії української мови / Міхаель Мозер [за заг. ред. С. Вакуленка] / Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2008. XVI. – 832 с. (2-ге вид.: Харків: Прапор, 2009; 3-тє вид.: Вінниця: Нова Книга, 2011).
37. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» / Любов Мацько. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 607 с.
38. Мова і мовознавство в духовному житті суспільства: [монографія] / [відп. ред. Т. В. Радзівєвська]. – К.: ВД Дмитра Бурого, 2007. – 352 с.
39. Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – К.: Грамота, 2007. – 368 с.
40. Нагаєвський І. Історія української держави ХХ століття / І. Нагаєвський. – К., 1993.

41. Ніка О. І. Модус у староукраїнській літературній мові другої половини XVI – першої половини XVII ст.: монографія / О. І. Ніка. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2009. – 444 с.
42. Ніка О. І. Українська термінологія та історія літературної мови / О. І. Ніка // Українська наукова термінологія // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Українська наукова термінологія. Суспільні і гуманітарні науки». – № 3. – К. 6 Наукова думка, 2010. – С. 23 – 33.
43. Ніка О. І. Концепція історії української літературної мови В. М. Русанівського / О. І. Ніка // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – К.: Київський університет, 2011. – Вип. 22. – С. 19 – 28.
44. Ніка О. І. Літературна історія української мови крізь призму перспективності ідей П. Г. Житецького / О. І. Ніка // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. – Вип. 20. – С. 52 – 60.
45. Німчинов К. Українська мова у минулому і тепер // Історія української мови / К. Німчинов. – К., 1996.
46. Німчук В. В. Мовознавство на Україні XIV – XVII ст. / В. В. Німчук. – К., 1985.
47. Німчук В. В. Конфесійне питання і українська мова кінця XVI – початку XVII століть // Берестейська унія і українська культура XVII ст. / В. В. Німчук. – Львів, 1996.
48. Німчук В. В. Періодизація як напрямок генези та історії української мови / В. В. Німчук // Мовознавство. – 1998. – № 1.
49. Німчук В. В. Про графіку і правопис як елементи етнічної культури / В. В. Німчук // Мовознавство. – 1990. – № 6.
50. Німчук В. В. Походження й розвиток мови української народності / В. В. Німчук // Українська народність: нариси соціально-економічної і етно-політичної історії. – К., 1990. – С. 209 – 210.
51. Овчінников В. Історія книги: Еволюція книжкової структури: навчальний посібник / В. Овчінников. – Львів: Світ, 2005. – 420 с.
52. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко (репринтне відтворення видання 1918р.). – К., Фундуклів, 1918. – 271 с.
53. Огієнко І. Пам'ятки старослов'янської мови X – XI віків: огляд українських пам'яток XI віку / І. Огієнко. – Варшава, 1929 р., – С. 98 – 188.
54. Огієнко Іван. Наука про рідномовні обов'язки. – Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів,

учнів і широкого громадянства / Іван Огієнко. – К.: – Ярославів Вал, 2014. – 54 с.

55. Пашковська Г. В. Формування норм української мови: Концепція Івана Нечуя-Левицького / Г. В. Пашковська; [за ред. Ю. Л. Мосенкіса]. – К.; Умань, 2010. – 212 с.

56. Петров В. П. Походження українського народу / В. П. Петров. – К.: Фенікс, 1992. – 192 с.

57. Петров В. П. Етногенез слов'ян: Джерела, етапи розвитку і проблематика / В. П. Петров. – К.: Наукова думка, 1972. – 216 с.

58. Пилинський М. М. Основні критерії норми літературної мови / М. М. Пилинський // Мовознавство, 1969. – № 3. – С. 64 – 75; № 5. – С. 68 – 79.

59. Півторак Г. Праслов'янська епоха у світлі сучасних наукових даних / Г. Півторак // Мовознавство. – 1982. – № 2.

60. Півторак Г. Як розмовляли в стародавньому Києві? / Г. Півторак // Вісник Міжнародної асоціації українців. – 1990. – № 1. – С. 37 – 39.

61. Півторак Г. Проблема східнослов'янської прамови / Г. Півторак // IV Міжнародний конгрес українців: Доповіді та повідомлення. – Мовознавство. – К.: Пульсари, 2002. – С. 268 – 272.

62. Півторак Г. Проблема походження української мови у світлі сучасних наукових даних / Г. Півторак // Українська мова як державна в Україні: зб. матеріалів. – К., 1999. – С. 58 – 62.

63. Півторак Г. Діалектна ситуація в Київській Русі / Г. Півторак // Мовознавство. – 1993. – № 2. – С. 6 – 13.

64. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова / Г. Півторак. – Київ: Вид-во «Наукова думка», 1993. – 200 с.

65. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова: дослідження, факти, документи / Г. Півторак. – К.: ПАТ «Віпол», 2014. – 280 с.

66. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи та правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски» / Г. П. Півторак. – 2-ге вид., доп. – К.: «Арістей», 2004. – 180 с.

67. Півторак Г. П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови (історико-фонетичний нарис) / Г. П. Півторак. – К.: Наукова думка, 1988. – 277 с.

68. Півторак Г. П. Державна мова у Великому князівстві Литовському і проблема розмежування українських та білоруських писемних пам'яток / Г. П. Півторак // Мовознавство. – 2005. – № 3 – 4.

69. Проблеми історії та культури української мови: збірник наукових праць. – Чернівці, 1995.
70. Програма курсу «Історія української літературної мови» для студентів Інституту філології / упоряд. Л. І. Шевченко, О. І. Ніка. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. – 28 с.
71. Приходько О. Ранні слов'яни на Поділлі VI – VII ст. н. е. / О. Приходько. – К., 1975.
72. Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов / В. М. Русанівський. – К., 1985. – С. 3.
73. Русанівський В. М. Ще раз про дві літературні мови в Київській Русі / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 1996. – № 6. – С. 3 – 12.
74. Русанівський В. М. Староукраїнська і слов'яноруська мови на тлі розвитку інших слов'янських мов / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 1997. – № 1. – С. 3 – 11.
75. Русанівський В. М. Вопросы нормы на разных этапах истории литературного языка / В. М. Русанівський // Вопросы языкознания. – 1970. – № 4. – С. 60 – 65.
76. Свенціцький І. С. Нариси про мову пам'яток староруського письменства XI віку / І. С. Свенціцький // учен. зап. Львовського гос. ун-та, 1948. – Т. 7.
77. Стрижак О. С. До питання про український етногенез / О. С. Стрижак // Український історичний журнал. – 2001. – № 3. – С. 37 – 41.
78. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття / Л. В. Струганець. – Тернопіль: Астон, 2002. – 352 с.
79. Струганець Л. В. Диференційні ознаки норми літературної мови / Л. Струганець // Культура слова. – № 74. – 2011. – С. 34 – 43.
80. Ткаченко О. Б. Українська мова: сьогодення й історична перспектива / О. Б. Ткаченко. – К.: Наукова думка, 2014. – 511 с.
81. Ткаченко О. Б. Староукраїнська мова як цілісна традиція і причини її занепаду / О. Б. Ткаченко // Життя – у слові: зб. наук. пр. на пошану ак. В. М. Русанівського [відп. ред. В. Г. Скляренко]. – К.: ВД Дмитра Бурого, 2011. – С. 119 – 139.
82. Толстой Н. И. История и структура славянских литературных языков / Н. И. Толстой. – М.: Наука, 1988. – 239 с.
83. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: док. і матеріали / [упоряд. Лариса Масенко та ін.] – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 399 с.

84. Успенский Б. А. Краткий очерк истории русского литературного языка (XI – XIX вв.) / Б. А. Успенский. – М.: Гнозис, 1994. – 240 с.
85. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): [монографія] / І. Д. Фаріон – Вид. 3-тє, доп. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. – 332 с.
86. Фаріон І. Суспільний статус староукраїнської (руської) мови у XIV – XVII століттях: мовна свідомість, мовна дійсність, мовна перспектива: монографія / І. Фаріон. – Львів: Вид. Львівської політехніки, 2015. – 656 с.
87. Филин Ф. П. Древнерусские диалектные зоны и происхождение восточнославянских языков / Ф. П. Филин // Вопросы языкознания. – 1970. – № 5. – С. 3.
88. Франчук В. Ю. Киевская летопись. Состав и источники в лингвистическом освещении / В. Ю. Франчук. – К.: Наукова думка, 1986. – 182 с.
89. Царук О. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри / О. Царук. – Дніпропетровськ, 1998.
90. Шахматов О. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської староукраїнщини XI–XVIII вв. / О. Шахматов, А. Кримський. – К., 1922.
91. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / Ю. Шевельов. / (перекл. з англ. С. Вакуленка, А. Даниленка). – Харків: Акта, 2002. – 1054 с.
92. Шевельов Ю. Портрети українських мовознавців / Ю. Шевельов. – К.: ВД «КМ Академія», 2002. – 132 с.
93. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови / Ю. Шевельов. – К.: ВД «КМ Академія», 2003. – 160 с.
94. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941): Стан і статус / Ю. Шевельов. – Чернівці: «Рута», 1998. – 208 с.
95. Языковая норма и эстетический канон / [ред. В. Я. Порхомовский, Н. Н. Семенов]. – М.: Языки славянских культур, 2006. – 336 с.

ПОСІБНИКИ

1. Ніка О. Історія української літературної мови. Частина I: навчальний посібник / О. Ніка. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 140 с.

2. Ніка О. І. Історія української літературної мови: посібник / О. І. Ніка. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський національний університет ім. Тараса Шевченка», 2013. – 316 с.
3. Бабич Н. Д. Історія української літературної мови. Практичний курс: навчальний посібник / Н. Д. Бабич. – Львів: Світ, 1993. – 376 с.
4. Блик О. П. Історія української літературної мови. Практичні заняття: навчальний посібник / О. П. Блик. – К.: Вища школа, 1987. – 207 с.
5. Історія української мови: хрестоматія / С. Я. Єрмоленко (упоряд.), А. К. Мойсеєнко (упоряд.). – К.: Либідь, 1996. – 288 с.
6. Історія українського правопису XVI – XX століття: Хрестоматія / [за ред. В. В. Німчука]. – К.: Наукова думка, 2004. – 582 с.
7. Москаленко А. А. Хрестоматія з історії української літературної мови: навчал. посібн. – К.: Радянська школа, 1954. – 95 с.
8. Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови / П. Д. Тимошенко (упоряд.). – К, 1959. – Ч. I. – 360 с.

СЛОВНИКИ

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М., 1966.
2. Бельчиков Ю. А. Литературный язык // Русский язык / Энциклопедия / Ю. А. Бельчиков. – Изд. 2-е, переработанное и дополненное. – М., 1998.
3. Білорусько-український словник / Г. П. Півторак, О. І. Скопненко; [за ред. Г. П. Півторака]. – К.: Довіра, 2006. – 723 с.
4. Бріцин В. М. Російсько-український словник-довідник / В. М. Бріцин / [упоряд.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк; за ред. В. М. Бріцина]. – [2-е вид.]. – К.: Довіра, 2008. – 942 с.
5. Великий тлумачний словник української мови / [уклад. і головний ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728с.
6. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д. Ганич, І. Олійник. – К.: «Вища школа», 1985. – 360 с.
7. Грінченко Б. Словарь української мови / упорядкував з додатком власного матеріалу Б. Грінченко: в 4-х т. / НАН України; Ін-т української мови. – Т. 1 – 4. – К., 1996 –1997.

8. Єрмоленко С. Я. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибики, О. Г. Тодор; за ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
9. Літературознавчий словник-довідник [за ред. Р. Т. Гром'яка]. – К.: «Академія», 2007. – 752 с.
10. Мала філологічна енциклопедія: довідник / [укл.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. – К.: Довіра, 2007. – 478 с.
11. Мироненко О. Українське державотворення: Словник-довідник / О. Мироненко, Ю. Римаренко та ін. – К., 1997.
12. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. / [уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко]. – К.: Вид-во «Аконіт», 2005. – Т. 1 – 3.
13. Паращич В. В. Українська мова: комплексний довідник / В. В. Паращич, В. Ф. Жовтобрюх, В. Ф. Максименко. – Харків.: Торсінг Плюс, 2008. – 416 с.
14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2006. – 716 с.
15. Словник іншомовних слів [уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. – К.: Вид-во «Наукова думка», 2000. – 680 с.
16. Словник української мови: в 11-ти т. / [ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін.]– К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 1 – 11.
17. Сучасний словник іншомовних слів / [уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. – К.: Довіра, 2006.
18. Українська лінгвостилістика ХХ–ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела / за ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Грамота, 2007. – 368 с.
19. Українська мова: енциклопедія / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]– [2-е вид., випр. і доп.]. – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – 823 с.
20. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. – К., 2001.
21. Українське літературне слововживання: Словник- довідник / за ред. С. Головащука. – К.: Вища школа, 1995. – 319 с.
22. Хемп. Е. Словарь американской лингвистической терминологии / Е. Хемп. – М., 1964.
23. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. – К., 1998.

Навчальне видання

Оксана Драч, Галина Кочерга

**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
І ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ
В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ**

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний,
Умов. друк. арк. 19,25. Гарнітура Neuristica.
Зам. № 1246. Тираж 300 прим.

Видавець: Чабаненко Ю. А.
Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру видавців
серія ДК № 1898 від 11. 08. 2004 р.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашковича, 39.
Тел: 0472/56-46-66; 093/788-99-99
E-mail: office@2upost.com

Друк ФОП Чабаненко Ю. А.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашковича, 39.
Тел: 0472/56-46-66; 093/788-99-99
E-mail: office@2upost.com